

# Hvidbog for Nordals





# Indhold

<b>1. Velkommen til Hvidbogen for Nordals</b> .....5	<b>4. Vejen til succes</b> .....60	<b>Produkterne skal på hylden</b> .....82
Formål – hvorfor denne Hvidbog for Nordals?.....7	<b>Hvem henvender vi os til – nu og i fremtiden?</b> .....62	Information og synlighed af <a href="http://www.visitsonderjylland.dk">www.visitsonderjylland.dk</a> .....83
Målsætninger .....7	<b>Nordals Idrætscenter som nyt multikulturcenter</b> .....64	Koordinering af pakkeoplevelser .....83
<b>2. Nordals’ styrkeposition</b>	Tilfør oplevelser både inden- og udenfor Nordals Idrætscenter .....64	<b>En by med liv</b> .....84
Nordals’ pragtfulde natur .....9	<b>Et kvalitetsløft til udvalgte strande</b> 65	Fusionsbutikker.....85
Skovene på Nordals.....10	Opkvalificering af strande.....66	”Børn & Unges Plads” .....85
Søerne på Nordals .....14	Tang-eftersyn.....67	<b>Velkommen til Nordals</b> .....86
Det åbne land .....18	Bevaring af strandenge .....67	Velkomstport.....87
Nordals’ kyster og strandenge .....22	Oprensning af strandområder.....67	Skilte .....87
Nordals venter på dig.....23	<b>Cyklen skal frem på Nordals</b> .....68	Godt værtskab.....88
<b>3. Nordals i ord og billeder</b>	Vedligeholdelse og udvidelse af cykelstier.....70	Fælles Nordals portal.....88
<b>Tidens spor i naturen</b> .....28	Cykelkort og apps.....70	<b>Søerne skal opleves</b> .....90
Historiske oplevelser .....30	Cykeludlejning .....70	Oplevelsespakker med fokus på søer.....91
Kirker .....32	<b>Oplevelser på Nordals hver dag</b> .....71	Fugleområde ved Oldenor.....91
Herregårde, gårde og landbrugshistorie.....34	Koordinerede og tilgængelige åbningstider.....72	<b>Hunde er velkomne på Nordals</b> .....92
Møller, fyr og tårne .....36	Fælles oversigt over oplevelser og åbningstider .....73	Kortlæg hundeskove .....93
Aktive oplevelser .....38	<b>Nye oplevelsesprodukter</b> .....74	Synliggør at hunde er velkomne på Nordals .....93
Andre seværdigheder og oplevelser.....39	Tematiserede vandre- og løberuter .....75	<b>Infrastruktur</b> .....94
<b>Aktiv i naturen</b> .....40	Løberuter med lokalguide .....75	Henvisningsskilt.....94
Skove.....42	Gøre historien synlig på ruten .....75	Nyt navn til færgen .....94
Søer .....44	Genetablering af E. Kleinbahn.....76	<b>Sammenfatning af indsatsområder</b> 98
Strande .....46	Fiskeoplevelser.....77	<b>Udkast til Tidsplan</b> .....99
Havne .....48	Actionpakken.....80	<b>5. Målet</b> .....100
Spil, sport og leg .....50	Oplevelser på hesteryg.....80	<b>6. Markedsføring</b> .....104
Events .....52	Vandoplevelser.....81	<b>7. Hvidbogens fremtid</b> .....106
<b>Sov og spis tæt på naturen</b> .....54	Den historiske oplevelse – Fortidspark Nordals.....81	<b>8. Vejen til Hvidbogen</b> .....108
Camping .....56		
Bed & Breakfast.....57		
Hoteller .....58		
Caféer og restauranter .....59		



# Velkommen til Hvidbogen for Nordals

Nordals har i nyere tid fået sin næring af industrivirksomhederne Danfoss og Linak. Virksomhederne har bidraget til, at Nordals har haft næsten dobbelt så mange jobs som indbyggere i den erhvervsaktive alder. Hovedparten af disse job har været koncentreret indenfor ufaglært industriproduktion. I forbindelse med specielt Danfoss' omlægninger af produktion og underleverancer, er en stigende del af disse job forsvundet fra området. Som konsekvens heraf har der bredt sig en usikkerhed blandt områdets beboere, der igen har udviklet sig til en negativ spiral i forhold til områdets image. Tendensen har været synlig igennem de seneste år.

Der er gjort mange individuelle forsøg på at ændre udviklingen fra mindre fokus på industriproduktion til mere fokus på turisme og udvikling af områdets attraktive natur- og oplevelsesmuligheder. Men først med nærværende Hvidbog foreligger en konkret og samlet plan for, hvordan Nordals kan indfri sit potentiale og dermed skabe udvikling, vækst og nye arbejdspladser.

I Visionsgruppen vil vi først og fremmest slå helt fast, at der ingen grund er til at bruge mere spalteplass på at beklage tingenes udvikling, negativitet eller bekymring. For faktum er, at arbejdet med denne Hvidbog har åbnet øjnene for helt nye og overvældende muligheder. Det er hverken fri fantasi eller fiktion – det er en realitet. Nordals har alle forudsætninger for at indtage en plads i superligaen for danske turistdestinationer. "Store ord" vil nogen måske tænke. Men i et område, der har fostret globale industrivirksomheder og nytænkning i årtier, er det på ingen måde urealistisk. Råstoffet er til stede – nu er det op til os at udnytte det!

Derfor har hundredevis af borgere og aktører været involveret i udarbejdelsen af denne Hvidbog. Vi er kommet under huden på Nordals, og vi har sat ord på det, der gør Nordals unikt: Naturen, historien og vores helt særlige kulturarv. Vi har vendt hver en sten, og vi har i Hvidbogen derfor kunnet samle alle de indsatser, der skal til for, at Nordals nu kan indfri sit potentiale.

Der har været mange positive overraskelser under vejs, og hver dag har budt på nye "Kan-det-virkelig-passe" og "vidste-du-at"-oplevelser. Nordals viste sig at gemme på en skattekiste, der bare ventede på at blive åbnet – med et indhold af rigdom og berigelse til hele Sønderborg kommune. Vi håber, at du på de følgende sider vil gøre os selskab og selv få indblik i kistens indhold og alt det, der skal få det til at funke.

God fornøjelse med læsningen.

Visionsgruppen for Nordals





## En fælles vision for hele kommunen

”Visionen for Nordals Natur- og Oplevelsespark er en fælles vision for hele Sønderborg Kommune. Turismen er et af vores lysende fyrtårne, og Hvidbogen for Nordals viser vejen til, hvordan vi i Sønderborg kan indfri vores store turismepotentiale. Hundredevis af aktive og engagerede borgere har deltaget i udarbejdelsen af Hvidbogen, og det fortjener både stor respekt og vores fulde opbakning. Nordals Natur- og Oplevelsespark løfter os alle op i en ny liga.”

Erik Lauritzen  
Borgmester



## Konkrete løsninger

”Det er en stor udfordring for vores virksomheder at tiltrække højt kvalificeret arbejdskraft. Det handler ikke kun om selve jobbet men også om det sted, du og din familie nu skal bo. Nordals Natur- og Oplevelsespark er derfor konkrete løsninger på konkrete problemer. Når Hvidbogen realiseres, vil ikke kun vi, der bor her, men hele omverdenen få en langt dybere forståelse af det gode liv, der leves her – og de uendelig mange muligheder for berigelse hver eneste dag.”

Bent Jensen  
Adm. direktør, Linak



## Vi løfter i flok

”Nordals Natur- og Oplevelsespark vil i høj grad styrke et aktivt og levende kulturmiljø i Sønderborg kommune. Med sine markante styrkepositioner inden for natur og historie har Nordals alle forudsætninger for succes. Dette understreges yderligere af, at alle gode kræfter nu har fundet sammen om at løfte i flok. Hvidbogen for Nordals er et imponerende arbejde, der blot er startskuddet for en lys fremtid og positiv udvikling for Nordals.”

Peter Mads Clausen  
Formand, Bitten og  
Mads Clausen Fonden



## Vækst og nye arbejdspladser

”Turismen i Sønderborg kommune er et af vores vigtigste erhverv, der samtidig rummer et meget stort potentiale. Med Hvidbogen for Nordals tager vi et kæmpe skridt i den helt rigtige retning. Nordals har alt det, som vi ved, turisterne tiltrækkes af, og med Nordals Natur- og Oplevelsespark kan vi skabe vækst, udvikling og nye arbejdspladser i turismesektoren.”

Ole Wandahl Stenshøj  
Formand for  
Erhvervsudvalget



## Vi må gerne være stolte

”Nordals rummer en af vores største kulturskatte, som vi både skal værne om og være stolte af. Den beriger både alle, der bor her, og vores mange turister. Med Nordals Natur- og Oplevelsespark kan vi åbne omverdenens øjne for Nordals' enestående natur og historiske kulturarv.”

Stephan Kleinschmidt  
Formand for Udvalget for  
kulturel og regional udvikling



## En sønderjysk perle

”Nordals er en perle i Sønderjylland. Det er et af de unikke steder, hvor det negative begreb 'udkantsdanmark' helt mister mening, for området er kendetegnet af dynamik, handlekraft og vision. Det er præcis det, der gør, at Nordals nu kan præsentere Hvidbogen for Nordals med spændende og realisérbare planer for fremtiden. Så i stedet for at tale om udkantsdanmark skulle vi meget hellere tale om vandkantsdanmark, for Nordals' lange kyststrækninger og smukke natur fortæller en helt anden gunstig historie.”

Peter Hansen  
Medlem af  
Sønderborg Byråd



## Formål – hvorfor denne Hvidbog for Nordals?

Vi er alle meget optaget af den globale verdens mangfoldighed og muligheder, men samtidig er det lokale og det at høre til et område uhyre vigtigt for de fleste af os. Nutidens og fremtidens mennesker har et meget stort behov for at høre til, være stolte af og føle sig hjemme i et område. For de fleste mennesker er det ensbetydende med det sted, hvor de bor, mens andre føler større tilknytning til det område, hvor de har en fritidsbolig.

Det at synliggøre Nordals' eller andre områders seværdigheder og historier, styrker vores identitet og giver fremtidens generationer en fornemmelse for rødderne. Derfor gavner lokale samarbejder mellem kommuner, virksomheder og foreninger om tilbud og muligheder i byer og områder på mange fronter.

Det kræver samarbejde på tværs, hvor fokus er på tilbud, muligheder og nye samarbejder i stedet for rigide strukturer, budgetter og egeninteresser. Fysiske og digitale samarbejder mellem kommune, virksomheder og foreninger i et område har desuden en vigtig funktion i forhold til at gøre de mennesker, som bor i et område, stolte af deres område. Samtidigt kan det give de samme muligheder til turister udefra.

Formålet med denne Hvidbog er at beskrive og samle eksisterende attraktioner og faciliteter i en koordineret plan således, at Nordals fremstår som et attraktivt og kontrolleret natur- og oplevelsesområde, der tilbyder et attraktivt bo-miljø som et alternativ til storbymiljøerne. Herigennem skabes der en god lokalisering, som er den absolutte

forudsætning for at fastholde eksisterende beboere, tiltrække nye beboere, øge turismen og samtidig gøre området attraktivt for investorer. At engagere og samle alle områdets unikke oplevelser i en fælles plan vil gavne udviklingen af turismen og herigennem skabe nye arbejdspladser.

Når fundamentet er skabt, og et tydeligt billede af Nordals' styrker er kortlagt, vil dette arbejde gavne den videre proces i forhold til at tiltrække mulige investorer til et ferieresort ved oplevelsesparken Universe.

## Målsætninger

At der skabes et attraktivt og velfungerende miljø og gode oplevelser på Nordals, der:

- Danner et bedre grundlag for øget turisme
- Etablerer forudsætningerne for realisering af et ferieresort ved Universe
- Skaber arbejdspladser indenfor turistbranchen
- Fastholder nuværende beboere
- Tiltrækker nye beboere







# Nordals' styrkeposition

## Nordals' pragtfulde natur

Pragtfuld – prøv at smage lidt på ordet før du læser videre, og tænk over den fulde betydning: Fuld af pragt. At yde Nordals' mangfoldige og rige natur ret ville kræve et flerbindsværk. Men måske kan netop ordet pragtfuld hjælpe os på vej. For kun få andre steder finder du et så overvældende overflødigshorn af ægte og uspoleret natur – fra de store skove, lange kyststrækninger og vilde strandenge, over funklende søer, frodige overdrev og ferske enge, til det rige dyreliv, sjældne arter og spirende fauna.

Nordals' natur er pragtfuld i ordets egentlige og dybeste forstand, og derfor er den Nordals' fornemmeste styrkeposition. Det ved vores turistaktører, landsbylaug og alle vi, der bor her, men det er nu ikke kun os, der siger det. For spørger du vores mange turister, hvorfor de netop vælger Nordals, er ét svar fælles for alle: Naturoplevelsen.

Men hvad er det, der gør naturen på Nordals til noget ganske særligt? For at svare på det vil vi på de følgende sider invitere dig på en lille tur rundt i Nordals' pragtfulde natur.

# Skovene på Nordals

Nordals byder på flere smukke skove med et særdeles rigt dyre-, fugle-, og planteliv. I de små skove knejser bl.a. elm, aks, ær og el op over underskoven af hassel, hyld og tjørnebusk, og i yngletiden kan du høre sangdroslerne synge om kap. I Nørreskoven finder du bøgetræerne hænge ud over stranden med deres vældige kroner. Nørreskoven er Als' største skov. De 700 ha strækker sig næsten ni kilometer langs Lillebælt, og dermed er Nørreskoven også en af Danmarks længste kystskove. Op mod 70 % af skoven er bøgeskov, og bøgene bliver med 30 meter usædvanligt høje og flotte. Også gamle og smukke egetræer præger skoven. Det gælder bl.a. de særlige brudgomsege ved Havrekobbel, der blev plantet omkring 1770 og som stadig trives. 45 ha af Nørreskoven er natur-skov. Det vil sige, at naturen her får lov til at passe sig selv. Væltede stammer får f.eks. lov til at blive liggende til glæde for dyreliv, insekter og fugle.

Fra 1903 boede den kendte maler Emil Nolde i nogle år i Nørreskoven fra 1903 og frem. Han havde et lille atelier ved kysten, og kendere siger, at hans billeder i disse år blev mere lyse og intensive i farverne. Når du ser Nørreskoven i efterårsfarver sammen med det dyblå hav, er det ikke svært at se, hvor Nolde fik sin inspiration fra.

## Skovens kulturarv

I flere af Nordals' skove finder du et væld af fortidsminder fra stenalderen, bronzealderen og jernalderen. Alene i Nørreskoven er der registreret over 80 fortidsminder, hvoraf de mest bemærkelsesværdige er runddysser og langdysser fra bondestenalderen – altså ca. 3500 år før vor tidsregning. De er bygget i en periode, hvor skoven har været ryddet, og området opdyrket eller afgræsset med husdyr. De tre langdysser nær Havrekobbelhus indeholder flere sten-satte kamre, og i langdyssen lige nord for vejen er den oprindelige overligger bevaret. Udgravningen af denne dysse viste, at kammeret sandsynligvis er blevet udbygget senere i bondestenalderen for at kunne rumme flere døde. Også Brandsbøl skov er med sine Runddysser, langstuer og jættestuer en vigtig del af Nordals' historie og kulturarv.

## Skovens dyre- og planteliv

Skovens dyre- og planteliv er et kapitel for sig. Her findes selvfølgelig alle de former for liv, der kendes fra danske skove. Men har du øjnene med dig, kan du også se flere truede og sjældne arter af både dyr og planter. Flere af Nordals' skove er f.eks. drevet som stævnings-skove. Denne særlige type skovdrift

sikrer, at der dannes en meget stabil og varieret flora i skovbunden, der derfor ofte indeholder sjældne planter. Det gælder bl.a. de to orkidéer majgøgeurt og skovgøgelilje. I Nordals' skove kan du ligeledes finde sjældenheder som kæmpestar, hjortetunge, skælrod, skovhullæbe, ægbladet fliglæbe og rederod.

Skovene er bogstaveligt talt livsnerven for det mangfoldige dyreliv, hvis trivsel og overlevelse er betinget af den rigtige jordbund, lysforhold og mikroklima. F.eks. er flagermusen generelt truet af mangel på hule tæer, hvor de yngler. Af de 17 flagermusarter i Danmark kan du se de otte af dem på Nordals, hvor bl.a. Nørreskoven er et vigtigt sommer- og vinteropholdssted. Det gælder også de truede arter som langøret flagermus, troldflagermus og pipstrel flagermus. Nordals' frodige skove danner ligeledes det afgørende livsgrundlag for en række andre truede arter, herunder bl.a. hasselmus, skovmår, hvepsevåge, snog og stålorm samt stor vandsalamander, oldenborre og en række andre padder og biller.







## Skovene på Nordals









## Søerne på Nordals

Nordals' mange ferskvandssøer er et paradis for både dyre- og planteliv. Uanset hvilke af Nordals' søer du besøger, er der en enestående naturoplevelse i vente. Når du følger stierne langs søerne i det kuperede og smukke landskab, kan du nemlig slet ikke undgå at komme meget tæt på søernes fugleliv.

To af søerne, Oldenor sø og Mjels Sø, har tidligere været drænet og opdyrket, men er nu genskabt med et alsidigt og rigt fugle- og dyreliv som resultat. Også Bundsø er under genetablning, og søen kommer til at være 153 ha. stor. Siden 1860 har pumperne ellers kørt for at holde vandet væk fra området, så jorden kunne bruges som landsbrugsjord. Men nu bliver der i stedet skabt endnu en unik sø på Nordals. Og det er der rigtig god grund til, for erfaringerne fra de tidligere genetablerede søer er enestående.

Ved Oldenor Sø og Mjels Sø møder du f.eks. i dag store flokke af grågæs. Imens sidder skarven og tørrer sine vinger i

de spøgelsesagtige udgåede træer, og lappedykkerens rede flyder rundt på vandoverfladen. Særligt Oldenor Sø er et sandt fugleparadis, hvor du også kan se fiskehejre og små dykænder som tafeland og troldand. Om vinteren er der spændende arter som stor skallesluger, hvinand, sangsvane samt kæmpe flokke af pibeænder, og det sker, at en havørn svæver over søen. Søen er yngleplads for mange fugle, og den genetablerede sø har bibragt flere nye ynglefugle på stedet som bl.a. isfugl og vandrikse.

Det er naturligvis ikke blot de genoprettede søer, der byder på denne artsrigdom. Den gælder for alle Nordals' søer, der desuden også er kendetegnet af en rig fiskebestand af bl.a. sandart, aborre, ål, gedder, skaller og karper. Da de fleste af Nordals' søer tidligere har været forbundet med fjorden som bugter eller vige, ligger de alle enestående naturskønt med mange højdedrag, der giver smukt vue ud over de imponerende og frodige landskaber.







## Sørne på Nordals











[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]



## Det åbne land

De åbne vider på Nordals strækker sig for dine fødder. Variationen er overvældende: Overdrev, levende hegn og diger, moser, vandhuller, marker og grønne enge så langt som øjet rækker. Af snøde og bugtede stier kan du bevæge dig rundt i nogle af Danmarks mest natur-skønne områder og landskaber.

På Nordals finder du f.eks. ikke mindre end otte vigtige overdrev, der er den mest truede naturart i Danmark – men samtidig er drevene også nogle af de arealer, der har den største artsrigdom. Oprindeligt var overdrev fælles græsningsarealer for landsbyernes husdyrsbestande. I dag dækker betegnelsen uopdyrkede, lysåbne og tørre arealer med en stor artsrigdom. Ofte er landskabet bakket med mange skrænter og krat af tjørn eller slåen.

Overdrevene på Nordals er levested for mange sjældne planter, dyr og især insekter. Hele 88 af de arter, som du kan finde på overdrev, er rødlistede. På overdrevet vil du f.eks. se hedelyng, hjertegræs, guldblomme, tyndakset

gøgeurt og bakkegøgelilje. Også dyr som markfirben, stålorm, ræv og grævling lever her. Nogle af de mange insekter, der er knyttet til overdrevet, er løbebille, oliebillen, grøn krøllesværmer, guldhale og blåfugl.

Nordals' mange levende hegn og diger sætter ligeledes deres præg på det åbne landskab. De ofte gamle markskel og diger binder både Nordals og hele Danmark sammen på kryds og tværs, og er som overdrevene vigtigt levested for mange arter. Flerårige plantearter, insekter, krybdyr, padder, mindre pattedyr og fugle lever hele deres liv her. Det er deres faste base, hvorfra de søger føde på de tilstødende marker, skove og naturområder.

Nordals' moser og vandhuller er ligeledes en forudsætning for områdets store rigdom af dyre- og planteliv. Der er kun få moser tilbage i Danmark og i Sønderborg kommune, men på Nordals finder du ikke mindre end ti vigtige moser. Den rige forekomst af moser og vandhuller er da også forklaringen på,

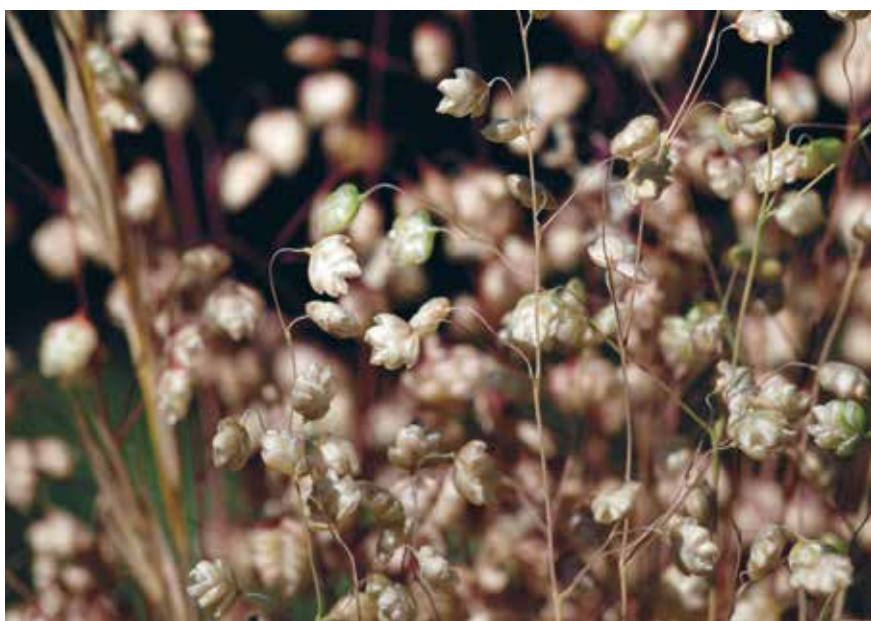
at du kan finde hele otte af Danmarks i alt 14 paddearter på Nordals. Det gælder også sjældne arter som løgfrøen og spidssnudet frø.

De grønne, ferske enge er ikke kun en lise for sjæl og sind – men også en slaraffenland for områdets fugl og fauna. Nordals' smukke enge ligger ofte i tilknytning til rislende, klare vandløb, og nogle af kommunens mest interessante engarealer findes på Nordals. På engene vokser hele 65 plantearter, der er optaget på den danske rødliste. Så er du på udkig efter sjældne planter, er engene på Nordals et godt sted at starte. Her kan du f.eks. finde majgøgeurt, kødfarvede gøgeurt, engtrodurt, vinget perikon og engviol. Af de 73 dagssommerfuglearter, der hører til i Danmark, forekommer ca. 30 af dem på engene. Du kan derfor være heldig at se perlemorsommerfugle og hedepletvinge samt arter af blåfugl og randøjer på Nordals' grønne enge.

## Det åbne land













# Nordals' kyster og strandenge

Med ca. 70 kilometers kyststrækning er Nordals' kystnære landskab fyldt af liv og variation. Langs kysten ligger over halvdelen af Sønderborg kommunens vigtige og værdifulde strandenge, der er kendetegnet af det saltede præg længst mod kysten, der gradvist går over i fersk eng, desto længere du kommer ind i landet.

Kysterne og strandengene byder på et væld af vegetation, hvoraf flere arter er sjældne. Langs kysten vokser f.eks. strandmandstro og strandloppeurt, og på strandengene findes masser af saltstående arter som f.eks. strandvejbred, strandsiv, hindeknæ, strandtrehage og kveller.

Har du øjnene med dig, kan du på strandengen møde den sjældne strandtudse. Den lever ved kysten, men da dens æg og haletudser ikke kan tåle saltvand, er den afhængig af strandengens helt særlige skiften fra salt til fersk. Denne kombination giver også ideelle opholds- og yngleforhold for mange fugle, og strandengenes fugleliv er da også helt enestående. Her yngler bl.a. havterner, fjordterner, strandskader, knopsvaner, engpiber og viber. Også uden for yngletiden har Nordals' strandenge stor betydning for trækkende og overvintrende fugle, og du kan derfor se flokke af

grågæs, knopsvaner, ænder og småfugle som gul vipstjert og tinksmed. Også rødrygget tornskade lever om sommeren i buske og krat langs Nordals' kyster, imens den overvintrer i det sydlige Afrika. I de åbne områder med enkeltstående buske og træer, kan den holde udkig efter byttedyr.

En af de fugle, der udelukkede lever ved kysten og også er at finde på Nordals, er den toppede skaldesluger. Med en ynglebestand på blot ca. 3.000 hører den blandt Nordals' og Danmarks sjældne arter. Artsfælden, den store skallesluger, er en noget mere almindelig gæst og er samtidig Sønderborg Kommunes såkaldte ansvarsart. Derfor er der opsat over 70 ynglekasser til den store skallesluger, primært vendt mod kysten, og går du f.eks. langs kysten ved Nørreskoven på Nordals, kan du ikke undgå at se kasserne.

Det er et helt særligt syn, når du ser strandengen ligge badet i solens stråler, nænsomt dækket af et gult blomstertæppe. Imens kan du høre insekterne summe og fuglene kvidre om kap. Fortsæt blot turen ned på og langs de lange strande. For på Nordals finder du alle tænkelige former for strand – fra stenstrand, klit og stejle skrænter til de fineste, hvide sandstrande.

## Nordals venter på dig

Vi håber, at du med denne lille smagsprøve på og rundtur i Nordals' natur vil give os ret i, at den vitterligt er pragtfuld og noget ganske særligt. Naturens rigdom er overvældende, og det er netop den vilde mangfoldighed, der sikrer dig en enestående naturoplevelse, uanset hvem du er, eller hvorfor du besøger os.

Vi og vores natur er altid klar til at tage imod dig – uanset om din tur skal gå ad de brede og let fremkommelige grusstier, snoede småveje, kringledede dyrespor, hvide strande, magiske skovstier eller skønne vandreruter – eller du måske bare ønsker at kaste dig ud i det vilde terræn og se, hvor dine ben fører dig hen. Du vælger vejen. For her venter ro og plads til dig, der søger sindsro og fordybelse i naturens pragt. Her venter eventyr og opdagelser på hele familien blandt fortidsminder i de dybe skove. Her venter udfordringer i alle sværhedsgrader og niveauer på den aktive motionist. Her venter en guldgrube af sjældne dyr og fauna for naturkendere og -elskere. Her venter Nordals.



## Nordals' kyster og strandenge













# Nordals i ord og billeder.

## 3

Afsnit 3

Side 27







# Tidens spor i naturen

Igennem årtusinder har den rige og frodige natur formet og præget Nordals. Ganske som mennesket har sat sit præg på naturen, har naturen sat sit præg på området og de mennesker, der altid har boet her. Når du starter din oplevelsesfærd i Nordals' alsidige natur, vil du derfor hurtigt støde på levn i landskabet fra områdets tidligste beboere. Gravhøje og stendyser fanger blikket, for kun ganske få steder i Danmark er der nemlig fundet så mange bopladser på et så lille areal som Nordals. Området er derfor ikke overraskende også kendetegnet af de mange unikke arkæologiske fund, hvoraf flere i dag kan ses på Nationalmuseet som en del af vores fælles kulturarv. Det gælder bl.a. Nordals' nok mest berømte fund, Hjortspringbåden, der er Skandinaviens ældste, store offerfund. Båden blev i starten af 1920'erne udgravet sammen med våben, værktøj og mange andre offergaver. I dag kan man på Lindeværftet i Holm se en kopi af Hjortspringbåden og samtidig blive klogere på Nordals' levende og rige jernaldersamfund.

Nordals' mange kirker vidner om en helt anden tid præget af tro, overtro og middelalderens skarpt adskilte samfundslag. Uanset hvor du bevæger dig i det smukke landskab, dukker kirkespirene frem i horisonten. De ældste kirker er fra 1100-tallet, og flere indeholder unikke kalkmalerier, der fortæller historien om datidens tro og samfund. En tur på de gamle landsbykirkegårde trækker sporene frem i tiden – til faldne fra krigen

i 1864, til de 56 år, hvor Nordals var en fjern provins i det stortyske rige, og til Første Verdenskrig.

## At leve med, i og af naturen

Hjortspringbåden og de mange sjældne fund vidner sammen med de gamle landsbykirker og de synlige historiske levn i landskabet om Nordals' store rigdom – en rigdom betinget af den frodige og gavmilde natur. I generationer, der strækker sig mange tusinder år tilbage, har områdets beboere levet af, i og med naturen: Jaget i de dybe skove, dyrket den fede muld, fisket langs de lange kyster og indsamlet og forarbejdet rødder, frugter og bær.

I mange århundreder har Nordals været frugtbart landbrugsland, og i dag kan du derfor besøge et væld af gamle og spændende herregårde fra forskellige tidsepoker. Området byder også på et landbrugsmuseum, ligesom den enorme udvikling, som industrialiseringen bragte med sig, kan ses på Munkeborg Traktormuseum. Ligeledes vil du ikke kunne undgå de mange historiske møller, der havde deres storhedstid i 1800-tallet, og som var en uundværlig del af den betydningsfulde landbrugsproduktion.

Også det mest markante symbol på industrialiseringens indtog kan måske snart opleves på Nordals: Jernbanen. For netop nu arbejdes der på at genetablere en rute, så du kan tage turen med E Kleinbahn og nyde de fem kilometer med

veterantog. Turen skal næsten symbolsk gå fra Nordborg til den naturvidenskabelige oplevelsespark Universe. For i sidste ende førte industrialiseringen til naturvidenskabelige landevindinger, der betød starten på et af Danmarks mest succesfulde industrieventyr. På Nordals voksede i første halvdel af 1900-tallet en lille virksomhed frem. Oprindeligt hed den Dansk Køleautomatik- og Apparat-Fabrik. I dag har Danfoss ca. 24.000 medarbejdere globalt og 79 fabrikker i 22 lande. Derfor er det ingenlunde tilfældigt, at Universe er placeret her og i dag er en af Sønderjyllands mest populære attraktioner. I Universe kan du komme helt tæt på naturens kræfter og al den teknologi, der gør hverdagen sjovere – og som én gang for alle ændrede vores samfund.

## I forfædrenes fodspor gennem Nordals' natur

Overalt hvor du går i Nordals' natur, dukker de små historier op – fra de første beboeres ofringer til de gamle guder og middelalderens tro og overtro – over de skrækindjagende historier om strenge hertuger og herremænd samt tabte slag og krigstid – til industrieventyr og hæsblæsende udvikling. Alle afspejles de i omgivelserne, og alle er de en vigtig del af den store Danmarkshistorie og vores fælles kulturarv. Når du begiver dig på oplevelse i Nordals' natur, er det derfor samtidig en vandring i forfædres dybe fodspor og en rejse gennem tusinder af år.



## Historiske oplevelser

**E Kleinbahn** drives af veteranotogsforeningen og har til formål at samle alle med interesse for den gamle alsiske jernbane og at genetablere og drive en delstrækning på 5 km fra Nordborg til oplevelsesparken Universe. I dag råder E Kleinbahn over godt 500 m<sup>2</sup> lokaler med værkstedlokaler fordelt på maskinværksted, vognhal, smedeværksted samt snedker- og malerværksteder.

Åben tirsdag kl. 10.00-16.00, hvor gæster kan følge det spændende arbejde.  
Læs mere: [www.ekleinbahn.dk](http://www.ekleinbahn.dk)

**Hjortspringsbåden** er Skandinaviens ældste store våbenofferfund. På Lindeværftet i Holm ses en kopi af båden, udstillingen om byggeriet, jernalderbeklædning samt arbejdende værksteder.

Åben 01.10-31.03 tirsdag kl. 18.30-21.00,  
01.04-30.09 tirsdag kl. 18.30-21.00

**Jørgen Riecks Arkæologiske Samling**, der ligger på Egebjergvej 4 i Svenstrup ved siden af byens kirke, har en af Danmarks største samlinger af lokale fund fra stenalderen, jernalderen og vikingetiden. På visse områder er samlingen større end Nationalmuseets egne samlinger. Jørgen Rieck var til daglig brandmajor på Danfoss og brugte i over 60 år al sin fritid på Danmarks oldtid.

Ring til Anni Thy for at aftale besøg på tlf. 74 45 64 92.

**Vagn's Saab samling** er et SAAB to-takt museum med 12 biler. SAAB startede bilproduktion i 1948, og museets biler er fra perioden 1951 til 1967. En flot samling af gamle to-taks SAAB modeller og et par af de nyere biler fra den svenske fabrik. Overalt på væggene er der gamle plakater, gammelt SAAB tilbehør og pokaler.

Åben mandag til søndag kl. 14.30 -  
Læs mere: [www.vagnssaabmuseum.dk](http://www.vagnssaabmuseum.dk)

**Nordborg slot** er oprindeligt bygget som et fort af Svend Grathe i ca. 1150 under navnet Alsborg. I middelalderen var slottet en stærk fæstning, der bl.a. anvendtes som statsfængsel. Det nuværende slot er opført i 1678 i barokstil og ombygget flere gange. Siden 1921 har slottet været anvendt til efterskole, hvor der er fri adgang til at gå en tur i den skønne park.

Læs mere: [www.nordborg-slot.dk](http://www.nordborg-slot.dk)

**Lokalhistorisk Arkiv** er stedet, hvor man gemmer på fortiden til fremtiden. I Lokalhistorisk Arkiv i Nordborg kan enhver borger få adgang til en lang række kilder, enten som originaldokumenter eller i kopiform. Det kan være fotoalbums, papirer og protokoller fra nedlagte foreninger, erindringer og lignende.

Åben mandag kl. 14-17.  
Læs mere: [www.historisknordborg.dk](http://www.historisknordborg.dk)

**Østerholm Slotsruin** ligger i en have på Strelbjergvej i den lille landsby Østerholm ved Nørreskoven. Det lille slot med vandgrav blev brugt som enkesæde til Nordborg Slot. I dag er blot grundstenene tilbage.





Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

1. Vagns Saab Samling
2. Hjortspringbåden
3. E Kleinbahn
4. Norborg Slot
5. Østerholm Slotsruin
6. Lokalthistorisk Arkiv
7. Jørgen Riecks Arkæologiske Samling





# Kirker

**Oksbøl kirke** er en såkaldt romansk kirke med gotiske tilbygninger, og den hører derfor til de ældste kirker i landet. Hvor gammel kirken reelt er vides ikke, men den er formodentlig grundlagt engang sent i 800-tallet efter kristendommens indførelse i Danmark.

Læs mere: [www.nordborgkirke.dk](http://www.nordborgkirke.dk)

**Egen kirke** er Als' største landsbykirke. Det er en væsentlig anderledes kirke med spir og udvendig træklokketårn, tæt omkranset af krigergrave med byens sønner, der faldt i Første Verdenskrig. Kirkestaldene ved Egen Kirke er nogle af Danmarks smukkeste og mest velbevarede. De 34 staldrum med plads til det dobbelte antal heste er mellem 150 og 200 år gamle.

Læs mere: [www.egenkirke.dk](http://www.egenkirke.dk)

**Svenstrup Kirke** er en smuk middelalderkirke, som ifølge et sagn skulle være bygget af en kæmpe eller en ridder ved navn Svend. Den oprindelige kirke uden tårn er fra 1100-tallet og har flere senere tilbygninger. Kirken rummer døbefont og korkrucifiks fra den tidlige middelalder samt prædikestol fra 1688. Kirkegården har et smukt urnegravsanlæg og minder fra Første Verdenskrig.

Læs mere: [www.svenstrupkirke.dk](http://www.svenstrupkirke.dk)

**Havnbjerg kirke** er fra sidste halvdel af 1100-tallet. Stilen er rundbue eller romansk stil, som var almindeligt i perioden. Tårnet og spiret er tilføjet i 1857. Kirkegården rummer krigergrave fra 1848 og 1864 samt mindsten for sognets faldne i Første Verdenskrig.

Læs mere: [www.havnbjergkirke.dk](http://www.havnbjergkirke.dk)

**Nordborg kirke** er opført i 1200-tallet. Bag alteret findes en dør ind til hertugfamiliens gravkapel, som stod færdigt i 1700. Gennem en gitterlåge kan du se kisterne.

Læs mere: [www.nordborgkirke.dk](http://www.nordborgkirke.dk)



 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

- 8. Oksbøl Kirke
- 9. Egen Kirke
- 10. Svenstrup Kirke
- 11. Havnbjerg Kirke
- 12. Nordborg Kirke





## Herregårde, gårde og landbrugshistorie

**Jollmands Gaard** er en gammel alsisk Kroggård, der er en af de sidste tilbageværende Kroggårde i Danmark. Et helt unikt kulturhistorisk levn, der kan føres tilbage til 1700-tallet. Jollmands Gaard er den ældste gård i Holm.

Åben lørdag kl. 09.30-11.00 og 15.06-15.09 tirsdag og lørdag kl. 14.00-16.00.  
Læs mere: [www.jollmandsgaard.dk](http://www.jollmandsgaard.dk)

**Mjelsgaard** er en af landets ældst kendte herregård, der blev nævnt helt tilbage i 1245. Mjelsgaard var i knap 150 år ejet af Christian III's (1503-1559) yngste søn hertug Hans' slægt. Under en engelsk bombenedkastning i 1942 brændte hovedbygningen.

**Alsingergården** er en fredet gård i Svenstrup. Den består af stuehus, ombygget 1863, og længer opført i bindingsværk. De ældste dele er fra begyndelsen af 1700-tallet. Gården er restaureret, og alt er ført tilbage til år 1863. Den fungerer nu som forsamlings- og kursussted.

**Hjortspring Landbrugsmuseum** blev etableret i 1998. Det omfatter ca. 1000 m<sup>2</sup> udstilling i tidligere landbrugsbygninger. Oprindeligt var målet at etablere et egentlig Landbrugsmuseum, og det er også i dag den største del af udstillingen, men efterhånden er der udvidet med meget andet spændende.

Åben når flaget står ved vejen.

**Munkegård traktormuseum** var en drøm, der gik i opfyldelse i 2008. Med en passion for veterantraktorer deler ejeren ud af viden og en udstilling på mere end 220 veterantraktorer. En imponerende samling i de gamle staldbygninger giver en oplevelse ud over det sædvanlige. Foruden veterantraktorer er der udstillet mange gamle motorer og landbrugsmaskiner, og til børnene er der små batteridrevne traktorer, som de frit kan benyttes.

Åben alle dage kl. 10.00-17.00.  
Læs mere: [www.munkegaard-traktormuseum.dk](http://www.munkegaard-traktormuseum.dk)



Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

- 13. Jollmands Gaard
- 14. Mjelsgaard
- 15. Alsingergården
- 16. Hjortspring Landbrugsmuseum
- 17. Munkegård Traktormuseum





## Møller, fyr og tårne

**Havnbjerg Mølle** ligger højt og flot på en 49 meter høj bakke med en fantastisk udsigt over det omgivende landskab og Lillebælt. Møllen er en hollandsk vindmølle opført i 1836. Møllen er funktionsdygtig og kører jævnligt. Der er ingen P-pladser ved møllen, og det anbefales at parkere bilen nedenfor møllebakken og gå de ca. 200 meter op til møllen.

Åben onsdag kl. 9-16.

**Elstrup Mølle** blev opført ved Østerholm i 1859 under navnet Nørremølle og erstattede en stubmølle, bygget af Hertug Hans den yngre i 1634. I 1888 blev møllen flyttet til Elstrup, hvor den står i dag. Møllen var i drift indtil 1969 og har landets mest omfattende møllerimaskiner bevaret med stor autenticitet. I 1985 blev der indrettet et møllerimuseum, som rummer en af de fineste møllesamlinger i Danmark.

Rundvisning efter aftale.  
Læs mere: [www.elstrupmolle.dk](http://www.elstrupmolle.dk)

**Augustenhof Fyr** blev oprettet i 1904 i perioden, hvor Sønderjylland var en del af Tyskland. Fyret blev overtaget af det danske fyrvæsen i 1920 i forbindelse med afslutningen af Første Verdenskrig. Den tilknyttede ejendom er en lejrskole, og stedet betegnes Lejrskolen Fyret.

**Tranerodde Fyr** er et 10 m. højt jerntårn, taget i brug 1906, hvor Sønderjylland var en del af Tyskland.

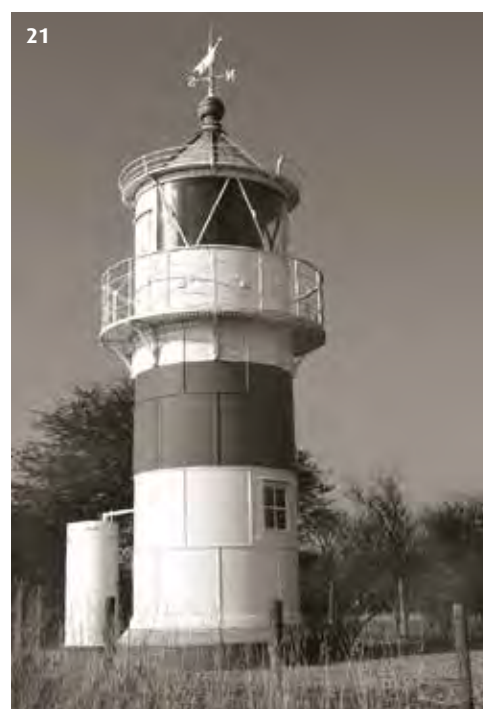
**Nordborg Vandtårn** er fra 1911 og lægger sig stilmæssigt op ad tårnene på Nordborg Slot.



📍 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

- 18. Havnbjerg Mølle
- 19. Elstrup Mølle
- 20. Augustenhof Fyr
- 21. Traneodde Fyr
- 22. Nordborg Vandtårn



## Aktive oplevelser

 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

23. Universe

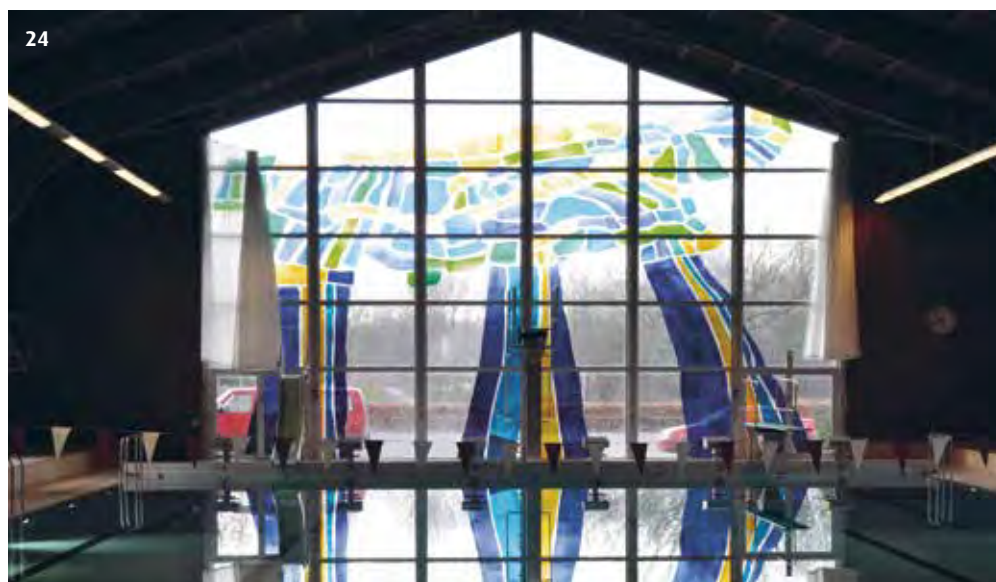
24. Nordals Idrætscenter

**Universe** er en naturvidenskabelig oplevelsespark, hvor børn og voksne leger sig til viden om naturvidenskaben. Her kan du tumle fra det ene eksperiment og sjove naturfænomener til det andet. I Universe er du i orkanens øje. Oplevelserne står i kø for dig, og du bare skal kaste dig ud i dem. Universe har et væld af forunderlige attraktioner, vilde aktiviteter og lærerige oplevelser.

Læs mere: [www.universe.dk](http://www.universe.dk)

**Nordals Idrætscenter** er smukt beliggende ved Nordborg Sø og byder på to idrætshaller, gymnastiksal, svømmehal, keglebaneanlæg, skydebaner, motionscenter, møde- og kursusfaciliteter, lejrskole og træningslejr.

Læs mere: [www.n-i-c.dk](http://www.n-i-c.dk)





## Andre seværdigheder og oplevelser

 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

25. Nordeuropas højeste solur

26. Pøl Flyveplads

27. Nordborg Bio

28. Holm Vineri



**Nordeuropas højeste solur** ligger syd for Egen Kirke på modsatte side af landevejen. Det er 12 meter højt og placeret på et anlæg, der er 28 meter i diameter. Soluret viser tiden med en utrolig nøjagtighed på +/- 1 minut, mod de normale 30 minutter.

**Pøl Flyveplads** har 70 medlemmer. Det er ikke muligt at købe rundture, men derimod kan man være tilskuere, når medlemmerne letter og lander i flotte naturomgivelser.

Læs mere: [www.nordals-flyveklub.dk](http://www.nordals-flyveklub.dk)


**Nordborg Bio** er en særdeles hyggelig biograf med god benplads og synsforhold. Biografen drives af en frivillig gruppe mennesker i Nordborg og har 90 pladser.

Læs mere: [www.nordborgbio.dk](http://www.nordborgbio.dk)

**Holm Vineri** havde sin opstart i 2011 og ligger på en smuk skråning ved Dyvig. Her strækker vinstokkene sig helt ned mod vandet i smukke omgivelser. Gæster er velkommen til at bevæge sig frit rundt i vinmarken, hvor der er lavet stier. Grupper på 10-30 personer har tilmed mulighed for at bestille et arrangement med fortælling i vineriet, rundvisning og smagsprøver.

Kontakt ejeren Christen Schmidt på tlf. 20 32 79 27.





Uanset om du foretrækker vandrestøvler, løbesko, fiskestang, cykel, mountainbike, golfkøller, sejl, snorkel eller hesteryg, er du på Nordals kommet til det helt rette sted. For Nordals har det hele: Smukke skove, funkende søer, lange kyststrækninger, hvide strande, grønne enge, vilde hegn, stejle skrantede og finurlige stier. Det hele ligger klar for dine fødder, og du har allerede betalt entréen.

Nordals



# Aktiv i naturen

## Nordals' skove i dit tempo

Nordals' mange skove byder på en mangfoldighed af udfoldelsesmuligheder. Du kan drage på eventyr med hele familien i de dybe og tætte skove, hvor træerne står tæt i den stille skovbund. Her kan børnene bygge huler eller lave kunstværker af alt det, der kan findes i skovbunden. Lyt efter fuglene og hør, om I kan skelne de mange forskellige lyde fra hinanden. Måske kan I også finde hul-træet, hvor man i gamle dage trak børnene igennem for at beskytte dem mod sygdom, eller en af de mange stendysser, der har stået her i tusinder af år.

Er du ivrig motionist, bestemmer du selv tempoet og udfordringsgraden i Nordals' skove. Her er hæsblæsende ruter for mountainbike, kupperet terræn eller lange stier til løbeturen, og en verden af oplevelser og særlige ruter for vandren, der f.eks. fører forbi oldtidsminder, ynglepladser og sjælden fauna.

Er du hundeejer, er du sikkert vandt til, at mange hundeskove er små, ensformige og begrænset til den mindst interessante del af skoven. Men ikke på Nordals, der er perfekt til turene med menneskets bedste ven. I de særligt udlagte hundeskove vil du nemlig fremover møde en helt anden oplevelse af variation, vidde og vand. Her er rig udfoldelsesmulighed for både to- og firebenede, hvor der kan leges, løbes og svømmes på de store strækninger.

## Lystfiskernes paradis

Nordals er kendt for sine rige søer og udover at byde på masser af muligheder for et aktivt udeliv, er søerne et paradis for lystfiskere. Her kan fiskes sandart, aborre, ål, gedder, skaller og karper. Er du som lystfisker tidligt på færde, vil du overvældes af stilheden, imens den tidlige morgensol får Nordals' søer til at funkke som tusinde diamanter.

Vandreture langs Nordals' mange søer bør foregå med åbne øjne og alle sanser i spil. For den opmærksomme vandrer er der nemlig rig mulighed for at se et væld af fugle som f.eks. isfugl, vandrikse, fiskehejre og havørne.

## Vælg selv din strandoplevelse

Nordals har hele 70 km. kyststrækning, og det er ensbetydende med masser af skønne badestrande. Her kan du både finde de populære, børnevenlige sandstrande med masser af gode faciliteter, iskiosk og meget mere. Men på Nordals kan du også få en helt anden strandoplevelse, for langs de lange kyststrækninger kan du finde dit helt eget stykke strand. Måske slår du dig ned ved en lille stenstrand, hvor den stenede og kupe-rede havbund kalder på opdagelse med snorkel og svømmefødder.

Uanset er valget dit, for kun få andre steder end på Nordals finder du så mange muligheder for præcis den strandoplevelse, du ønsker.

## Nordals' havneliv

Med de lange og smukke kyststrækninger er Nordals ikke overraskende en af Danmarks mest populære destinationer for lystsejlere. Derfor finder du også her en række skønne og indbydende lystbådehavene, der alle har den helt særlige og hyggelige Nordals-stemning til fælles. Når aftenen falder på, hører du lydene af bølgenes sagte skvulpen slå mod bådene, imens mild latter og hyggelig samtale summer i baggrunden. Børnene er travlt beskæftiget ved krabbebassinet eller på havnens legepladser, hvor begejstrede hvin høres fra hoppepuderne. Sommerens dufte blander sig med røgen fra havnens mange grillsteder. Du er på Nordals.

## Golf, sport og leg

I Nordals' rige og mangfoldige natur er det kun fantasien, der sætter grænser for et aktivt ferie- og fritidsliv. Naturen er også den perfekte ramme for Nordals' udbud af aktiviteter som minigolf, naturlegepladser og golf. Sport, aktivitet og leg går derfor på Nordals hånd i hånd med naturoplevelsen.

# Skove

**Brandsbøl skov** er fredskov og rummer mange interessante kulturminde fra bl.a. stenalderen. Landskabet omkring Brandsbøl skov ligger som et uspolet kulturlandskab med fortidsminder. Havørnen har de senere år holdt til i Brandsbølskov, og her vokser også forskellige orkidéer og andre sjældne planter.

**Havnbjerg skov** er drevet som stævningsskov. Det er en særlig type skovdrift, som før i tiden blev benyttet i mange af bønderskovene. I stævningsskoven bliver træerne fældet et passende stykke over jorden, og der vokser nye stammer op fra stødet. Efterhånden danner der sig nogle store "trunter", hvorfra der vokser 2-3 stammer. Driftsformen, der er bevaret mange steder på Als, giver mu-

lighed for, at der kan danne sig en meget stabil og varieret flora i skovbunden, der derfor ofte indeholder sjældne planter som f. eks. orkidéer.

**Nørreskoven** er en statsskov på 700 ha, der ligger på østkysten af Als ud mod Lillebælt. Med en længde på 9 km er den en af Danmarks længste kystskove. Skoven er 60-70 % bøgeskov, og bøgene bliver med 30 meter usædvanlig høje og flotte. Skoven rummer en del egetræer, bl.a. de såkaldte brudgomsege ved Havrekobbøl, som blev plantet omkring 1770 og stadig trives. I Nørreskoven er der registreret over 80 fortidsminder, hvoraf en stor del er runddysser og langdysser fra bondestenalderen. Man kan køre, cykle eller gå gennem skoven.





 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

29. Brandsbøl Skov

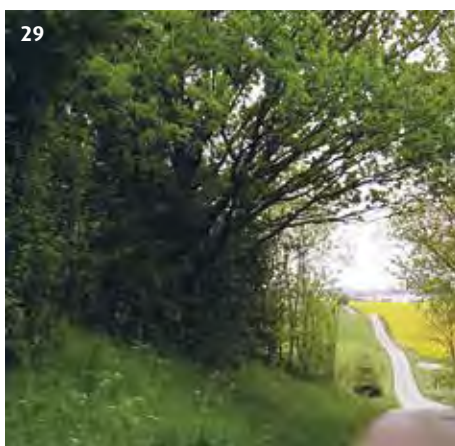
29A. Orkidé

30. Havnbjerg Skov

31. Nørreskoven

31A. Brudgomsege

31B. Lillebælt og Nørreskoven





## Søer

**Nordborg sø** ligger i en langstrakt tunneldal med stejle skrænter, der fortsætter ned under vandoverfladen. Den er 56,3 ha stor og 8,5 m dyb på det dybeste sted. I Nordborg sø finder du en bestand af sandart, aborre, ål, gedde, og karper.

**Farresdam sø** er en inddæmet fjordvig på 17 ha ud til Dyvig og er en del af et område, som Hertug Hans den yngre (1559-1622) lod inddæmme. Et naturskønt område med masser af fugleliv. Fra Farresdam kan man se ind til Dyvig og over til Steg "Gaf", som den smalle passage kaldes, der fører ind til Dyvig, Oldenor og Mjelsvig.

**Oldenor sø** var oprindelig en fjordarm. Det afvandede areal blev i mange år brugt til landbrug, indtil man i 1980'erne opgav korndyrkningen. Søen blev genskabt i 1993 i et stort naturgenopretningsprojekt. Søen er nu ca. 1,5 km lang og 0,5 km bred og dækker et areal på 48 ha. Søen udviklede sig hurtigt til et spændende naturområde, der i dag er yngle- og rasteplass for en lang række fuglearter og dermed en af de vigtigste fuglelokaliteter. Der er dukket flere nye ynglefugle op ved søen de seneste år. Således holder både isflugl, vandrikse og fiskehejre til ved søen om sommeren.

**Mjels Sø** er et 55 ha stort naturområde. Her genskabtes i 2005-2006 efter mere end 100 års dræning et søareal på 45 ha omgivet af 10 ha bredzone til glæde for dyr, planter og ikke mindst lokalbefolkningen. Fuglelivet omkring Mjels Sø udvikler sig, og siden søen blev sat under vand, er 120 fuglearter registreret over søen. Fiskelivet i søen omfatter både gedder, aborrer, skaller og ål.

**Bundsø** skal genetableres. Pumperne, der siden 1860 har holdt vandet væk fra området, er nu slukket, og søen er ved at tage form. Bundsø bliver et vådområde på godt 153 hektar, og allerede nu har forskellige fugle indtaget den nye sø.

**Egen fiskesø** er en put and take sø, hvor der fiskes regnbueørreder, geder, zanarter, abore, karper, ål m.m. Der sættes ca. 220 kg regnbueørreder ud ca. hver 10. dag, og der er ingen fangstbegrænsninger. Fra april til oktober kan man fiske fra kl.6.00 til 23.00 hver dag.

32



35

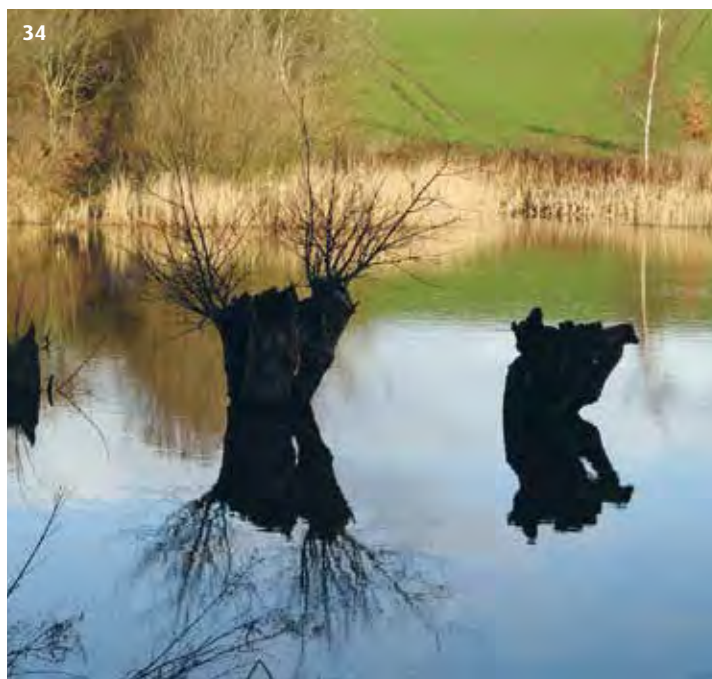




 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

- 32. Nordborg Sø
- 33. Farresdam Sø
- 34. Oldenor Sø
- 35. Mjels Sø
- 36. Bundsø
- 37. Egen Fiskesø



# Strande

**Fladbæk strand** er beliggende midt i Nørreskoven.

**Havnbjerg strand** er en større strand, der er omgivet af en meget unik natur. Stranden har badebro og toiletforhold.

**Lavensby strand** ligger ved campingpladsen. På stranden er der badebro og toiletforhold og tilmed opstillede borde og bænke.

**Pøl strand** har to strande i umiddelbar nærhed af hinanden. Et spændende område med en unik natur. Der er rasteplass og bålplads samt borde og bænke på stranden.

**Købingsmark strand** ligger ved sommerhusområde og campingplads. En skurvogn fungerer som toilet og omklædning samt omklædning for vinterbadere. Stranden har ydermere en badebro.

**Oddekær strand** har en afsides beliggenhed i fin natur. Stranden har en badebro.

**Hardeshøj strand** ligger nord og syd for Hardeshøj færgehavn. Der er en tømmerflåde, borde og bænke. Toiletet i havnebygningen er for handicappede.

**Lusig strand** ligger med Lusig skov i ryggen og har udsigt til Kær Halvø. Stranden har badebro og toiletforhold og er beliggende i dejlig natur med mange muligheder.

**Sandvig strand** ligger lige ved en af de flotteste vandrestier på Nordals. Der er toilet, flere borde og bænke samt grill.

**Lønsømade strand** ligger på spidsen af Nordals med udsigt til Alssund, Aabenraa fjord og Stegsvig. Det er et godt sted, hvis man vil være sig selv. Der er borde og bænke.



38



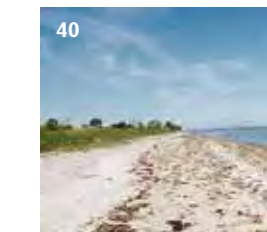
41



📍 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:  
38. Fladbæk Strand  
39. Havnbjerg Strand  
40. Lavensby Strand  
41. Pøl Strand  
42. Købingsmark Strand

43. Odderkær Strand  
44. Hardeshøj Strand  
45. Lusig Strand  
46. Sandvig Strand  
47. Lønsømade Strand



## Havne

**Dyvig Bådelaug Lystbådehavn** er en af Danmarks smukkeste naturhavne, der nås ved indsejlingen gennem Stegsvig. Der er hotspot i hele havnen, flere grillpladser, supermarked, legeplads og cykler. Bådehavnen rummer 160 havnepladser.

**Dyvig Bro** har en smuk ny havn med nye faciliteter. Dyvig Bro råder over 80 pladser, internet, grillpladser, oppustelig legeborg på vandet, krabbebassin, gratis lån af cykler, isbod, morgenbrødsservice, mulighed for at reservere bådplads og indsejlingshjælpe-service.

**Mjelsvig havn** nås ved indsejlingen gennem Stegsvig. Havnen er en privat naturhavn, der ligger i naturskønne omgivelser. Havnen har et hyggeligt bådehus. Havnen har moderne faciliteter samt indrettet grillpladser, der står til rådighed for alle havnens gæster. Havnen rummer 40 havnepladser.

**Stevning Nor Havn** ligger i flotte naturomgivelser med plads til ca. 20 større både og 10 joller. Derudover råder bådlauget over et klubhus med inventar og køkkenfaciliteter, et flot shelter med stråtag, forskellige grillområder med borde/bænke og udstyr samt cykler til havnens gæster.





 Se beliggenhed på kortet side 110-112

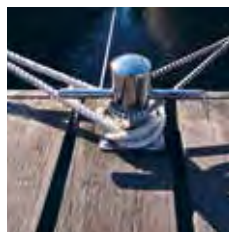
På billederne herunder ses:

48. Dyvig Bådelaug Lystbådehavn

49. Dyvig Bro

50. Mjelsvig havn

51. Stevning Nor Havn



## Spil, sport og leg

**Nordborg Golfklubs golfbane** er en 18 hullers bybane. Banen er indpasset i landskabet, så det har bibeholdt sine karakteristika. Således giver golfbanen Nordborg et stort og smukt grønt område af naturmæssigt værdi. Nordborg Golfbane er tegnet som en klubbane med udfordringer for såvel nye som inkarnerede golfspillere. Der er en niveauforskel på 20 meter fra laveste til højeste punkt, og der er en smuk udsigt over Lillebælt til Fyn.

Åben hver dag hele året.  
Læs mere: [www.nordborg-golfklub.dk](http://www.nordborg-golfklub.dk)

**Nordals idrætscenter** befinder sig i smukke omgivelser, der giver enestående muligheder for at være aktiv i naturen. Om du ønsker at fiske i Nordborg Sø, løbeture, gåture eller leg ved naturlegepladsen Bukke Bruse, så er rammen skabt.

Læs mere: [www.n-i-c.dk](http://www.n-i-c.dk)

**Nord-Als Minigolf Klub** har til formål at fremme minigolf sporten og har et 18 baners miniature golf anlæg. Minigolf kan spilles af alle, både professionelle og amatører. Hos Nord-Als Minigolf Klub kan alle komme til at spille, uanset om man har prøvet det før. Det er dog primært for klubbens A og B medlemmer.

Åben 13. maj - 29. august, mandag - tirsdag - onsdag kl. 17:30 - kl. 21:00.

Læs mere: [www.nordals-minigolf.dk](http://www.nordals-minigolf.dk)

**Als Fodboldgolf** er et hyggeligt og sjovt spil for hele familien eller vennekredsen. Fodboldgolf er en sammensætning af fodbold og golf, der foregår på en slags forstørret minigolfbane med 18 forskellige forhindringsbaner med hvert deres hul.

Åben hver dag fra kl. 08-20.  
Læs mere: [www.alsfodboldgolf.dk](http://www.alsfodboldgolf.dk)





 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

52. Nordborg Golfklub

53. Nord-Als Minigolf Klub

54. Nordals Idrætscenter

55. Als Fodboldgolf

52





## Events

**Nord-Als Musikfestival** er kendetegnet ved at tælle hele familien. Her kommer både børn og voksne, gamle og unge. Festivalens omgivelser på Nordborg Slot er helt unikke og med til at skabe en fantastisk stemning.

Læs mere: [www.musikfestival.dk](http://www.musikfestival.dk)

**Påskeudstilling** står i kunstens tegn. Her viser en bred palette af kunstnere fra Nordborg Kunstinitiativ deres værker ved den årlige påskeudstilling. Udstillingen er fordelt på mange udstillinger med mere end 100 kunstnere og kunsthåndværkere, og ved køb af en busbillet transporteres gæsterne rundt til de forskellige udstillinger.

**Historisk dag** afholdes den anden lørdag i august ved Nordborg Slot, hvor der vises flere epoker fra den danske historie. Her træffes jernalderfolk i krigskano, vilde vikinger til hest, stolte herremænd og fruer fra middelalderen samt gæve stridsmænd og kyske ungmøer. Markedspladsen summer af liv, og i boderne fremvises gamle håndværk og lokalhistorie fra Als og Sundeved. Dagen byder bl.a. på gamle lege for børn, historisk ringridning, drabelige sværdkampe, dansepigter og meget mere.





På billederne herunder ses:

A. Nordals Musikfestival

B. Historisk Dag









## Sov og spis tæt på naturen

På Nordals finder du et rigt udbud af overnatningsmuligheder, uanset om du er til sovepose under åben himmel, telt i skoven, hytte på campingpladsen, bed & breakfast eller luksushotel. Du vælger selv, om du vil opleve de små landsbyers charme og gæstfrihed på et indbydende bed & breakfast, om du vil slå teltet op på den primitive plads i skovkanten og falde i søvn til nattens lyde, om du vil campere på de moderne campingpladser, der har alt, hvad hjertet begærer af faciliteter og aktiviteter, om du vil bo på et luksushotel med gourmetrestaurant og service i topklasse eller på et hyggeligt familiehotel, hvor hygge, varme og nærhed står øverst på dagsordenen.

Nordals byder selvfølgelig også på en bred vifte af restauranter, cafeer og andre spisesteder – fra café til gourmetrestaurant. Her er bogstaveligt talt noget for enhver smag.

Hvis du hellere selv vil lave maden, er det værd at gå på opdagelse i Nordals' enestående natur. Her finder du både i skovene og på stranden mange planter, du kan spise. Om efteråret er hegnene fulde af brombær og nødder – men naturen byder også på mere specielle delikatesser. Du kan f.eks. finde hyben, sprøde strandkål, syrlig skovsyre, Rosa canina og havtorn.

### Det sønderjyske køkkens store potentiale

Nordals' køkken er en del af den særlige sønderjyske egns gastronomi, der er blandt de bedst bevarede i Danmark. Det er ikke tilfældigt, for årene under preussisk herredømme betød, at der blev værnet særligt om de stolte lokale og danske traditioner og opskrifter samtidig med, at nye indtryk kom udefra i form af f.eks. røgvarer og pølser. Endnu længere tilbage betød områdets skibsfart, at krydderier kom til fra hele verden, og derfor er f.eks. muskat, karry og safran i dag en del af det sønderjyske køkken i langt større udstrækning end i andre danske områder.

Det sønderjyske køkken og dermed også Nordals' fødevarertraditioner hænger uløseligt sammen med naturen og årstidernes skiften. Om foråret, når alting spirede friskt og grønt, blev der f.eks. lavet "klar suppe med syv slags grønt" og ikke mindst den særlige sønderjyske suramsuppe. Om sommerens stod egnsretten "Snysk" ofte på bordet. Retten laves nemlig af de første friske bønner, grønærter, gulerødder og kartofler – og spises stadig den dag i dag også på Nordals. Æbleskiver markerede høsten, og efteråret bar præg af bær og frugt – og naturligvis

den berømte sønderjyske grønlangkål, der hvert år blev set frem til med længsel. Og sådan fortsatte året sin gang i det sønderjyske køkken, der i dag har givet os en rigdom med et meget stort turismepotentiale.

Når det sønderjyske køkken er særligt interessant for Nordals, skyldes det, at netop den unikke madoplevelse vægtes af vores turister som en absolut styrkeposition for det sønderjyske område. Dermed er der her et stort potentiale for Nordals. Når gæsterne f.eks. allerede står i kø til Dyvig Badehotels autentiske sønderjyske kaffebord, vidner det om de muligheder, der endnu ikke er udnyttet eller sat i spil. Der er således plads til nytænkning og nye initiativer i både stort og småt – fra salg af egnsvarer og gode råvarer på campingpladser, i boder langs vejene og i gårdbutikker – over tolkning af de gamle opskrifter på caféernes og restauranternes menukort – til egentlige gastronomiske ture rundt på Nordals, feinschmecker-events og helt nye spisesteder.

# Camping

**Augustenhof Strand Camping** er en rolig, naturskønt beliggende familieplads med fin udsigt. Pladsen ligger direkte ved strand med godt badevand og byder på mange udfoldelsesmuligheder for sejlere, surfere, lystfiskere m.fl. Campingpladsen har en stor, alsidig legeplads, boldspilareal og minigolfbane og udlejer cykler, hytter og campingvogne.

Åben hele året.

Læs mere: [www.augustenhof-camping.dk](http://www.augustenhof-camping.dk)

**Købingsmark Strand Camping** er en af de ældste campingpladser på Als med en skøn beliggenhed og direkte adgang til en dejlig bred sandstrand. Der er gode muligheder for at bade, sejle, kite-surfe, fiske eller gå og cykle i den pragtfulde natur. Stor legeplads, volleyballbane, sejlads, surfingmuligheder, cykeludlejning og fiskeri er nogle af de mange muligheder, pladsen indbyder til.

Åben fra 25.03-20.10.

Læs mere: [www.koebingsmarkcamping.dk](http://www.koebingsmarkcamping.dk)

**Lavensby Strand Camping** er beliggende idyllisk ned til vandet ved det fiskerige Lillebælt. Med badebro, bådslip og naturskøn strandlinje er campingpladsen ideel for såvel lystfiskere og vandsportsentusiaster som for familier, der trives med friluftslivet. Pladsen har en stor legeplads med hoppepude og klatretårn.

Åben fra 31.03-31.10.

Læs mere: [www.lavensbystrandcamping.dk](http://www.lavensbystrandcamping.dk)



Se beliggenhed på kortet side 112-114

På billederne herunder ses:

56. Augustenhof Strand Camping

57. Købingsmark Strand Camping

58. Lavensby Strand Camping





 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

59. Møllehusets Bed & Breakfast

60. Tangsholm Bed & Breakfast

61. Bed & Breakfast Lis

62. Bøgebjerggård Bed & Breakfast



**Møllehusets Bed & Breakfast** ligger midt på bakken ved vejen op til Havnbjerg Mølle og er møllerens bolig fra 1785. Her er der økologi hele vejen igennem. Huset er renoveret med økologiske og bæredygtige byggematerialer, haven og køkkenhaven er økologisk, og økologien smages ved morgenmaden, som består af økologiske og hjemmelavede produkter.

Læs mere: [www.moellehusets-bnb.dk](http://www.moellehusets-bnb.dk)

**Tangsholm Bed & Breakfast** er beliggende midt i Nordborg by. En dejlig stråttækket ejendom i smukke og rolige omgivelser.

Læs mere: [www.tangsholm.dk](http://www.tangsholm.dk)

**Bed & Breakfast Lis** er centralt placeret i Nordborg by, men alligevel midt i naturen. Der er direkte udsigt og adgang til Nordborg sø.

Læs mere: [www.bedandbreakfast-lis.dk](http://www.bedandbreakfast-lis.dk)

**Bøgebjerggård Bed & Breakfast** byder på en rolig beliggenhed på en privat ejendom ved Mjels Sø, 4 km fra midtbyen i Nordborg. Der tilbydes rummelig og lys indkvartering med søudsigt.

Læs mere: [www.alsbedandbreakfast.dk](http://www.alsbedandbreakfast.dk)

# Hoteller

**Dyvig Badehotel** byder på smukke og charmerende rammer, fantastisk mad og vin samt flot natur. Dyvig Badehotel er et kvalitetsbevidst badehotel og således også en perle blandt de danske badehoteller. Her bliver drømmen om 'det gode liv' til virkelighed.

Læs mere: [www.dyvigbadehotel.dk](http://www.dyvigbadehotel.dk)

**Hotel Nørherredhus** har en dyb forankring i det lokale kulturliv og er et lille hotel med en stor horisont. Hotellet vægter, at gæsterne får en nærværende og rolig oplevelse med service i top. Hotellet består af 29 værelser.

Læs mere: [www.nhhus.dk](http://www.nhhus.dk)

**Hotel Nordborg Sø** ligger i et naturskønt og roligt område i forlængelse af Nord-Als Idrætscenter. Og som navnet også antyder, er der udsigt over Nordborg Sø fra hotellet. Hotellet består af 16 store moderne dobbeltværelser. Alle, der bor på hotellet, har fri adgang til centrets moderne motionscenter. Desuden er der fri adgang til svømmehallen i den offentlige åbningstid.

Læs mere: [www.n-i-c.dk](http://www.n-i-c.dk)

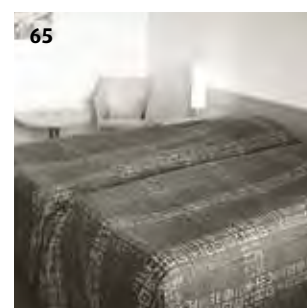
 Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

63. Dyvig Badehotel

64. Hotel Nørherredhus

65. Hotel Nordborg Sø





## Cafeer og restauranter



Se beliggenhed på kortet side 110-112

På billederne herunder ses:

66. Café & Restaurant Friends

67. Asian Wokhouse

68. Dyvig Badehotel



**Café & Restaurant FRIENDS** er beliggende i Nordborg centrum, midt på hovedgaden, tæt ved slottet og Nordborg Sø. Menukortet byder på traditionelle danske og internationale retter samt sydlandske specialiteter.

Læs mere: [www.friendsnordborg.dk](http://www.friendsnordborg.dk)

**Café Almuen** ligger ved Kwickly i Nordborg og byder på traditionelle danske retter.

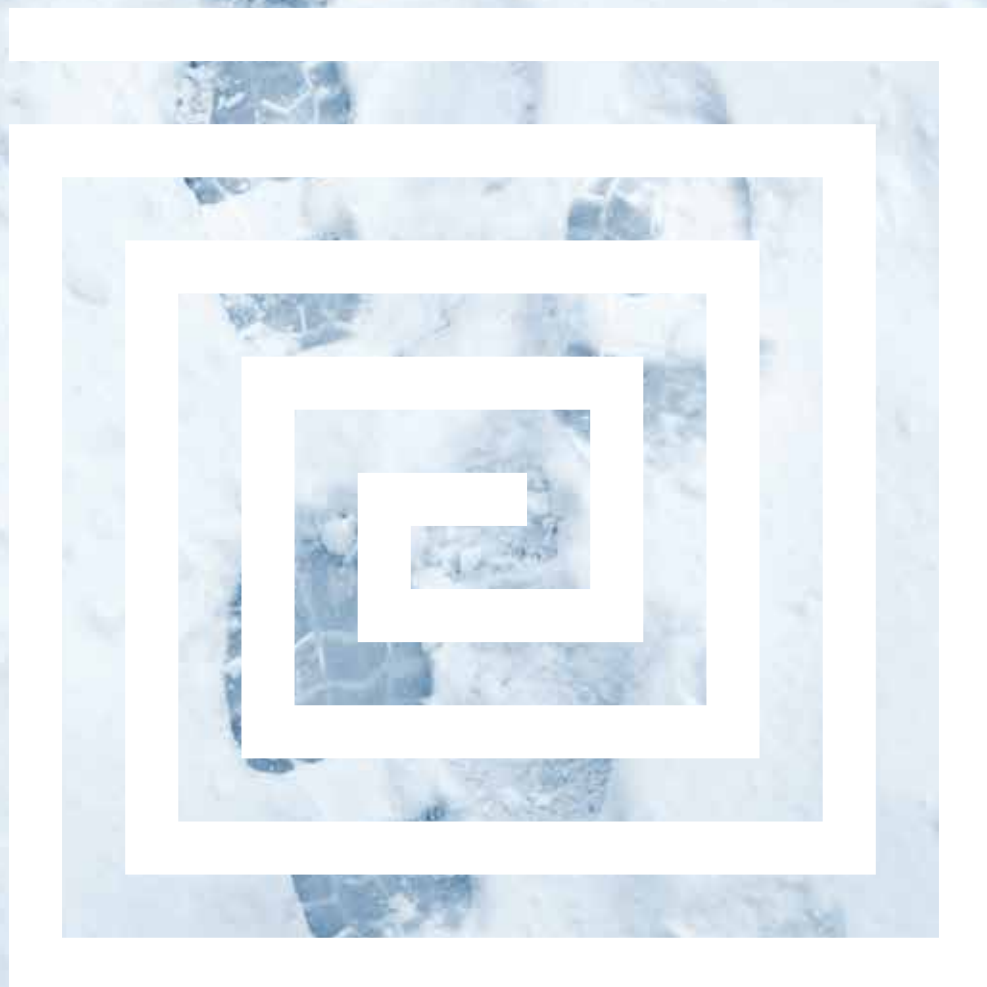
**Asian Wokhouse** ligger på Storegade. Menukort er inspireret af udsøgte asiatiske à la carte retter, men også Take-away samt buffet er blandt restaurantens kompetenceområder.

Læs mere: [www.wokhouse.dk](http://www.wokhouse.dk)

**Dyvig Badehotel** værdsætter de lokale råvarer. Derfor har hotellet valgt at samarbejde med dygtige fagfolk og specialister fra Als. På hotellets "Restaurant Vigen" forkæles smagsløgene med gourmetoplevelser samt vine fra sommelierens kælder, imens "Skipperstuen" er stedet, hvor der serveres klassiske danske retter.

Læs mere: [www.dyvigbadehotel.dk](http://www.dyvigbadehotel.dk)







# Vejen til succes

Efter kortlægning og konkretisering af de tre områder "Tidens spor i naturen", "Aktiv i naturen" samt "Sov og spis i naturen" kan vi nu endelig vende os mod de udfordringer og mulige indsatser, der kan bringe Nordals op i en højere turismeliga.

Når de kritiske briller tages på, er der en række generelle udfordringer i området, der med fordel kan fokuseres på. Nordals er et område med en enestående natur og en historie i særklasse, men vi hverken skilter med eller fortæller om den. Derfor bliver hverken turister eller potentielle nye borgere taget med ind i den fortælling, der kan bringe stolthed og interesse for et helt særligt område af Danmark. Vi lader det i stedet være op til de besøgende selv at opdage og udforske den historie og natur, der netop har sat sit tydelige præg på Nordals.

Der er rig mulighed for at opleve og være aktiv på Nordals. Men det er nødvendigt at skabe et overblik over områdets muligheder, og disse skal synliggøres overfor turisterne. Inspiration og information skal være lettilgængelig, så de giver nye borgere og besøgende samme unikke oplevelse og stolthed som borgerne på Nordals.

Når Nordals' vigtigste styrkeposition er naturen, stiller det ydermere krav til at bevare, vedligeholde og rengøre naturen, så den hele året fremstår som en naturperle. Her tænkes specielt på strande og skovområder.

## Hvem henvender vi os til – nu og i fremtiden?

Før vi bevæger os dybere ned i udfordringer, løsninger og indsatsområder, er det vigtigt, at vi først ser nærmere på hvilke målgrupper, vores attraktioner, oplevelser og overnatningssteder primært henvender sig til.

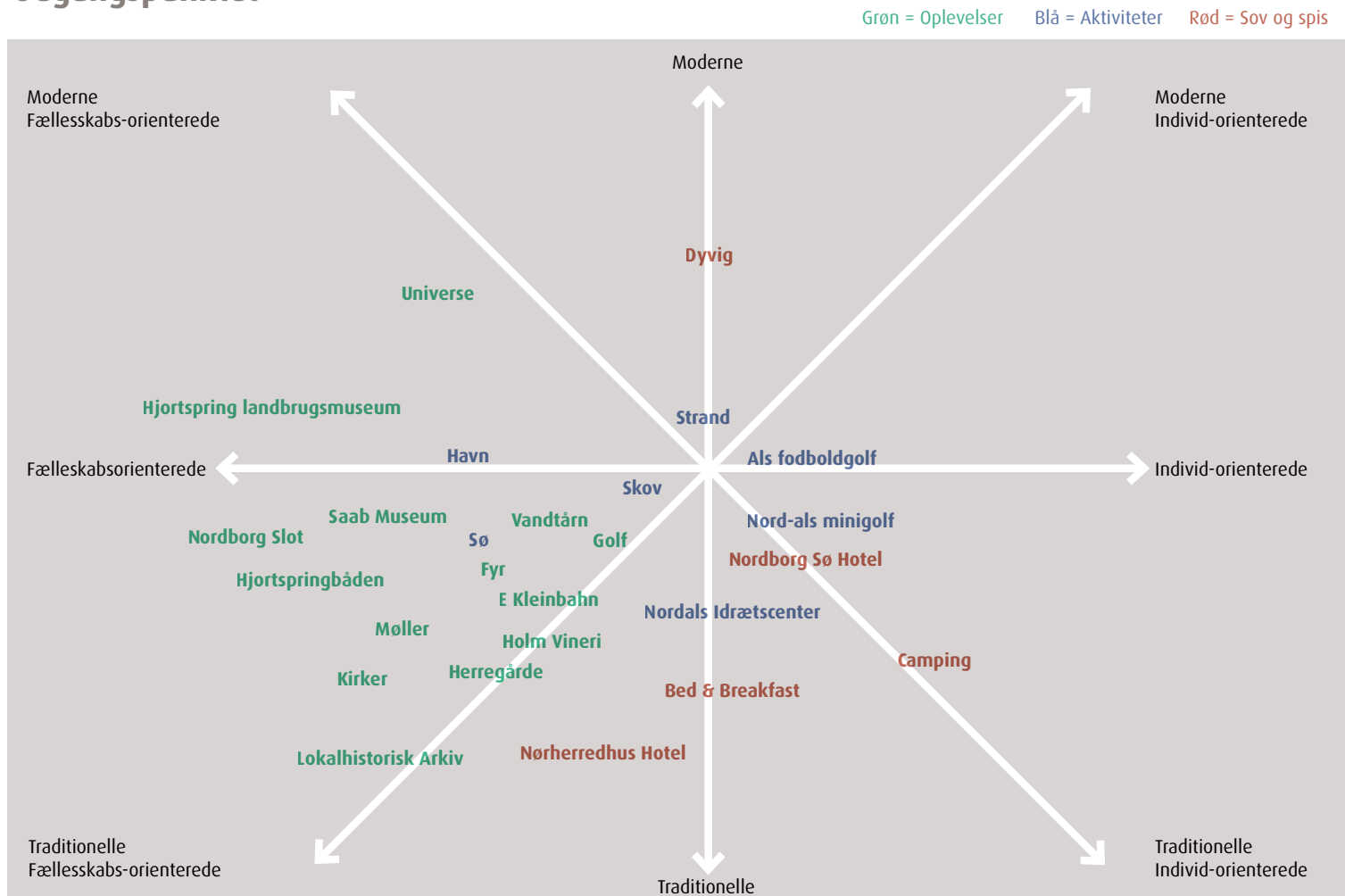
For at få et tydeligt billede vælger vi at tage udgangspunkt i GallupKompas, der er et segmenteringsværktøj, som udelukkende på baggrund af holdnings-

spørgsmål giver en nuanceret indsigt i forbrugernes holdninger, værdier og livsstil. GallupKompas inddeler den danske befolkning i ni homogene grupper. Baseret på denne analyse er der etableret to hoveddimensioner: Moderne-Traditionel og Individ-Fællesskab. I parentes skal det bemærkes, at segmenteringsværktøjet også er afprøvet på tyske forbrugere, og her svarer billedet nogenlunde til det danske.

Ud fra kendskab til segmenttyperne og Nordals' oplevelser, attraktioner og overnatningssteder vil billedet se ud som illustreret i nedenstående figur:

Steder og attraktioner er indsat i diagrammet ud fra en gennemsnitlig betragtning. Det vil sige, at når kirkerne på Nordals f.eks. placeres i segmentet Traditionelle Fællesskabsorienterede, skal det forstås således, at hvis vi matchede

### Udgangspunktet





kirkernes tilbud og kommunikation med Gallups segmenter, så vil de have størst mulighed for at tiltrække den Traditionelle Fællesskabsorienterede. Det betyder således ikke, at andre segmenter ikke er tiltrukket og besøger stederne, men at flest ligger i dette segment.

Størstedelen af Nordals' oplevelser og attraktioner henvender sig i dag til det Traditionelle Fællesskabsorienterede segment. Dette segment vil i større omfang end gennemsnittet forbinde en ferie til Nordals med afslapning og historie. Dagsture eller ture af en varighed på fire til syv overnatninger er populære rejselængder i dette segment. De er overrepræsenteret ved Bed & Breakfast, lejede feriehus og camping. Segmentet er ofte i alderen 50+ og rejser gerne sammen med venner. Øverst på deres dagsorden står: Cykling, vandring, økologi, biblioteker, kulturarv, naturoplevelser, god service, teater, afslapning og museumsbesøg.

Vi kan med stor fordel tænke Nordals' turistprodukter bredere i forhold til åbningstider, kommunikation, information og inspirerende pakkerejser, så vi fremover kan tiltrække flere målgrupper.

Dette er derfor en generel opfordring til aktørerne, der har oplevelsesprodukter til borgere og turister: Sørg for at målgrupperne kan finde information online, inspirér til besøg via jeres kommunikation, og opdater løbende, så oplysningerne er korrekte.

Specielt overfor børnefamilier skal vi være bedre til at inspirere og informere om de gode oplevelser og attraktioner. I de kommende forslag til indsatser og tiltag vil vi tage målgrupperne med i vores betragtninger, så vi har mere til flere. Vi ønsker fortsat at være et interessant feriested/bosted for det Traditionelle Fællesskabsorienterede segment, men vi ønsker samtidig at øge interessen for Nordals' oplevelser blandt de andre segmenter. Opgaven bliver herved at udvælge indsatser, der vil have et bredere publikums interesse, dog stadig med fokus på styrkepositionen, så vi sikrer den røde tråd i aktiviteterne, der vil styrke Nordals i endnu højere grad.

På de følgende sider præsenteres konkrete handlingsplaner for de indsatser, der er realistiske og som vil kunne gøre en mærkbar forskel allerede inden 2020.

#### De udvalgte indsatsområder er:

1. Nordals Idrætscenter som nyt multikulturcenter
2. Et kvalitetsløft til udvalgte strande
3. Cykel skal frem på Nordals
4. Oplevelser på Nordals hver dag
5. Nye oplevelsesprodukter på Nordals
6. Produkterne skal på hylden
7. En by med liv
8. Velkommen til Nordals
9. Søerne skal være en oplevelse
10. Hunde er velkomne på Nordals
11. Infrastruktur

# Nordals Idrætscenter som nyt multikulturcenter

Nordals Idrætscenter byder i dag på et væld af oplevelser. For borgere fungerer stedet optimalt i forhold til fysisk udfoldelse, holdtræning, kurser og større foreningsmøder. I forhold til turister er udbuddet begrænset, og åbningstiderne ligger i dagens yderpunkter. Det giver derfor rigtig god mening at udvide faciliteterne omkring Idrætscenteret, så det løftes til et multikulturcenter. Når turistmålgrupperne tages i betragtning, vil vi derved ramme en langt bredere masse, og således vil tiltaget være til gavn for både turister overnattende på campingpladser, fritidshuse og hoteller mv.



## Anbefalede tiltag/indsatser

1. Tilfør oplevelser både inden- og udenfor Nordals Idrætscenter

## Anbefalede tiltage/indsatser

### Tilfør oplevelser både inden- og udenfor Nordals Idrætscenter

At være et multikulturcenter vil kræve et løft af både de fysiske rammer og selve udbuddet af aktiviteter. Vi skal skabe et møde- og aktivitetssted, hvor store som små underholdes flere gange om dagen og aftenen. Det vil kræve, at vi både kigger på de indvendige rammer og aktiviteter og på de udvendige muligheder. Oplagt vil være at integrere biografen og biblioteket. Herved kan opnås

en god synergieffekt mellem tilbuddene, og der vil være noget for enhver smag. Svømmehallen kan ydermere gøres til en oplevelse og ikke bare et bassin, hvor formålet er afgrænset til at svømme baner. Ved at tilføre et mini-wellness og en rutchebane skabes en helhedsoplevelse, som også turisterne vil køre og betale for.

Udendørs bør udviklingen have fokus på friluftsscenen og Nordborg sø, hvor både action på vandet og fordybende aktiviteter kan skabes i smukke omgivelser.

### Handling:

Første fase er udarbejdelse af et skitseprojekt, hvor mulighederne kortlægges og vurderes. Herefter en detaljeret handlingsplan med tilhørende budget.

### Økonomi:

Nordals Idrætscenter finder midlerne til skitseprojektet.



## Et kvalitetsløft til udvalgte strande

Alle turistanalyser bekræfter, at turisterne vælger Danmark som feriested på grund af naturen og de gode badestrande. Når der spørges ind til turisternes tilfredshed med de danske strande, bliver der dog gang på gang peget på, at faciliteterne ikke er tilfredsstillende for specielt vores tyske nabolandsturister. Turisterne uddyber, at de mangler gode toiletforhold med puslepladser, badebroer og renlighed generelt på strandene i Danmark.

Kysten rundt om Nordals er i princippet én stor strand, og de fleste steder er der mulighed for at komme helt ned til

kysten i bil. Det vil altid være muligt at finde et område, hvor man kan være helt sig selv. De lidt mere stenede strande er velegnede til snorkel- eller flaskedykning. Hvis man ikke lige er til badning, kan der fiskes eller spadseres ture i baglandet. Alle steder er omgivelserne præget af skove, vandløb, små søer og en helt unik natur.

Vi har udvalgt de ti vigtige strande, som løbende skal vedligeholdes. Når vi kigger på situationen i dag, ser billedet ud som vist i nedenstående skema:

Der er således plads til forbedringer, hvis vi gerne vil tilbyde turisterne de bedste badestrande og være det oplagte valg, når turisterne ønsker og prioriterer optimale natur- og badeoplevelser på deres ferie.

Strande	Omlædning	Toilet	Badebro	Tømmerflåde	Kvalitet	Beskrivelse/tiltag
Lønsomade Strand					God sandstrand	Ligger på spidsen af Nordals med udsigt til Alssund, Aabenraa Fjord og Stensvig. Godt sted hvis man vil være sig selv. Der er borde og bænke.
Købingsmark Strand					God strand	Stranden ligger ved sommerhusområde og campingplads. Skurvogn fungerer som toilet og omlædning samt omlædning for vinterbadere. Det anbefales, at der etableres bedre faciliteter for vinterbadere.
Lavensby Strand					Gode sand- og stenstrande	Stranden ligger ved campingplads. Der er borde og bænke.
Oddekær Strand					Gode sand- og stenstrande	Afsides beliggenhed i fin natur. Det anbefales, at der opsættes toilet.
Lusig Strand					God sandstrand	Stranden ligger med Lusig skov i ryggen. Udsigt til Kær Halvø. Dejlig natur med mange muligheder.
Fladebæk Strand					Stenstrand	Beliggende midt i Nørreskoven.
Pøl Strand					Gode sand- og stenstrande	To strande i umiddelbar nærhed af hinanden. Et spændende område med en unik natur. Der er rasteplads og bålplads samt borde og bænke på stranden. Der anbefales opsætning af toilet.
Sandvig Strand					God sand- og stenstrand	Stranden ligger ved en af de flotteste vandrestier på Nordals. Der er flere borde og bænke samt grill.
Hardeshøj Strand					God sandstrand	Stranden ligger nord og syd for Hardeshøj Færgehavn. Der er borde og bænke. Toiletet i havnebygningen er for handicappede.
Havnbjerg Strand					God sandstrand	En større strand, der er omgivet af en meget unik natur. Der anbefales etablering af omlædningsfaciliteter. Eventuelt skurvogn fra Købingsmark, når forholdene der forbedres.

## Anbefalede tiltag/indsatser

1. Opkvalificering af strande
2. Tang-eftersyn
3. Bevaring af strandenge
4. Oprensning af strandområder

## Anbefalede tiltag/indsatser

### Opkvalificering af strande

Nordals byder på mange forskellige strande. Strandene varierer fra børnevenlige strande til næsten uberørte strande, hvor gæsterne kan nyde roen og stilheden. I skemaet ses de vigtige strande, og de er velbesøgt af vores turister og borgere. Dette stiller krav, da både børnefamilier og ældre forventer, at der er adgang til omklædning og toiletter hele året rundt. I dag har seks ud af de ti strande opsatte toiletter og kun én strand har omklædningsforhold.

### Handling:

Det anbefales, at strandene i Odderkær og Pøl får opsat toiletter, at Havnbjerg strand får omklædningsforhold, og at Købingsmark strand får forbedret faciliteterne for vinterbadere og småbørnsfamilier i form af babyrum. Købingsmark har i dag en skurvogn med toilet og omklædning – denne kan med fordel flyttes til Havnbjerg strand. Generelt bør toiletter rengøres og vedligeholdes i hele turistsæsonen. Skraldespande bør tilmed tømmes efter behov, så badegæsterne let kan passe på miljøet og hjælpe

til at holde strandene rene. Tilsyn af strande bør i højsæsonen foretages mindst en gang om ugen med henblik på fjernelse af affald på strandene.

### Økonomi:

- To toiletter til Odderkær og Pøl forventes indeholdt i Kommunes budget.
- En opkvalificering af omklædning samt babyrum til Købingsmark strand estimeres til kr. 250.000.
- Drift og vedligeholdelse forventes indeholdt i Kommunens budget.



## Tang-eftersyn

Standene på Nordals er østvendte danske kyster, hvor tang blæses ind og skylles ud igen. Men ved kraftig østenvind hober tangen sig op på strandbredden og går i forrådnelse. Det er naturligvis ikke rart for hverken borgere eller turister at blive mødt af en tang-klædt ildelugtende strand i sommerperioden. Derfor bør der være ekstra tilsyn i højsæsonen, så vi undgår sådanne negative oplevelser.

### Handling:

Strandeftersyn foretages min. en gang om måneden i perioden maj-september. Ved store bunker tang på stranden bør en oprydning foretages straks, så tangen ikke er til gene for gæsterne.

### Økonomi:

Forventes indeholdt i Kommunens budget.

---

## Bevaring af strandenge

Strandengene har gennem tiden været anvendt som græsningsareal og til høslæt. En stor del er stadig afgræsset, men udviklingen gennem de seneste årtier er gået mod, at græsningen er ophørt på stadig flere strandengsarealer med tilgroning til følge. For de fleste planter og dyrearter forringer tilgroningen livsbetingelserne, og en del arter forsvinder.

### Handling:

Indsatsen for at bevare strandengene består i hovedsageligt i at opretholde eller genindføre græsning og høslæt om muligt.

### Økonomi:

Forventes indeholdt i Kommunens budget

---

## Oprensning af strandområder

Et af Region Syddanmarks største kemikaliedepoter ligger tæt på stranden sydøstligt for Traneodde fyr på Nordals. I januar 2009 blev der ved en besigtigelse set opstigning fra havbunden nær kysten af olieagtige substanser, og især på det sydlige delareal er der afdampning til luften på stranden. To andre industridepoter ligger ved Ærvej. Herfra er der ud-

sivning til omgivelserne, de nære vandløb og til Lillebælt. Dette resulterer i, at det er forbudt at bade og opholde sig på en 600 m lang strandstrækning. Da man i Kommunen tilstræber, at Nordals skal være en Natur- og Oplevelsespark, er det ikke en acceptabel løsning for områdets borgere og besøgende turister.

### Handling:

En arbejdsgruppe bestående af offentlige og private aktører bør samles og ud-

arbejde en handlingsplan for, hvorledes depoterne fjernes. Det anbefales, at vi beskytter områderne mod forurening fra olieudslip og udsivning af giftstoffer fra de gamle kemikaliedepoter

### Økonomi:

Som en del af ovenstående beskrevne handlingsplan skal økonomien estimeres.

# Cyklen skal frem på Nordals

Der er et stort potentiale for øget indtjening inden for cykelturisme. Med de gode stier på Nordals, der strækker sig langs vandet, i vige, skove og dale, vil det være en enestående og natursmuk oplevelse for både nationale og internationale cykelturister.

Andre destinationer i Europa har fået øjnene op for den rentable turistforretning. I Midt- og Sydeuropa findes en decideret cykelturismeindustri. Den tyske delstat Rheinland Pfalz har udbygget sin cykelturisme således, at den nu står for 10 % af al turismeomsætning. I Tyskland som helhed er cykelturismeomsætningen større end campingturisme. Cykelturister står for 5 % af al turismeomsætning i Østrig. I Schweiz, hvor ruterne især rundt om Lac de Geneve og Bodensee trækker tusindvis af cykelturister, taler man om oprustning af serviceniveauet for at skærme mod den øgede konkurrence fra Italien og

Frankrig. Det giver derfor god mening at udvælge cykelturismen som et indsatsområde på Nordals.

Ifølge VisitDenmarks cykelanalyse 2013 er der to typer af turistsegmenter på cykel, og det anbefales, at vi fokuserer på dem begge, da indsatserne for at tiltrække og tilfredsstillende segmenterne vil være de samme:

## Turister på cykel

Det er de turister, der allerede har valgt Danmark som feriemål og som har base i et feriehus, et feriecenter eller på en campingplads, oftest i højsæson. Muligheden for en cykeltur er en ud af flere oplevelser under ferien. Cykling er ikke reason to go i sig selv, men indgår i en bredere palette af oplevelsesmuligheder under ferien. Der cykles ofte kortere ture. Målgruppen består af såvel familier som venner(par) uden børn.

## Cykelturister

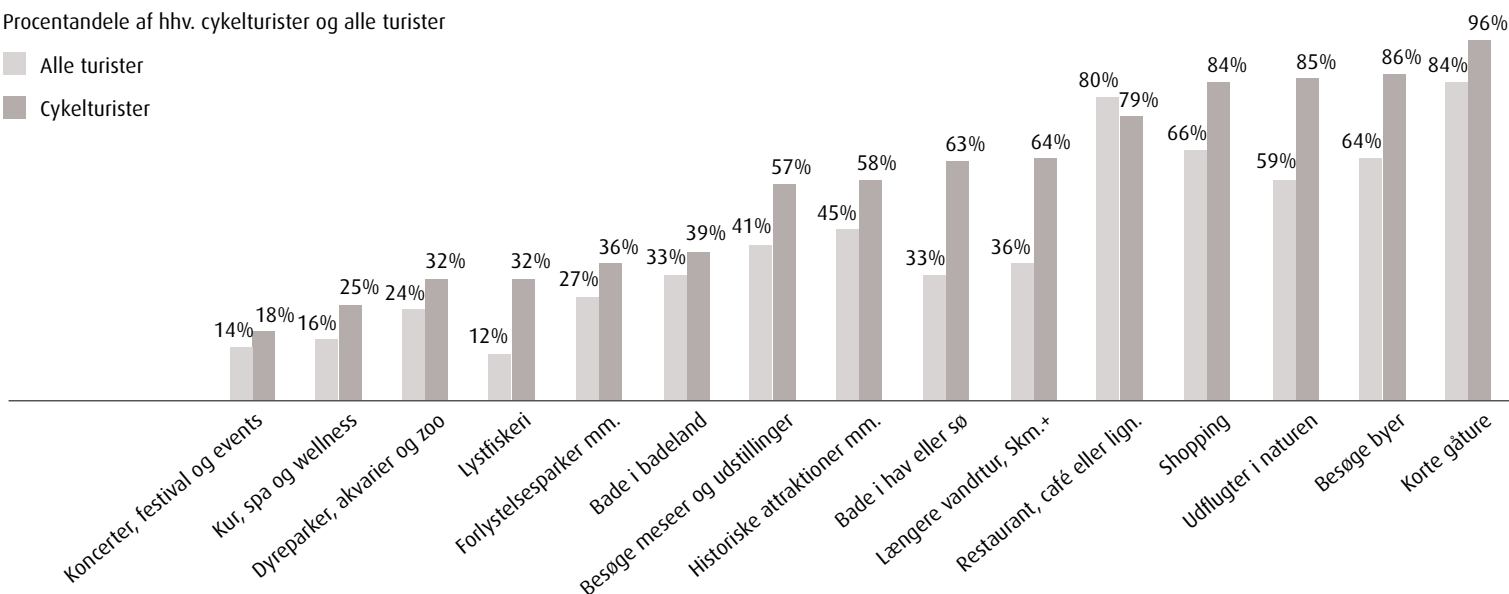
Turister, som typisk cykler hele ruter, og som kommer for at kombinere ferieoplevelsen med cykling. Cykling er omdrejningspunktet for ferien, men landskabet er den vigtigste parameter for valg af feriemål. Disse turister cykler fra overnatningssted til overnatningssted, typisk et nyt hver dag. Det er en diverse gruppe, og turlængden er forskellig alt efter alder og formåen. Interessen vil primært være møntet på de nationale cykelruter. Bortset fra børnefamilier, som sagtens kan være cykelturister, er gruppen lydhøre overfor gode tilbud i skuldærsæsoner.

Cykelturisterne har et højere aktivitetsniveau, når man sammenligner med turister i almindelighed. De når flere forskellige aktiviteter i løbet af deres ferie og søger i højere grad oplevelser i naturen. Når de ikke cykler, er korte

## Sammenligning af turisternes aktiviteter – Top 15

Procentandele af hhv. cykelturister og alle turister

■ Alle turister  
■ Cykelturister





og længere gå/vandreture en populær aktivitet. Et andet af naturens feriehit er badeture i hav og sø. Cykelturisterne er dog ikke kun naturmennesker. De foretrækker også besøg på museer og historiske attraktioner. Der forekommer således et rigtig godt match mellem cykelturister og Nordals' styrkeposition og unikke attraktioner.

Når vi kigger nærmere på, hvad fremtidens cykelturist prioriterer og vægter højt, ser billedet således ud:

- Kvalitet i oplevelsen (målrettet cykelturisten)
- Kvalitet i infrastrukturen (skiltning, belægning)
- Kvalitetsudlejning og service
- Vil have tematiseret ruter, der er tilgængelige (folder, kort, apps, web)

## Anbefalede tiltag/indsatser

1. Vedligeholdelse, faciliteter og udvidelse af cykelstier
2. Cykelkort og apps
3. Cykeludlejning



## Vedligeholdelse og udvidelse af cykelstier

Ved at forbinde de i forvejen eksisterende vandre- og cykelruter med nye har de besøgende muligheden for at blive og "turiste" i området i længere tid og i større omfang. En cirkulær forbindelse gør, at man kan komme tilbage til udgangspunktet uden transportmæssige problemer.

Bilen kan parkeres, cyklen sadles, eller støvlerne snøres. Natur, historie, motion og sundhed kan sættes i fokus og være en tilfredsstillende pendant til hverdagens fortravlede tilværelse. Nordals er godt forbundet af cykelstier, men enkelte steder kan stierne med fordel udbygges.

Beskæringer og renholdelse af stier bør vægtes højt, da disse stier i fremtiden vil danne rammen for et attraktivt turistprodukt. Forholdene for turister, der ønsker overnatning i den frie natur i form af shelters, skal ydermere være i orden, og placering og antal skal matche turisternes behov.

### Handling:

Der skal foretages en kortlægning af cykelstierne på Nordals. Strækningerne skal vurderes i forhold til længde og kvalitet. Der skal tages stilling til, om det vil være en fordel at prioritere en ny cykelsti fra Holm til Dyvig, da en sådan vil kunne binde cykelruten omkring Nordals sammen.

I forhold til vedligeholdelse og udvidelse

af faciliteter tænkes primært på opstilling af skraldespande og toiletfaciliteter. Vi skal gøre det muligt for turisterne at rydde op efter sig selv. Derfor skal der på stierne være opsat og sikret hyppigt tømning af skraldespande i højsæsonen. Omfanget af toiletfaciliteter skal vurderes, og om det er tilfredsstillende, når vi indbyder til cykelferier. Shelters er interessant for både cykelturister og vandrere. En oversigt over områdets shelters i forhold til placering og antal bør medgå i den samlede kortlægning og vurdering.

### Økonomi:

Kortlægningen og vurdering af Nordals' cykelstier i forhold til kvalitet og faciliteter estimeres til 35-45 timer til en ressourceperson.

## Cykelkort og apps

Ved hjælp af kortlægningen og Sønderborg Kommunes cykelkort bør der produceres temarelaterede cykelkort, der inspirerer turisterne til cykelferie på Nordals. Historien, madoplevelsen og naturen bør naturligvis tænkes ind i de temarelaterede cykelkort. Eksempler herpå kan være "En Herregårdstur med

madoplevelser", "En kirketur – tilbage til middelalderen" eller "En arkæologisk oldtidstur". Kort og apps løsninger bør tilmed indeholde basisoplysninger om toiletforhold, cykeludlejning, cykelreparationer, shelters, indkøbsmuligheder mm.

### Handling:

Med udgangspunkt i eksisterende van-

dre- og cykelfoldere udvælges, udbygges og afmærkes 4-5 ruter og tilhørende faciliteter på ruten. Fortællinger indsamles og speakes til app og formidles gennem QR-koder på ruterne.

### Økonomi:

Kr. 150.000-200.000

## Cykeludlejning

For mange turister er det besværligt eller umuligt at medtage egne cykler på rejsen. Talrige undersøgelser peger på, at der er et stort ønske blandt både danske og udenlandske turister om at kunne leje cykler på deres ferie. På denne måde bliver de mere mobile og kommer helt tæt på natur og seværdigheder. Turisterne har naturligvis krav og forventninger, når det kommer til cyke-

ludlejning, og således skal service, kvalitet og tilgængelig være i orden. Derfor skal kvalitetscykler, vedligeholdelse og cykelbaser tænkes ind i cykeludlejningsprojektet, og ligeledes er det afgørende, at synlighed og tilgængelighed af cykeludlejningsmuligheder vægtes højt.

### Handling:

Forskellige scenarier og økonomisk modeller skal kortlægges. Interessen for ejerskab skal tilmed behandles. En

arbejdsgruppe bestående af offentlige og private aktører samles indledningsvis og drøfter mulighederne.

### Økonomi:

25 timer til en ressourceperson for at afdække første fase.



## Oplevelser på Nordals hver dag



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Koordinerede og tilgængelige åbningstider
2. Fælles oversigt over oplevelser og åbningstider

Turister og borgere skal have muligheden for at gå på oplevelse hver dag hele året rundt. Uanset om der er tale om besøg på herregårde, en svømmetur eller en tur på et af de mange museer, skal der være et fornuftigt udbud hver dag.

På Nordals er der en stribe oplevelser med officielle åbningstider. Hen over året ser åbningstiderne ud som vist på følgende skema.

Med et hurtigt blik på skemaet over Nordals' attraktioners åbningstider kan vi påpege, at udvalget specielt er begrænset i forhold til børnefamilier. Mange åbningstider ligger sent på dagen, og der forekommer dage, hvor udbuddet er stort og andre, hvor det er stærkt begrænset.

# Åbningstider

Ugedag	November / December / Januar / Februar / Marts							April							Maj							
	Man	Tirs	Ons	Tors	Fre	Lør	Søn	Man	Tirs	Ons	Tors	Fre	Lør	Søn	Man	Tirs	Ons	Tors	Fre	Lør	Søn	
<b>Oplevelse/aktivitet</b>																						
E. Kleinbahn	10-16							10-16							10-16							
Hjortspringsbåden	18.30-21							18.30-21							18.30-21							
Jollmands Gaard	9.30-11							09.30-11							09.30-11							
Munkegård traktormuseum	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	
Lokalhistorisk Arkiv	14-17							14-17							14-17							
Havnbjerg mølle	9-16							9-16							9-16							
Elstrup mølle	Rundvisning efter aftale							Rundvisning efter aftale							Rundvisning efter aftale							
Jørgen Riecks Arkæologiske Samling	Ring for rundvisning							Ring for rundvisning							Ring for rundvisning							
Alsingergården	15-17							15-17							15-17							
Vagn's Saab samling	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	
Hjortspring landbrugsmuseum	Når flaget er ude							Når flaget er ude							Når flaget er ude							
Nordals Idrætscenter																						
Svømmehal	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20	13-15	10-13	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20	13-15	10-13	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20	13-15	10-13	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20
Keglebane	Ring for reservering							Ring for reservering							Ring for reservering							
Badmintonbane	Ring for reservering							Ring for reservering							Ring for reservering							
Nordborg golfbane	8-17	8-17	8-17	8-17	8-17	8-17	8-17	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	
Als Fodboldgolf	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	
Nord-Als Minigolf															17.30-21 17.30-21 17.30-21							
Universe	Tjek <a href="http://universe.dk/praktisk/abningstider/">http://universe.dk/praktisk/abningstider/</a>							Tjek <a href="http://universe.dk/praktisk/abningstider/">http://universe.dk/praktisk/abningstider/</a>							Tjek <a href="http://universe.dk/praktisk/abningstider/">http://universe.dk/praktisk/abningstider/</a>							
Mjelsgaard																						

## Anbefalede tiltag/indsatser

### Koordinerede og tilgængelige åbningstider

Et trækplaster for området er Universe. Universe er en sæsonpark, der er åben 140 dage om året fra april til og med efterårsferien i oktober. I ydermånederne af sæsonen er der åbent for familier i weekenderne og på helligdage, og kun for skoler og forudbestilte grupper mandag til fredag. Kun juni, juli og august er der åbent for alle hver dag. Åbningstiderne svinger fra kl. 10-16, til kl. 10-17 og 10-18. Dette er ikke optimalt, hvis vi ønsker at udvide turistsæsonen.

Ved dårligt vejr i højsæsonen foretrækker turisterne ofte indendørs aktiviteter. Svømmehallen i Idrætscenteret er et oplagt valg, og her kan det ligeledes undre, at man vælger at holde svømme-

hallen lukket i hele juli måned grundet rengøring.

Blandt foreninger, der tilbyder eller driver forskellige attraktioner og oplevelser, må det konstateres, at billedet er præget af stærkt begrænsede åbningstider. Tilmed er åbningstiderne i sagens natur planlagt ud fra det for foreningen optimale tidspunkt. I denne sammenhæng vurderes det dog langt fra optimalt, at attraktioner udelukkende har åbent lørdag, da denne dag typisk er en skiftedag for turisterne.

Disse åbningstider bør vurderes kritisk, og der bør arbejdes på en bedre styring og koordinering af åbningstider, så Nordals som helhed bliver en samlet god oplevelse for turisterne

### Handling:

Aktørerne inviteres til dialogmøde omkring åbningstiderne for Nordals' attraktioner og oplevelser. Målet er at få planlagt og koordineret åbningstider med udgangspunkt i turister og borgernes behov og ønsker, så Nordals i fællesskab fremstår mere attraktiv.

### Økonomi:

En ressourceperson skal afsættes 25-30 timer, hvor personen skal invitere og afholde dialogmøde og sammenfatte resultaterne.



Ugedag	Juni / juli / August							September							Oktober						
	Man	Tirs	Ons	Tors	Fre	Lør	Søn	Man	Tirs	Ons	Tors	Fre	Lør	Søn	Man	Tirs	Ons	Tors	Fre	Lør	Søn
<b>Oplevelse/aktivitet</b>																					
E. Kleinbahn	10-16							10-16							10-16						
Hjortspringsbåden	18.30-21							18.30-21													
Jollmands Gaard	14-16			14-16				14-16			14-16				09.30-11						
Munkegård traktormuseum	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17	10-17
Lokalhistorisk Arkiv	14-17							14-17							14-17						
Havnbjerg mølle	9-16							9-16							9-16						
Elstrup mølle	Rundvisning efter aftale							Rundvisning efter aftale							Rundvisning efter aftale						
Jørgen Riecks Arkæologiske Samling	Ring for rundvisning							Ring for rundvisning							Ring for rundvisning						
Alsingergården	15-17			15-17				15-17			15-17				15-17						
Vagn's Saab samling	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-	14.30-
Hjortspring landbrugsmuseum	Når flaget er ude							Når flaget er ude							Når flaget er ude						
Nordals Idrætscenter																					
Svømmehal	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20	13-15		10-13	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20	13-15		10-13	18.30-20	18.30-20	18.30-20	18.30-20	13-15		10-13
Keglebane	Ring for reservering							Ring for reservering							Ring for reservering						
Badmintonbane	Ring for reservering							Ring for reservering							Ring for reservering						
Nordborg golfbane	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20
Als Fodboldgolf	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20	8-20
Nord-Als Minigolf	17.30-21							17.30-21							17.30-21						
Universe	Tjek <a href="http://universe.dk/praktisk/abningstider/">http://universe.dk/praktisk/abningstider/</a>							Tjek <a href="http://universe.dk/praktisk/abningstider/">http://universe.dk/praktisk/abningstider/</a>							Tjek <a href="http://universe.dk/praktisk/abningstider/">http://universe.dk/praktisk/abningstider/</a>						
Mjelsgaard																					

## Fælles oversigt over oplevelser og åbningstider

Ved fælles koordinering og ændring af åbningstider ud fra de besøgendes behov kan vi bedre inspirere og tiltrække turister og borgere til vores attraktioner og oplevelser. Det kræver selvfølgelig, at informationen om disse åbningstider bliver formidlet og synliggjort, for at turister og borgere gør brug af tilbuddene.

### Handling:

Grafisk opstilling af skema indeholdende attraktioner, åbningstider og link til

aktører. En aktør udvælges som tovholder således, at aktørerne kan få opdateret skemaet løbende ved ændring i åbningstider. Skemaet med åbningstider formidles til alle aktører i håb om, at alle synliggør mulighederne overfor turister og borgere – specielt på overnatningsstederne vil det være en god service overfor turisterne.

### Økonomi:

Kr. 5000. Hertil kommer projektledelse og grafisk bearbejdning.

## Nye oplevelsesprodukter

Behovet for at udforske det ægte og autentiske er steget i takt med, at turisterne er blevet mere sofistikerede og selektive i deres oplevelsesforbrug. Behovet for autenticitet går hånd i hånd med behovet for at deltage aktivt i ferieoplevelsen. Fremtidens turister ønsker at være aktive deltagere frem for passive tilskuere, og de ønsker at komme helt tæt på lokalbefolkningen i det område, hvor de holder ferie.

Som eksempel vil turister, der løber, gerne se seværdigheder, men de vil ikke bruge en hel ferie på det. Derfor er den guidede løbetur et godt alternativ, hvor

de kan kombinere motion og attraktioner, og vigtigst af alt få et indblik i sønderjysk livsstil og kultur. Turisterne vil gerne lære lokalbefolkningen at kende og se Nordals fra deres perspektiv.

Nordals har masser af oplevelser, der kan udvikles, så de kan matche fremtidens turister og deres behov. Aktivitetsprodukter i naturen, båret af lokale kræfter, kan være meget interessante for vores fremtidige turister. Ved udvikling af nye oplevelsesprodukter på Nordals bør vi have fokus på, at naturen og historien er tænkt ind. På denne måde fremhæver vi vores styrker og skaber

en rød tråd i ferieoplevelserne. I forhold til målgrupperne kan vi både tiltrække børnefamilier, 50+, singler og ældre, da det kun er et spørgsmål om at målrette de enkelte oplevelser i forhold til kommunikation, action og varighed mv.

Vi bør tilmed tænke i digitale løsninger, der giver turisterne en ekstra god oplevelse, når de er på egen hånd i naturen. Vi skal fortælle de gode historier, som kun de bosatte på Nordals kender til – vi skal informere, begejstre og fortrylle dem på deres vandringer, løbeture og cykelture.



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Tematiserede vandre- og løberuter
2. Løberuter med lokalguide
3. Gøre historien synlig på ruten
4. Genopførsel af E Kleinbahn
5. Fiskeoplevelser
6. Action-oplevelser
7. Tur på hesteryg
8. Vandoplevelser
9. Den historiske oplevelse – Fortidspark Nordals



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Tematiserede vandre- og løberuter

Vi kan med fordel tage vores turister med på følgende tematiserede vandre- og løberuter: 1) Landsbyernes historier, 2) Gå i historiens fodspor og 3) Den pragtfulde natur.

Nogle kort er tilgængelige online via Sønderborg Kommune, men de er ikke tematiserede. Vi skal i nyt kortmateriale

tage udgangspunkt i storytellingsbegrebet, hvor vi skal forføre og begejstre gennem formidling. De tematiserede kort med fortælling skal fungere som onlineudgaver, hvor synlige skilte med QR-koder leder turisterne til produkterne.

#### Handling:

Ruter med de gode historier udvælges, hvorefter historier indhentes ved hjælp af borgere og det historiske arkiv. Det

anbefales, at disse udarbejdes professionelt, så de appellerer til turisterne, hvilket vil sige, at de skal have en kommerciel vinkel. Skilte med QR-koder skal fremstillet og opsættes.

#### Økonomi:

Kr. 170.000.

### Løberuter med lokalguide

Den lokale løbeklub på Nordals har indvilliget i at tage vores turister med på løbeture i den smukke natur. Løbeguiderne skal på ruten formidle de gode historier omkring Nordals. Løbeprodukterne kan f.eks. være 1) Familieløbeturen, dvs. inkl. børn. 2) X km Søløb – tur

rundt om søerne. 3) Nordals skovløb, X km. Ruterne skal illustreres på kort, og udvalgte historier fortælles under løbeturen.

#### Handling:

Koordinering med Løbeklubben således, at de anbefaler løberuter og fastsætter pris. Med udgangspunkt i løberuterne

udarbejdes kort og tilhørende fortællinger. Materialet gøres online tilgængeligt og synliggøres.

#### Økonomi:

Projektledelse, koordinering, udarbejdelse af kort og tilhørende fortællinger estimeres til kr. 110.000.

### Gøre naturen og historien synlig på ruten

Her tænkes i et nyt produkt, hvor applikationer til smartphones skal udbyde tematiserede tosprogede fortællinger. Ruter, vandre- og cykelstier skal tænkes som dynamiske baner eller bånd, der knytter historierne sammen, og lader dem vokse i takt med, at nye svar og fortællinger dukker op.

Beboere skal opfordres til at komme med deres viden om, hvad der var engang, så de dels kan få ejerskab til deres egen historie, og dels lade disse fortællinger få et centralt samlingssted,

hvorfra de kan fortælles videre. På denne måde skabes nærhed til turisterne, der føler, at de er med lokalbefolkningen på tur.

For de besøgende, der vandrer eller cykler ad stierne, bør historien være tilgængelig via skilte, der dels i print fortæller historien – og dels med QR-stregkoder giver adgang til at hente fortællingerne som lydfiler, der er vinklet ud fra forskellige temaer og målgrupper. Man kan således få forskellige oplevelser på samme rute alt efter, hvilket tema man følger. Lydfilerne udbygges løbende i takt med, at nye oplysninger samles ind fra de lokale beboere.

#### Handling:

Fælles app-system skal integreres – og gerne et system, der kan anvendes i hele Sønderborg kommune. Historierne skal indsamles gennem historisk arkiv og borgere på Nordals, speaker udvælges, og historierne bearbejdes og fortælles. Skilte med QR-koder skal produceres og opsættes rundt om på Nordals.

#### Økonomi:

Projektledelse, koordinering, speaks samt QR- skilte estimeres til kr. 155.000. App-systemet vil i 2015 blive indkøbt af Sønderborg Kommune.

## Genetablering af E Kleinbahn

E Kleinbahn er et fremragende eksempel på, hvordan det kan blive muligt at tage turisterne med på en historisk oplevelse gennem tid og sted. Genetableringen er udtænkt i fire steps.

Første step er en strækning på i alt 1,4 km, fordelt over hele stationsområdet med afslutning på Karholm Skov trinbrættet, hvor der er opstillet borde og bænke. På denne strækning vil det være muligt at leje skinnecykler og hånddræsiner til fire personer, som er bygget efter originale tegninger fra 1800-tallet.

Andet step er at opføre den smukke bindingsværksremise, der stod på

Nordborg Station og en tillempet, formindsket udgave af den første station i Nordborg.

Tredje step er strækningen fra Nordborg til oplevelsesparken Universe. Banens forløb er her fastlagt, og ca. halvdelen af den fem km lange strækning kommer til at ligge på den oprindelige trassé. Udover de to endestationer er der planlagt to, måske tre, trinbræt. De fleste tilladelser er opnået, og pt. forhandler Jordfordelingskontoret med de sidste lodsejere om opkøb af jord til strækningen.

Fjerde step er etablering af ét eller to trinbræt mere og bygning af et peronhalvtag på den anden endestation, Elsmark ved Universe, som en afkortet udgave af Zar Nicolai II's banegård

i Haapsalu i Estland. Tidsmæssigt estimerer foreningen, at det vil tage to år at genetablere E Kleinbahn, hvis de økonomiske midler findes.

### Handling:

Først og fremmest skal der findes en til flere sponsorer. Herefter skal den fysiske genetablering foretages. Det kommercielle produkt skal udvikles med borgere og turister i fokus, og produktet skal beskrives og kommunikeres. Inden da skal driften sikres i forhold til bemanning, åbningstider og prissætning.

### Økonomi:

1. step er estimeret til kr. 4 mio.



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Fiskeoplevelser



Langt de fleste lystfiskere i Danmark – hvad enten de er danske eller udenlandske lystfisketurister – ønsker kvalitet i deres lystfisker-aktiviteter. De vil have flot natur, rene vande og gode fangstmuligheder – eller rettere sagt alt det, Nordals kan tilbyde.

For Nordals rummer lystfiskerturisme et meget stort potentiale. Ifølge en større COWI analyse foretaget for Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri har 17-18 pct. af alle danskere mellem 18 og 65 år inden for de seneste år været på

fisketur mindst én gang. Det svarer til 616.000 danskere. Lidt over halvdelen af lystfiskerne fisker mellem en og fem dage om året, mens én ud af hver 20 lystfiskere er afsted mere end 40 dage i løbet af et år, svarende til næsten en gang om ugen i gennemsnit. Fire ud af fem lystfiskere ville gerne fiske mere, end de gør. De største barrierer for mere lystfiskeri er hensynet til familie og arbejdsliv.

I internationalt perspektiv ligger Danmark i en mellemgruppe med et

aktivitetsniveau betydeligt under lande som Finland og Sverige, hvor andelen af lystfiskere er over 30 pct., men over lande som Holland og Tyskland, hvor andelen af lystfiskere ligger på 10 pct. og derunder.

### Motiver til lystfiskeri

Det fremgår, at de tre foretrukne motiver for at fiske er spænding, afstresning og natur – i nævnte rækkefølge. De tre motiver kan ikke ses adskilt men er gensidigt forbundet med hinanden, da

spændingen og naturoplevelsen bidrager til afstresning, og intensiteten af spændingen afhænger i høj grad af den natur, man befinder sig i.

Der forekommer forskellige fiskeformer, der vil være oplagt at opprioritere på Nordals. Disse er:

## Kystfiskeri

37 pct. af lystfiskeriet i Danmark er kystfiskeri. Her kan skelnes mellem tre former:

- Kystfiskeri** efter bl.a. havørred og hornfisk dækker 27 pct. af det samlede lystfiskeri og er dermed den mest udbredte fiskeform overhovedet. Denne form for kystfiskeri findes næsten over alt langs de danske kyster, undtagen Vestkysten, hvor det kun forekommer sporadisk. Det omtales ofte som "Danmarks nationale lystfiskeri", hvor alle kan deltage, hvis de har det lovpligtige fisketegn. Fiskemetoderne er typisk spinnefiskeri eller fluefiskeri.
- Molefiskeri** efter bl.a. fladfisk og torsk dækker 8 pct. af lystfiskeriet. Det foregår typisk fra moler og havne – ofte som medefiskeri med orm og fiskestykker eller som spinnefiskeri, afhængigt af hvilken fiskeart, der fiskes efter. Der er ofte tale om et mere socialt fiskeri, hvor mange fiskere kan være samlet på den enkelte fiskeplads.
- Surf-casting** – medefiskeri fra kysten efter bl.a. fladfisk og torsk dækker 2 pct. af lystfiskeriet. Der er tale om en specialiseret version af medefiskeri med specialgrej til at kaste agnen langt ud fra kysten og dermed nå nye fiskeområder. Fiskeriet foregår fra den åbne kyst, bl.a. den jyske vestkyst.

## Søfiskeri

25 pct. af lystfiskeriet er søfiskeri. Her kan også skelnes mellem tre former:

- Put & Take** – søfiskeri efter udsatte ørreder omfatter 14 pct. af lystfiskeriet og er dermed den næstmest udbredte fiskeform. Fiskeformen tiltrækker i særlig grad kvindelige lystfiskere, og den kan rumme et stort socialt element – f. eks en fisketur med børnene.
- Søfiskeri** efter rovfisk som bl.a. gedde, sandart og aborre dækker 8 pct. af lystfiskeriet. Det foregår overalt – fra de mindste moser til de største danske søer.
- Søfiskeri** efter medefisk, bl.a. karpe, brasen og skalle, dækker 3 pct. af lystfiskeriet og er dermed en af de mindst udbredte fiskeformer. Fiskeriformen er væsentlig anderledes end søfiskeri efter rovfisk.

## Danske lystfiskere

Den omfattende COWI-undersøgelsen peger på fem lystfisketyper, og ved at sammenholde deres karakteristika med Nordals som lystfiskerområde, anbefales det at prioritere alle fem typer, der fordeler sig således:

- Lystfisker i naturen: 30 %
- Ud for at fange fisk: 24 %
- Hyggefiskeri med venner og familie: 24 %
- På fisketur når solen skinner: 13 %
- Det aktive lystfiskerliv: 9 %

Nogle lystfiskere går efter naturoplevelsen, andre antallet af fisk eller hyggen i fiskeri, og endeligt har vi en mere aktiv lystfiskertype. Vi kan ramme dem alle, men skal dog variere kommunikationen, informationen og eventuelt pakkeoplevelser til de enkelte typer.

Der er foretaget en særskilt undersøgelse af udenlandske turisternes lystfiskeri i Danmark. Det fremgår af VisitDenmarks Turistundersøgelse, at der i 2008 var 3,1 mio. overnatninger i Danmark af udenlandske turister, som havde fisket i Danmark. For en stor del af disse turister gælder, at deres ferieophold anvendes til mange andre ting ud over fiskeriet. Derfor er det nødvendigt at medtage en række andre faktorer som transport, overnatningsmuligheder, pris mv., når efterspørgslen efter lystfiskerioplevelser skal undersøges.

## Tyske lystfiskere

De tyske lystfisketurister i Danmark er koncentreret i perioden fra maj til august. Sammenlignet med andre tyske turister kommer lystfiskerne tidligere på sæsonen. Lystfiskerne skifter ofte mellem forskellige ferielande. Det skyldes først og fremmest ønsket om at opleve nyt og se andre kulturer. Knap en tredjedel peger dog også på muligheden for at prøve nye former for fiskeri som en begrundelse for at skifte mellem forskellige lande. De tyske lystfisketuristers valg af feriested hænger i høj grad sammen med ønsket om at begrænse transportafstanden. En stor del af de tyskere, der besøger Danmark, kommer fra den nordlige del af Tyskland.

Knap 20 pct. af de tyske lystfiskere, der tager til Danmark, kan betegnes som hardcore fiskere, der fisker mere end én gang om ugen i hjemlandet. COWI-undersøgelsen viser, at fiskeri ved vandløb



er den vigtigste fiskeriaktivitet for de tyske lystfisketurister på ferie i udlandet. Fiskeri ved sø er den næstvigtigste aktivitet, mens kystfiskeri kommer længere nede. Specielt for tyskernes fiskeri i Danmark gælder, at Put & Take spiller en større rolle end for fiskeri i andre lande. Tallene tyder også på, at der fiskes mere efter ørred og laks i Danmark end i andre lande. Det er væsentligt, at der er gode chancer for at fange fisk, og det har også en vis betydning, at der er tale om store fisk. Desuden er det vigtigt for mange, at de får en stor naturoplevelse ud af fisketuren, ligesom vandkvaliteten på stedet har meget stor betydning.

### Handling:

På Nordals vil der blandt lystfiskere være stort turistpotentiale både blandt hardcore fiskere, hyggefiskere og naturlystfiskere. Der er rig mulighed for lystfiskeri langs kysten og ved de mange søer. Det kræver dog, at vi gør lystfiskerne opmærksomme på de gode fiskemuligheder med enestående natur, rent vand og god fangst. Det anbefales derfor, at vi laver informationsmateriale til lystfiskerne, som synliggøres online og på print. Tilmed vil det være oplagt at lave oplevelsespakker til målgruppen ”hyggefiskeri med venner og bekendte”, da de vil kunne tiltrækkes af en færdig oplevelsespakke indeholdende overnatning, andre oplevelser og mad i en og samme pakke.

### Økonomi:

Fiskebrochure med oversigtskort over fiskemuligheder i printet og onlineversion estimeres til kr. 100.000. Herudover kommer trykomkostninger og distribution.

25 timer til en ressourceperson, der koordinerer og hjælper med udvikling af oplevelsespakken.



## Action-pakken

I takt med at forbrugerne verden over bliver mere selektive i deres oplevelsesforbrug og har oplevet de fleste traditionelle tilbud, stiger behovet for at udforske det ægte, det farlige, det særlige eller det grænseoverskridende og for at opleve områder, som de virkelig er.

Det iscenesatte glansbillede er set, de klassiske turistbrochurer er læst, og de kornede film af familien på Times Square, Place de la Concorde og Den Røde Plads er på plads. Den naturlige konsekvens af dette er, at turisterne søger videre i den konstante søgen efter oplevelser, der kan berige og som er anderledes.

Det er helt afgørende at forstå, at det voksende behov for at udforske udover de gængse grænser og for autenticitet går hånd i hånd med turisternes voksende behov for og krav om at være centrum for oplevelsen. Det vil sige, at det ikke er nok, at turisterne får mulighed for at iagttage det ægte – de forventer at

deltage og være del (og helst centrum) i den autentiske oplevelse. I takt med at turisterne i stigende grad har den oplevelse, at alt kan lade sig gøre, kombineret med den præstationsorientering, der er fremherskende blandt især de ressourcestærke turister, vokser interessen for at udforske og udfordre egne grænser. Det kan være fysiske grænser, som vi ser det i den stigende interesse for marathon-ture, triatlon, mountainbiketure og ekstreme vandre- og skiture m.m. Det kan også være mental eller spirituel udforskning, som vi ser det i den stigende interesse for pilgrimsvandring, meditationsture, retreats, stille-ferier samt coaching- og mindfulness-ture.

Med Nordals' enestående natur, der indbyder til action, autenticitet og vildskab, kan nye turistoplevelser formes. Snorkling, ekstremløb, mountainbike, sejllads, adventure-race og kajak er bare nogle af de oplagte muligheder. 80-100 arrangementer/ture bør afholdes om året, så både borgere og turister får gavn af produktet.

## Handling:

Det vil være oplagt, at Nordals Naturskole står i spidsen for dette tiltag og tager ejerskab for den nye turistoplevelse. Indledningsvis skal produktet konkretiseres i samarbejde med Naturskolen.

Herpå skal bevilling eller sponsorering sikre grej og drift, beskrivelse og synliggørelse af Action-pakke af 1-2 dages varighed.

## Økonomi:

Drift (timeløn) årligt 500.000 kr.

Indkøb af grej:

- 12 kajaker = 120.000 ex. moms
- Trailer til kajak = 5000 kr. ex. moms
- 30 mountainbikes = 150.000 kr. ex. moms
- Trailer til cykel = 5000 kr. ex. moms
- 40 Snorkel-sæt = 85.000 ex. moms.

## Oplevelser på hesteryg

Rideferie er en ferieform, der bliver mere og mere populær, og i 2014 åbnede den første riderute på Als. Det er den første strækning af et samlet riderutenet, Riderute Als, der i løbet af foråret 2015 vil nå hele vejen rundt om Als. Riderute Als kommer til at bestå af seks etaper.

En ridetur i den alsiske natur er en oplevelse, hvor hele familien kan være med. Rideruterne kommer til at følge små, idylliske veje, og mange steder er der

smuk udsigt til vandet omkring Als. Ruterne placeres langt fra trafikerede veje. De kan selvfølgelig ikke undgås helt, når turen går hele vejen rundt om Als, og de skal krydses et par gange undervejs. Ruten bliver skiltet og starter ved ridehallen Mjanghaij, hvor der er etableret overnatningssted med shelter, bålsted og fold til hestene. Overnatningssted, også kaldet et høhotel, er etableret på Nordals.

## Handling:

Kort med beskrivelse af rideruterne er igangsat. Disse skal synliggøres online.

Det anbefales at samle aktører i området og få lavet tilgængelige oplevelsesprodukter, hvor turisterne har mulighed for at købe en færdig rideturpakke indeholdende overnatning, mad, transport af bagage, popstaldning til heste mv.

## Økonomi:

Projektledelse, koordinering med aktører og skitsering for at få udarbejdet en ridetur-pakkeløsning estimeres til 40 timer til en ressourceperson.



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Vandoplevelser

På Nordals har turisterne en enestående mulighed for at få oplevelser på vandet. I dag findes der dog ingen vandoplevelsesprodukter til turisterne, så hvis de ønsker disse, kræver det, at de selv medbringer udstyret. Det vil være oplagt at skabe egentlige vandoplevelser i

samarbejde med de lokale foreninger, der allerede nu har givet en positiv tilkendegivelse. Oplevelser, der vil være interessante for turisterne, er f.eks. dykning, kajak og sejlsport (joller).

#### Handling:

Først og fremmest skal forsikringsregler afklares. Herefter skal produkter,

åbningstider og priser afstemmes med foreningerne. Sidst men ikke mindst skal oplevelsespakkerne beskrives og synliggøres.

#### Økonomi:

50 timer til ressourceperson.

### Den historiske oplevelse – Fortidspark Nordals

Nordals er overordentlig rig på historiske oplevelse. Overalt støder vi på levn i landskabet fra områdets tidligste beboere. Gravhøje, stendyser og unikke arkæologiske fund er en del af vores fælles kulturarv, og dette kan vi iscenesætte som en totaloplevelse, hvor gæsterne får lov til at gå i historiens fodspor. Her er noget for alle sanser, men det kræver en koordinering og fælles fortælling om den unikke kulturarv og de synlige spor for, at turisterne og borgere forstår den historiske rigdom, Nordals besidder i dag. Eksempler på aktører, der med fordel kan samarbejde om et fælles oplevelsesprodukt, er Hjortspringsbåden, Lokal historisk arkiv, Jørgen Riecks

Arkæologiske Samling, Universe og Naturskolen.

På sigt rummer Nordals alle muligheder for at skabe en egentlig fortidspark – Fortidspark Nordals. At være et af de steder i landet, der er rigest på arkæologiske fund fra en periode på flere tusinde år – fra stenalder til vikingetid – er et potentiale, der bør udnyttes. Oldtidsparker kendes naturligvis allerede fra Danmark, hvor f.eks. Lejre har stor succes med både turist- og lejrskoleophold af flere dages varighed. Her kan du leve, bo, arbejde og spise som i jernalderen. På Nordals kan vi tænke videre i disse baner – men samtidig tænke ud af boksen. Måske skal vores gæster ikke kun opleve én tidsalder, men derimod rejsen gennem tusinder af år på få dage

for på egen krop at erfare, hvad nye landevindinger og opfindelser betød for hverdagen. Konceptet kan tænkes endnu bredere, hvor turisterne f.eks. også får mulighed for at prøve kræfter med arkæologiske metoder og udgravninger, sejlads i langjolle eller vikingskib, rollespil og meget mere.

#### Handling:

Samle aktørerne på Nordals for at undersøge muligheden for øget samarbejde og fælles synlighed. Ad denne vej kan oplevelsesprodukter til lejrskoler, turister og borgere formes og tilrettelægges.

#### Økonomi:

30-35 timer til en ressourceperson, der kortlægger muligheden for et historisk oplevelsesprodukt.

## Produkterne skal på hylden – den gode løsning findes

Et stigende antal turister søger inspiration og køber deres ferierejse på internettet. Disse turister ønsker ikke blot at booke transport og overnatning, men også adgang til attraktioner, museer og guidede ture mv. i en samlet pakke.

På Nordals og i hele Sønderjylland består turistoplevelsen af mange små men spændende oplevelser, som ikke kan bookes online. Nordals' oplevelsesprodukter mangler således at gøre brug af en fælles salgsplatform, hvor det er muligt at inspirere og synliggøre de unikke oplevelser. I afsnittet om nye oplevelsesprodukter ligger vi adskillige gange op til nye pakkeprodukter, og netop dette system, der kan håndtere udfordringen, er allerede udviklet i Destination Sønderjylland.

Destinationsudvikling Sønderjylland lancerede i 2014 en ny platform, som gør hele Sønderjylland bookbar online 24 timer i døgnet, 365 dage om året. Portalen er udarbejdet i samarbejde med Nordic Travel, som er medlem af Rejsegarantifonden og teknisk ansvarlig for systemet. Portalen er bygget op i City Break, som er et veletableret destinations-system, der kan håndtere salg af mange typer turistprodukter, f. eks. overnatning, attraktioner, restaurantbesøg og ikke mindst pakketilbud. Bookingportalens adresse er:

[www.visitsonderjylland.dk](http://www.visitsonderjylland.dk)

Ønsker aktører på Nordals at være med på platformen, skal de være opmærksom på følgende:

- Der betales 12% i provision af alle solgte produkter (inkl. moms)
- Der er omkostninger forbundet med oprettelsen i City Break systemet, når du er partner i Destinationsudvikling Sønderjylland
- Nordic Travel yder support på alle hverdage
- Afregning sker nemt og effektivt en uge efter gæstens besøg

### Fordelene for turist-aktørerne:

- Gratis oprettelse og adgang til salgskanal
- Medlemskab af Rejsegarantifonden
- Der betales kun provision, hvis salget gennemføres
- Mulighed for salg af pakker i samarbejde med andre aktører
- Enkel administration med nem adgang til opdatering af tilgængelighed (allotment) for online booking
- Mulighed for etablering af online salgskanal på egen hjemmeside (dog forbundet med oprettelsesomkostninger).



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Information og synlighed af [www.visitsonderjylland.dk](http://www.visitsonderjylland.dk)
2. Koordination af pakkeoplevelser



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Information og synlighed af [www.visitsonderjylland.dk](http://www.visitsonderjylland.dk)

En målrettet indsats skal gøres for at orientere og informere turistaktører på Nordals omkring bookingportalen. Det anbefales, at aktørerne samles til et større orienteringsmøde og herefter i mindre grupper, hvor de får den fornødne hjælp til oprettelse af egne produkter på portalen.

#### Handling:

1. Turistaktører inviteres til orienteringsmøde om bookingportalen
2. Interesserede turistaktører deles op i fem mindre grupper, hvor de inviteres til et arbejds møde. Her får de mulighed for at få råd og vejledning omkring oprettelse på bookingportalen. Målet er, at aktørerne under mødet bliver oprettet og er trykke ved løsningen

#### Økonomi:

35 timer til ressourceperson til den koordinerende indsats samt afholdelse af stormøde og workshops.

### Koordinering af pakkeoplevelser

Bookingportalen giver rig mulighed for at tænke i nye produkttyper, hvor aktørerne går sammen og udvikler nye og anderledes produkter, der giver turisterne nye oplevelsesmuligheder. Af pakkerejser kan f.eks. tænkes en kanoweekend med leje af kanoer, overnatning, bespisning og guidet vandretur.

Det kræver, at aktørerne byder sig ind og ser nye muligheder i fællesskab. Fordelen ved bookingportalen er, at systemet sørger for billetsalg til en samlet pakke og håndterer afregningen til den enkelte aktør ved salg af produktet.

#### Handling:

Ofte bliver det kun ved snakken, når flere aktører skal løfte et fælles produkt. Derfor anbefales en koordineret

indsats, hvor aktører mødes til en produkt-workshop, hvor de på dagen udvikler, prisfastsætter og beskriver produktet. Herefter er de nye produkter klar til salg på bookingportalen.

#### Økonomi:

En ressourceperson skal afsættes 25-30 timer, hvor personen skal invitere, forbedre og afholde workshop samt følge op.

## En by med liv

Da fremtiden er præget af kampen om forbrugerne, er det en stor udfordring for gågader at skabe et spændende og indbydende miljø. Kedeligt gråt glas, kolde stålkasse og tøjstativer med udsalgsskilte lokker ikke forbrugerne til. Der skal tænkes kreativt og på helt andre måder for at tiltrække fremtidens forbrugere. Det kan eksempelvis være en integration af nærmiljøet f.eks. i form af et ugentligt lokalt grønsags- og delikatessemarked. Det kan også være lokale kunstnere, der på skift arbejder, udstiller og sælger deres kunst i tomme butikker. Tomme lokaler kan også bruges til et Nordals historie- og natur-showroom, hvor viden kommer fra det lokale historiske arkiv. Vi kan tænke i levende og virtuelle udsmykninger på facader og en skaterbane, der giver stedet liv og stemning på forskellige tidspunkter af dagen og året. Når kreativiteten først flyder, er mulighederne mange.

Gågaden er som små private jordlodder, som hver enkelt butik har til disposition. Det giver forbrugerne et indtryk af ensformighed og forudsigelighed. Vi lever i en løbsk verden, hvor vi har fået løbskheden ind i blodet, og hvis vi som borgere på Nordals måned efter måned møder de samme facader og butikker, gider vi til sidst ikke komme der. Der sker jo ikke noget nyt.

Derfor er foranderlighed i facader og fornemmelsen af, at butikkerne arbejder med at gøre det bedre og sjovere at være forbruger, et must for at tiltrække kunder fremover. Den store udfordring er at skabe en stemning af foranderlighed og mobilitet. Det kan ske på flere måder, f.eks. ved at skabe særlige temaer i butikker og inde i centrum. Det kunne f.eks. være et havetema i april og skoletema i august.

Forbrugerne finder oftest de samme varer, produkter og butikker overalt i Danmark, og derfor er det afgørende at arbejde på lave nye butikker, som imødekommer flere behov på samme tid. Vi skal derfor åbne fusionsbutiksbegrebet, hvor flere butikker og produkter er indeholdt i samme butik. Vi har allerede flere eksempler i Danmark som f.eks. "Gentlemens Place" (barber med fadøl og cigar) og "The Laundromat Café" (Kaffe og kogevaske). Fra Frankrig kendes Fnac, som både er boghandel, cafe og netværksted for litterære kredse. Og hvorfor skulle vi på Nordals ikke kunne tilføre vores boghandel café og netværksted?



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Fusionsbutikker
2. "Børn & Unges Plads"





## Anbefalede tiltag/indsatser

### Fusionsbutikker

To udfordringer kan ændre detailhandlens retning, nemlig priser og nye butikker. At ændre det danske pris-, afgifts- og momsniveau ligger i sagens natur uden for Nordals' rækkevidde. Derimod er det oplagt at kigge på nye butikskoncepter, der blander varerne på en ny måde, og som kan skabe mere liv i gågaden.

Fusionsbutikker og hybride løsninger er eksempelvis en bistro, der samtidig er bager, vinhandel og vinbar, en blomsterhandel, der også har et dyrerum med

kaniner og marsvin til børnene eller en boghandel, der er studiemødested, café og IT-center på samme tid.

Uden ændringer fortsætter butiksdøden. Visse brancher i detailhandlen er allerede hårdt truet. Boghandlere og fotohandlere er i denne kategori, og en genregulering af bogpriserne løser ikke problemet. Det skal løses ved at skabe bogbutikker, kunderne elsker at komme i. Ellers er det lettere at gribe en bog fra hylden i supermarkedet eller bestille den på nettet.

### Handling:

Dialogmøde med butikkerne på gågaden, hvor nye muligheder tænkes ind. Kan boghandleren på trods af mangel på plads udvide stedet med en hygge-krog og salg af kaffe/kage? Kan vi tænke nyt, så butikskoncepter både servicerer og sælger til seniorer og samtidig skabe koncepter, der taler til de unge?

### Økonomi:

Dialogmøde, fællesplan for gågaden og koordinering estimeres til kr. 50.000.

### "Børn & Unges Plads"

Helt konkret tænkes der her på pladsen ved den gamle Fakta-bygning, når den fjernes. Pladsen skal være et spot i gågaden, der tiltrækker børn og unge, da de skaber liv og ofte ledsages af familien eller venner. Det vil gøre det mere oplagt for både borgere og turister at besøge gågaden, da børn og unge tilmed får en oplevelse. Men det er ikke de voksne, der skal bestemme pladsens indhold, men derimod områdets børn og unge, der skal komme med idéer og gode

forslag. På denne måde sikrer vi, at det ikke bliver endnu en standard legeplads, men at pladsen er målrettet børn og unges behov. Nogle promoverer sig på at have en Times Square, nogle ved at have en Rådhusplads, men på Nordals har vi en "Børn & Unges Plads".

### Handling:

Fokusgrupper med 3., 5. og 7. klasser på Nordborg skole, hvor de unge grupperes i mindre grupper af 6-8 personer. Det vil være en idé-workshop, hvor idéerne valideres og vurderes sammen med

de unge. Ud over at få lavet en plads, som børn og unge vil få gavn af, vil det bibringe stolthed og ejerskab blandt de unge, og det i sig selv er en god historie.

### Økonomi:

Idé-workshop ud fra metoden 3-5 fokusgruppeinterviews med børn og unge. Dette vil kræve 50-60 timer til en ressourceperson til forberedelse, workshop, opfølgning, sammenfatning og budgetplanlægning.

## Velkommen til Nordals

”I sne står urt og busk i skjul” – det gælder også mange kulturskatte og naturperler på Nordals!

Vi gør alt for lidt for at hjælpe turisterne rundt på Nordals, for vi er desværre ikke særlig gode til at iscenesætte de historiske skatte og oplevelser, som vi kan tilbyde i området.

På vejnettet kan vi lære af franskmændene og tyskerne, der via synlig skiltning langs vejnettet iscenesætter nationale og regionale skatte. Tænk, hvis man som forbigående ved Guderup kunne se en lille reminder om Egen Kirke, hvis kirkestalde er nogle af Danmarks smukkeste og mest velbevarede. Hele Nordals har talrige kirker, muséer og

naturområder, som er værd at vise frem, men det kræver, at vi i langt højere grad gør opmærksom på disse skatte.

En anden udfordring for vores turister, der søger information om mulighederne i området, er, at der ikke er et turistkontor på Nordals. Løsningen er dog umiddelbart ikke et lokalt turistkontor, hvor man skal komme indenfor kontortiden og helst før kl.16.00. For hvis vi ønsker at leve af turisme, skal service og åbningstiderne tilpasses sæson og turister og ikke dansk magelighed. Så derfor skal der tænkes i et digitalt velkomstcenter og digitale platforme, hvor vores turister kan fordybe sig yderligere i mulighederne.

Sproglig mangfoldighed på seværdigheder, skiltning, og bærbare digitale platforme er et must for at kunne tiltrække og give de udenlandske turister særlige oplevelser på stedet. Europæerne vælger ferie på baggrund af anbefalinger fra venner og familie. Vi skal sørge for, at hver eneste udlænding får en fantastisk ferie, der er værd at fortælle om, når de kommer hjem.

Med andre ord kræver visionerne for Nordals, at vi for alvor hæver overlæggen med hensyn til langt større synlighed, sproglig mangfoldighed og service, hvis vi overhovedet skal høste fordele af turistbranchens potentielle vækst i de kommende år.



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Velkomstport
2. Skilte
3. Godt værtskab
4. Fælles Nordals portal



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Velkomstport

Turister og potentielle borgere kommer med stor sandsynlighed til Nordals via Nordborgvej 405. Vejen er ensformig og giver intet indtryk af Nordals' styrker eller unikke muligheder. De kørende registrerer Linak, da virksomheden er synlig i gadebilledet. Hvis det ikke er endemålet, vil den kørende fortsætte sin kørsel uden at føle trang til at stoppe eller kigge til højre eller venstre. Næste gang køreren registrerer noget større i sit synfelt er ved Danfoss, og måske fortsættes turen et stykke længere. Pointen er, at du kan fortsætte langt af Nordborgvej, før du får en grund til at stoppe. Hvis vores gæst i sin bil derimod ved Guderup blev mødt af en stor velkomstport med teksten "Velkommen til Nordals Natur- og Oplevelsespark",

og lige efter porten kunne holde ind og benytte lejligheden til at studere store oversigtskort over Nordals og tilhørende attraktioner, vil oplevelsen og velkomsten være en ganske anden. Tilmed vil synlige QR-koder med digitale kort og beskrivelser af oplevelserne give turisterne eller potentielle borgere appetit på mere.

#### Handling:

Tilladelser indhentes til at opsætte en pylon 115x600 cm ved Guderup. Velkomstporten udvikles grafisk, trykkes og opsættes. Lige efter skiltet, ved parkeringspladser der allerede eksisterer, opsættes store oversigtskort af 120x150 cm. Disse oversigtskort, der skal give overblik og tilmed liste alle attraktioner og oplevelser på Nordals, bør opsættes flere steder på Nordals. QR-koder til di-

gitale kort og materialer synliggøres på skiltet. Det anbefales, at der opsættes ti nye oversigtskort i de eksisterende skiltestandere, og at der yderligere opsættes ti nye skiltestandere rundt omkring på Nordals.

#### Økonomi:

- 1 stk. pylon 115x600 cm. monteret farveprint 2 sider inkl. gravning / støbning = 65.000 kr.
- 10 stk. genbrug af skiltestandere Afrens og montage af ny print 120x150 cm. 2 sider = 3000 kr. pr. stk.
- 10 stk. skiltestandere hvid 120x150 cm. med 2 ben Ø90 mm. monteret print 2 sider inkl. gravning og støbning = 11.500 kr. pr. stk.
- Layout, opsætning til pylon og skiltestandere = 6000,- kr.

### Skilte

På Nordals er vi, som i resten af Danmark, ringe til at hjælpe turister og nye borgere på vej via god skiltning. Her tænker vi især på skilte, der oplyser om attraktioner og oplevelser på Nordals, så de besøgende bliver inspireret og informeret om de mange gode oplevelser i nærheden. Sådanne skilte har en tydelig effekt for antal besøgende ved oplevelsesstederne. Et eksempel er Munkegård

Traktormuseum, der fik et skilt opsat i Nordborg by. Skiltet gav en 40 % stigning i besøgende i 2014. Det er derfor en oplagt mulighed for dels at skabe bedre værtskab på Nordals og dels stigning i antal besøgende ved attraktioner og oplevelser på Nordals.

#### Handling:

Godkendelse til at opsætte ti blå pilvejviser-skilte op på Nordals med navne på attraktioner/ oplevelser.

#### Økonomi:

Skiltene koster 3000-4000 kr. pr. stk. inkl. gravning og støbning. Omkostningen forventes indeholdt i Kommunens budget.

## Godt værtskab

Vores turister er vores gæster, og de skal naturligvis have valuta for pengene. Danske og i særdeleshed tyske turister har høje forventninger til service- og værtskabsniveauet under deres ferie, og de forventer, at alle på deres ferie er imødekomende og gæstfrie. Derfor må vi på Nordals stå frem og tilbyde gæsten en uforglemmelig oplevelse, og her har værtskabet afgørende betydning. Uanset om det er taxichaufføren, tjeneren, receptionisten eller kassedamen, er det vigtigt at være sig værtsrollen bevidst, når turisten står foran og skal betjenes. I

sidste ende handler en satsning på værtskab om at styrke kultur og mentalitet samt attraktions- og konkurrenceevnen.

### Handling:

Destination Sønderjylland har udviklet et værktøj til at højne og forbedre værtskabet. Det er en e-learning portal, der gør det muligt for aktørerne at forbedre værtskabet, når det passer ind i deres tid og planlægning. På [www.destinationsportalen.dk](http://www.destinationsportalen.dk) tager det ca. fire timer at gennemføre et værts-uddannelsesforløb, der afsluttes med en sønderjysk værtskabstest. Adgangen til portalen er gratis, når blot aktørerne er

partner i Destination Sønderjylland. Derfor vil det være oplagt at arrangere et informationsmøde med aktørerne, hvor de får forståelse for såvel værktøjet som nødvendigheden af det. Herefter er der behov for opfølgning, så aktørerne tager initiativ til videre handling.

### Økonomi:

Der er gratis adgang på portalen for aktørerne. Der skal således udelukkende afsættes midler til formidling af brugen og formålet med værtskabsportalen. 20-25 timer estimeres til en ressourceperson.

## Fælles Nordals portal

Mange byer og områder markedsføres på mange forskellige platforme, og det gør, at informationer ligger spredt og ukoordineret alt for mange steder. Resultatet er, at de vigtige informationer ikke er særlig synlige for turister, borgere og besøgende. På Nordals skal der også opgradering, reorganisering og nyudvikling til for overhovedet at få øje på, hvad Nordals kan tilbyde. Derfor er det nødvendigt at samle alle Nordals'

produkter inden for kultur, oplevelser, mad, borgerinfo mv. på ét sted. Mange aktører er ivrige for at være præsenteret på en samlet hjemmeside, da de ikke har ressourcer til at drive deres egen. Derfor kan det forudsættes, at et sådant tiltag vil få en god modtagelse blandt Nordals' aktører.

### Handling:

I dag eksisterer der allerede en god hjemmeside [www.nordborgby.dk](http://www.nordborgby.dk). Sitet drives af frivillige kræfter og har et pænt

besøgstal. Det vil dog være en fordel at give sitet et kvalitetsløft både i forhold til design, tekst, indhold og opbygning. Aktører præsenteres således professionelt, og Nordals som helhed træder i karakter.

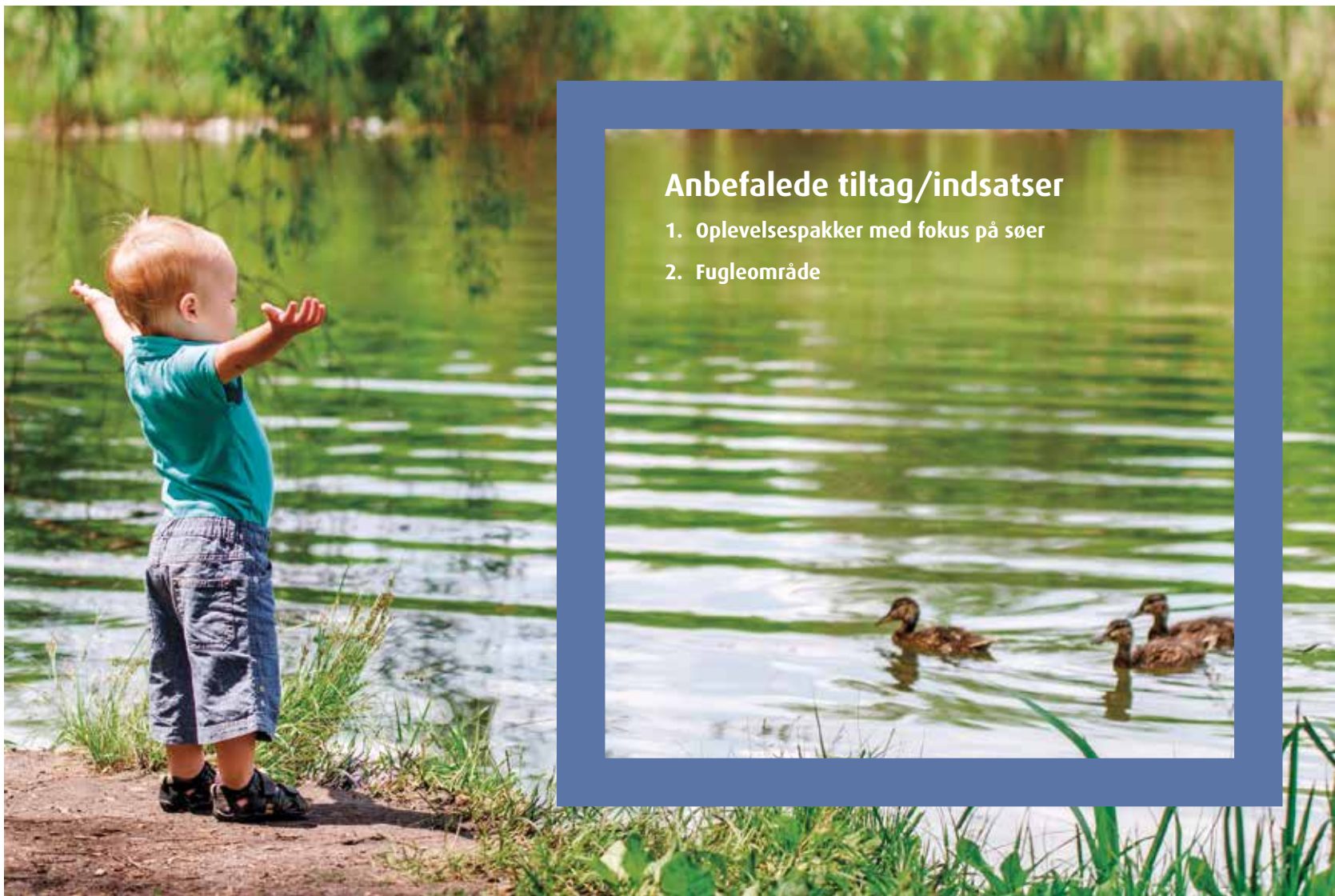
### Økonomi:

Nyt design, tekstbearbejdning, koordinering samt billeder estimeres til kr. 220.000.





## Søerne skal opleves



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Oplevelsespakker med fokus på søer
2. Fugleområde

Mange grønne områder og søer ser stort set ud, som de har gjort de sidste 40-50 år. Det betyder naturligvis ikke, at der ikke findes ægte perler, men standardudgaven med træer, buske og græs er den dominerende. Det, der gør grønne områder attraktive for både beboere og besøgende, er, at der er tænkt på nem adgang oplevelser i form af f.eks. naturlegepladser og kajakker, en lille sejltur på søerne og andre sjove aktiviteter. På denne måde skabes en totaloplevelse for turister og borgere.



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Oplevelsespakker med fokus på søer

Med de mange søer på Nordals opstår en unik mulighed for at tænke søerne som helhed. Vi kan skabe oplevelsesprodukter med søerne som den ideelle ramme. Dette gøres ved at udvide oplevelsen, så den ikke blot er til fods rundt om vand. I stedet udvides den med f.eks. kajakture, kanoture, sejlads

og fiskemuligheder på søerne. I forhold til kajakture, kanoture og sejlads vil det være oplagt at starte med Nordborg sø. Det vil dog kræve en bådebro, der kan åbne søen for disse muligheder.

#### Handling:

Udvalgte aktører og foreninger skal være med til at sammensætte oplevelsespakkerne samt drift/styring. Herefter skal kommunikationen søsættes om-

kring oplevelserne målrettet turister og borger. Denne bør indeholde kortlægning og formidling af faciliteter, shelters, vandrestier, fiskemuligheder mm. omkring søerne. Opsætning af bådebro.

#### Økonomi:

15 timer til ressourceperson for at afdække mulighederne. En bådebro ved Nordals sø estimeres til kr. 200.000.

### Fugleområde ved Oldenor

Omfanget af fugleturisme i Danmark er relativt svært at fastslå, da der ikke er udarbejdet specifikke undersøgelser af området. En stor del af turene arrangeres af deltagerne selv, hvor fugle kan indgå i større eller mindre grad, og ikke som pakkerejser med et decideret fuglefokus. COWI har udarbejdet en rapport "Segmentanalyse af potentialet for øget fugleturisme i Toppen af Danmark", hvor de analyserer fugleturismen generelt i Danmark. Det vurderes i denne rapport, at en ensidig turismeudvikling baseret på turister, der har en passion for fugle og er på jagt efter den unikke fugleoplevelse, ikke vil kunne betale sig.

Derfor er oplagt, at vi med fugleoplevelsen på Nordals tillægger ekstra værdi til turister og borgere, der prioriterer naturoplevelsen. Det segment, vi her henvender os til, får en god naturoplevelse, når de er blevet rørt over naturens skønhed og storhed i et særligt autentisk øjeblik. De ønsker en særlig oplevelse, hvor de har lært noget nyt og har opnået ny indsigt i naturen. Det har vi med Nordals' unikke fugleområder alle muligheder for.

Den gode fugletur findes ikke for mange turister – de har nemlig ikke prøvet at være på fugletur i egentlig forstand. En fugletur repræsenterer noget nyt, og interessen for en sådan aktivitet skal først skabes. Det drejer sig derfor i høj grad om at skabe en oplevelse, der kan konkurrere med andre aktiviteter i ferien – som når man f.eks. besøger centre for at lære om fisk og havbiologi. Udfordringen i forhold til fugle er at sikre, at oplevelsen vil være til stede, og at "fuglen ikke er fløjet". En måde at fremme fuglelivet og -oplevelsen af f.eks. særlige arter som Havørnen er at skabe et lukket fugleområde i den nordlige del af Oldenor sø. Interessen for en fugletur skal tilmed skabes via guidede ture og formidling via QR-koder, hvor turister og borgere kan få den unikke fuglefortælling fra Nordals.

#### Handling:

Afklare mulighederne for at lave et af-lukket område med fysisk hegn ved den nordlige del af Oldenor sø. Opstille kikkerter, udkigstårne, fugle-oversigtskort og speake historier om Nordals' fugleliv. En lokal naturguide bør tilknyttes oplevelsen, så der er mulighed for at sælge en egentlig fugleoplevelse til turisterne på lige fod med andre aktiviteter i naturen.

#### Økonomi:

30-35 timer til en ressourceperson, der skal afdække muligheden for en fugleoplevelse og afklare muligheden for indhegning.



## Hunde er velkomne på Nordals

I perioden 2007-2012 har vi i Danmark oplevet en tilbagegang i den udenlandske turisme, mens Europa som helhed er gået frem. Det er især de tyske børnefamilier, der ikke længere kommer til Danmark, og siden 2010 har vi mistet mellem 150.000 og 200.000 tyske overnatninger. Det er der med garanti flere forklaringer på, men der er særligt én forklaring, som vi i Danmark konsekvent har ignoreret og lukket øjnene for – nemlig den skade, som ophedet politisk debat og fejlslagen lovgivning gør, og som ingen siden hen forsøger at rette op på.

Da Danmark fik ny hundelov per 1. juli 2010 gav det anledning til stor debat i Danmark om forbudte racer og affivning af hunde, der strejfede eller skambed. Det førte bl.a. til en række stærkt følelsesbetonede sager, hvor hunde blev affivet, og ulovlige hvalpe smuglet til udlandet. Små fire år efter tog vi endelig konsekvensen af den fejlslagne lovgivning med en ny hundelov, der dels forbyder at skyde strejfende hunde og dels opstiller nye regler for vurdering af skambid. I Danmark rettede vi op, men i mellemtiden var skaden sket blandt vores tyske turister.

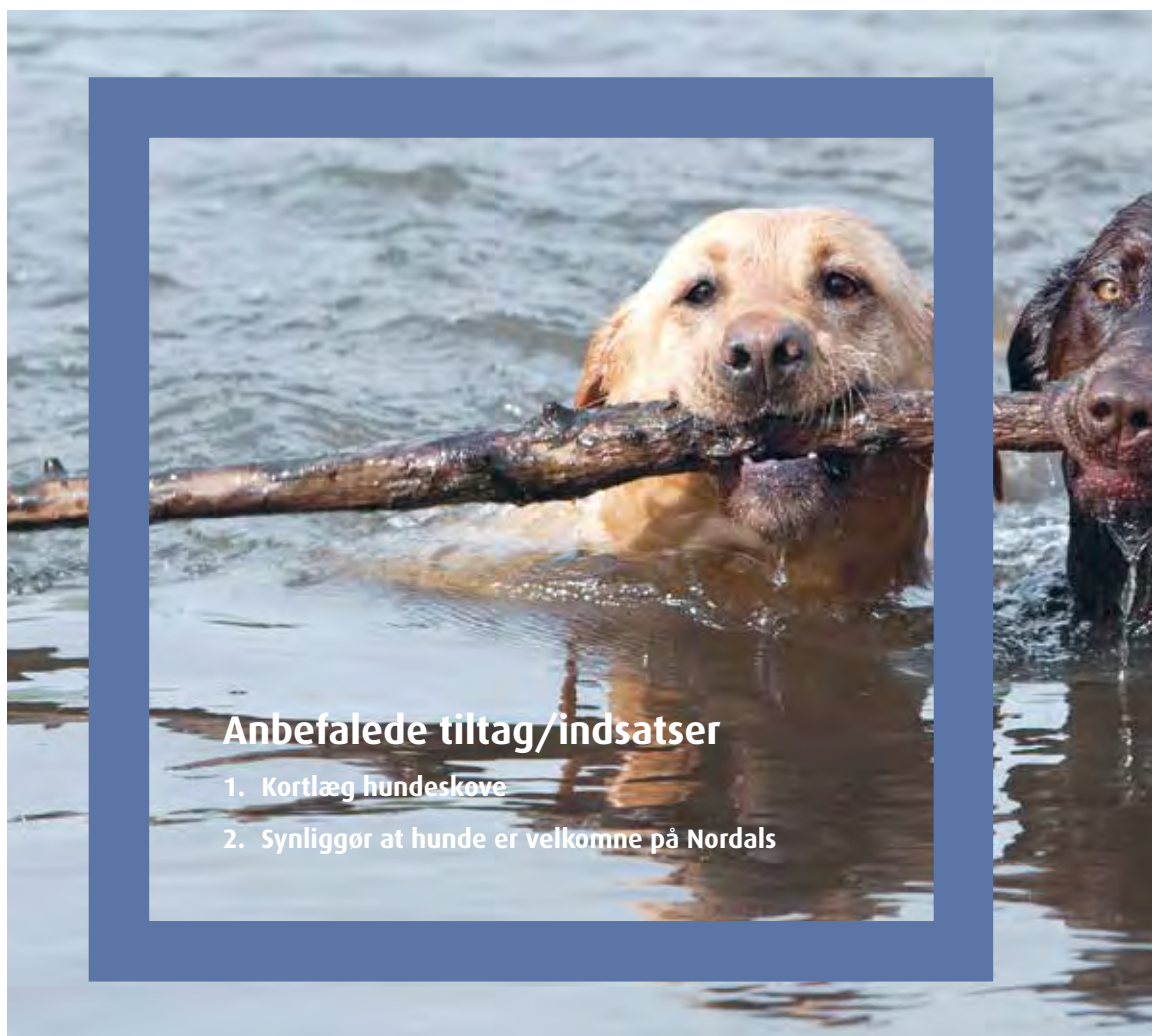
For det er de færreste, der er klar over de dønninger, som danske hundelov i 2010 gav i Tyskland, og som dansk turisme stadig lider under. Da hundeloven trådte i kraft, fik den danske ambassade i Berlin straks over 1500 henvendelser fra nervøse hundeejere, der havde planlagt ferie i Danmark. Dette burde måske have givet os et prej om, at noget var ved at gå rigtig galt. Så begyndte vores sommerhusudlejere og campingpladser at gøre opmærksom på sriben af afbestillinger og fald i bookninger som resultat af hundeloven. Vi burde måske også have hæftet os ved, at der i Tyskland blev arrangeret demonstrationer under overskriften ”Endestation Danmark”

mod den danske hundelov, og at tyske dyreaktivistler opfordrede til boycott af Danmark. Både fordomme, misforståelse og fakta har siden 2010 floreret frit på sociale medier men også i den etablerede tyske presse, hvor bl.a. den landsdækkende kanal ZDF har advaret mod at tage hunden med til Danmark.

Uanset hvornår det er gået op for os, må vi i dag konstatere, at alt for mange tyske, hundeejende turister har en opfattelse af, at deres hund bliver skudt ved grænsen, hvis stamtavlen ikke er i orden. Og skulle den endelig nå helt ind i landet og stikke af fra sommerhuset, ligger danskerne på lur med geværer.

Ligeledes er misforståelsen om skambid udbredt: Skulle hunden komme til at bide en anden hund i leg, bliver den affivet.

Hvert år koster den gamle hundelov og de mange misforståelser os dyrt i form af færre tyske turister. Det er en skade, vi både kan og skal rette op på. Da den nye hundelov i dag er en realitet, er det en kærkommen mulighed for at fortælle turisterne, at hundene faktisk er velkomne på Nordals, hvor ingen ligger på lur med geværer. I stedet er vandskålen sat frem, og vi glæder os til at tage i mod både vores turister og deres kæledyr.



### Anbefalede tiltag/indsatser

1. Kortlæg hundeskove
2. Synliggør at hunde er velkomne på Nordals



## Anbefalede tiltag/indsatser

### Kortlæg hundeskove

Skal Nordals have de mest populære og eftertragtede hundeskove blandt vores turister, vil der være en række krav. Dels skal skoven/området byde på en variation af vand, eng/mark og skov. Dels skal skoven/området have en vis størrelse, der giver mulighed for gode ture, og dels skal andre og helt normale betingelser for en god skovoplevelse være opfyldt

f.eks. i form af opstillede borde og bænke. I dag er Karholm skov på Nordals hundeskov, men både her og i andre skove kan der skabes særlige arealer for hunde og deres mennesker – til stor glæde for både borgerne på Nordals og særligt vores tyske turister.

#### Handling:

Kortlæg hundeskove på Nordals samt deres faciliteter og gennem dialog med

Sønderborg Kommune samt Skov- og Naturstyrelsen vurdere muligheden for eventuelt flere hundeskove for Nordals.

#### Økonomi:

10-15 timer til en ressourceperson.

### Synliggør at hundene er velkomne på Nordals

Afhængig af antal hundeskove, faciliteter samt muligheden for flere områder, hvor hunde er velkomne uden snor,

bør det tænkes ind i kommunikation og markedsføring af Nordals. Indsatsen bør målrettes de tyske turister, da turister med hunde har været tilbageholdende med at vælge Danmark som feriemål grundet den tidligere danske hundelov og de mange misforståelser omkring denne.

#### Handling:

En presseindsats målrettet tyske medier med fokus på de gode muligheder for ferie på Nordals med hund.

#### Økonomi:

Strategisk pressehåndtering fra kr. 40.000.



# Infrastruktur

Nordals har en god infrastruktur i form af veje, adgangsforhold, stier, velholdte grusveje og parkering. Dette har ifølge en lang række undersøgelser meget stor betydning for turisternes samlede oplevelse af stedet. At komme til Nordals via færge, Hardeshøj/Ballebro-overfarten, er en oplevelse i sig selv. Det er dog primært lokalkendte besøgende og borgere, der gør brug af denne mulighed, da overfarten ikke er synlig for turisterne. Ved at øge synligheden omkring færgen vil mange turister få en unik oplevelse allerede fra start, når de besøger Nordals.



## Anbefalede tiltag/indsatser

1. Henvisningsskilt til færgen
2. Nyt navn til færgen

## Anbefalede tiltag/indsatser

### Henvisningsskilt

Skilte er påpeget tidligere i Hvidbogen som værende et vigtigt element for at åbne turisternes øjne for de gode muligheder. Det er en del af det gode værtskab men også infrastrukturelt at gøre turisterne opmærksomme på oplevelserne.

#### Handling:

Udarbejde en nyargumenteret ansøgning til Vejdirektoratet om tilladelse til at opstille et henvisningsskilt på motorvejen ved Avnbøl med henvisning til færgen.

#### Økonomi:

25-30 timer til en ressourceperson.

### Nyt navn til færgen

Et oplevelsesprodukt kan skabes ved at give færgen et nyt navn. Her anbefales navnet "Nordals-færgen Bitten". På denne måde vil færgen være et stærkt brand for Nordals og tilmed et interessant oplevelsesprodukt, der vil knyttes tættere til Nordals.

#### Handling:

Der skal søges om godkendelse ved Sønderborg Kommune.

#### Økonomi:

Der vil være omkostninger forbundet med navneskiftet, hvor et nyt logo vil være oplagt. Et logo estimeres til 30.000

kr. og skal integreres på hjemmesiden og i andre tryksager. Ydermere bør der indtænkes event og kommunikation i lanceringen af et eventuelt nyt navn.





## Sammenfatning af indsatsområder

I forhold til Nordals' styrker og området som helhed har vi gennemgået de indsatser og tiltag, der vil sikre en langt højere interesse for Nordals blandt en væsentlig bredere målgruppe. De mange tiltag tager alle udgangspunkt i Nordals' eksisterende styrkepositioner og hviler således på det unikke Nordals-fundament. Med dette stærke udgangspunkt vil vi nu udvikle området med flere produkter, oplevelser, spænding og berigelse. Vi vil skabe en rød tråd gennem alt det, vi har at byde på, hvor vi holder fast i kerneværdierne og respekten for naturen.

Den samlede indsatsoversigt ser således ud:

Fokusområde	Indsats/Tiltag	Handling	Økonomi
<b>Idrætscenteret som nyt multikulturcenter</b>			
	Multikulturcenter	Skitseprojekt - fase 1	Idrætscenteret finder midler
<b>Et kvalitetsløft til udvalgte strande</b>			
	Opkvalificering af strande	1. x antal toiletter opsættes 2. x antal omklædningsforhold forbedres 3. Rengøringsplan 4. Affaldshåndtering 5. Tilsyn af strande	2 toiletter, drift og vedligehold - indeholdt i Kommunens budget. En opkvalificering af omklædning + babyrum kr. 250.000
	Tang-eftersyn	Strandeftersyn hver måned i højsæson	Indeholdt i Kommunens budget
	Bevaring af strandenge	Opretholdelse eller genindførelse af græsning og høslæt	Indeholdt i Kommunens budget
	Oprensning af strandområder	1. Samle aktører 2. Handlingsplan + budget 3. Depoter fjernes	Ressourceperson 55-65 timer
<b>Cyklen skal frem på Nordals</b>			
	Vedligeholdelse, faciliteter og udvidelse af cykelstier	1. Kortlægning af cykelstier 2. Plan for ny sti 3. Kortlæg faciliteter (toilet og affald)	Ressourceperson 35-45 timer
	Cykelkort og apps	1. Ruter udvælges og kortlægges 2. Fortællinger indsamles 3. Speak 4. Produktion af skilte med QR koder	150.000-200.000 kr.
	Cykeludlejning	Muligheder kortlægges	Ressourceperson 25 timer
<b>Oplevelser på Nordals hver dag</b>			
	Koordineret og tilgængelige åbningstider	1. Dialogmøde med aktører 2. Koordinering og fælles oversigt	Ressourceperson 25-30 timer
	Fælles oversigt med oplevelser og åbningstider	1. Grafisk opstilling 2. Udvælg lokal tovholder 3. Distribuering af skema	5000 kr.
<b>Nye oplevelsesprodukter på Nordals</b>			
	Tematiserede vandrer- og løberuter	1. 3 Ruter udvælges og kortlægges 2. Historier indsamles 3. Historier speakes 4. QR skilte laves 5. Skilte opsættes	170.000 kr.
	Løbetur med lokalguide	1. Koordineringsmøde med løbeklub 2. Løberuter udvælges 3. Prisfastsættelse 4. Historier indsamles 5. Online kort udarbejdes	110.000 kr.
	Gøre naturen og historien synlig på ruten	1. Historier indsamles 2. Speak udvælges 3. 10 skilte produceres med QR-koder 4. Opsætning af skilte	155.000 kr.
	Genetablering af E Kleinbahn - step 1	1. Funding 2. Den fysiske genetablering 3. Et oplevelsesprodukt skal udvikles 4. Turen skal beskrives og kommunikeres	4 mio. kr.
	Fiskeoplevelser	1. Informationsmateriale udarbejdes 2. Materiale distribueres online og print 3. Aktører samles 4. Udvikling af oplevelsespakker 5. Oplevelsespakken beskrives 6. Oplevelsespakken sælges via Destination Sønderjylland	100.000 kr. Ressourceperson 25 timer



Fokusområde	Indsats/Tiltag	Handling	Økonomi
<b>Nye oplevelsesprodukter på Nordals</b>			
	Action-pakken	1. Produktet konkretiseres 2. Sponsorer og/eller bevilling 3. Indkøb af grej 4. Beskrivelse og synliggørelse	Udstyr: 365.000 kr. Årligt drift 500.000 kr.
	Oplevelser på hesteryg	1. Samle aktørerne 2. Oplevelsesprodukt udarbejdes 3. Produktet formidles via Destination Sønderjylland	Ressourceperson 40 timer
	Vandoplevelser	1. Afstemme forsikringsregler 2. Samle aktører 3. Konkretisere produkter 4. Afstemme pris og åbningstider	Ressourceperson 50 timer
	Nordals' Fortidspark	1. Samle aktører 2. Muligheder konkretiseres 3. Handlingsplan	Ressourceperson 70- 80 timer
<b>Produkterne skal på hylden</b>			
	Information og synlighed af www. visitsonderjylland.dk	1. Informationsmøde med alle aktører 2. Arbejds møder 5 stk. - oprettelse	Ressourceperson 35 timer
	Koordinering af pakkeoplevelser	1. Produktworkshop 2. Pakkeoplevelserne udarbejdes	Ressourceperson 25-30 timer
<b>En by med liv</b>			
	Fusionsbutikker	1. Dialogmøde med butikker 2. Fællesplan udarbejdes	Ressourceperson 50-55 timer
	Børn & Unges Plads	1. Ide-workshop med 3., 5., og 7. klasser 2. Validering og udvælgelse af idéer 3. Samlet plan inkl. budget	Ressourceperson 50-60 timer
<b>Velkommen til Nordals</b>			
	Velkomstport	1. Tilladelser indhentes 2. Velkomstport designes 3. Velkomstport produceres 4. Oversigtskort designes 5. Oversigtskort produceres 6. Port og kort sættes op	216.000 kr.
	Skilte	1. Tilladelser indhentes 2. Grafisk udformning 3. Produktion af skilte 4. Opsætning af skilte	Indeholdt i Kommunens budget
	Værtsskab	1. Informationsmøde 2. Opfølgning	Ressourceperson 20-25 timer
	Nordals portal	1. Samle aktører 2. Producere ny hjemmeside	Ressourceperson 20 timer 100.000 kr.
<b>Søerne skal være en oplevelse</b>			
	Oplevelsespakker med fokus på søerne	1. Afdække muligheder med foreninger 2. Udvikling af oplevelsespakker 3. Etablering af en bådbrø	Ressourceperson 15 timer 200.000 kr.
	Fugleområde ved Oldenor	1. Afklare muligheder - fysisk hegn 2. Afdække mulighed for fuglefaciliter 3. Afdække interessen for fugle-pakker	Ressourceperson 30-35 timer
<b>Hunde er velkomne på Nordals</b>			
	Kortlæg hundeskovene på Nordals	1. Kortlæg hundeskovene på Nordals 2. Afklar muligheden for flere	Ressourceperson 10-15 timer
	Synliggør at hunde er velkommen på Nordals	1. Pressehåndtering - tyske turister	Fra 40.000 kr.
<b>Infrastruktur</b>			
	Henvisningsskilt til færgen	Udarbejde ansøgning	Ressourceperson 8-10 timer
	Nyt navn til færgen	1. Godkendelse ved Kommunen 2. Layout nyt logo	Ressourceperson 5 timer 30.000 kr.

## Sammenfatning af indsatsområder

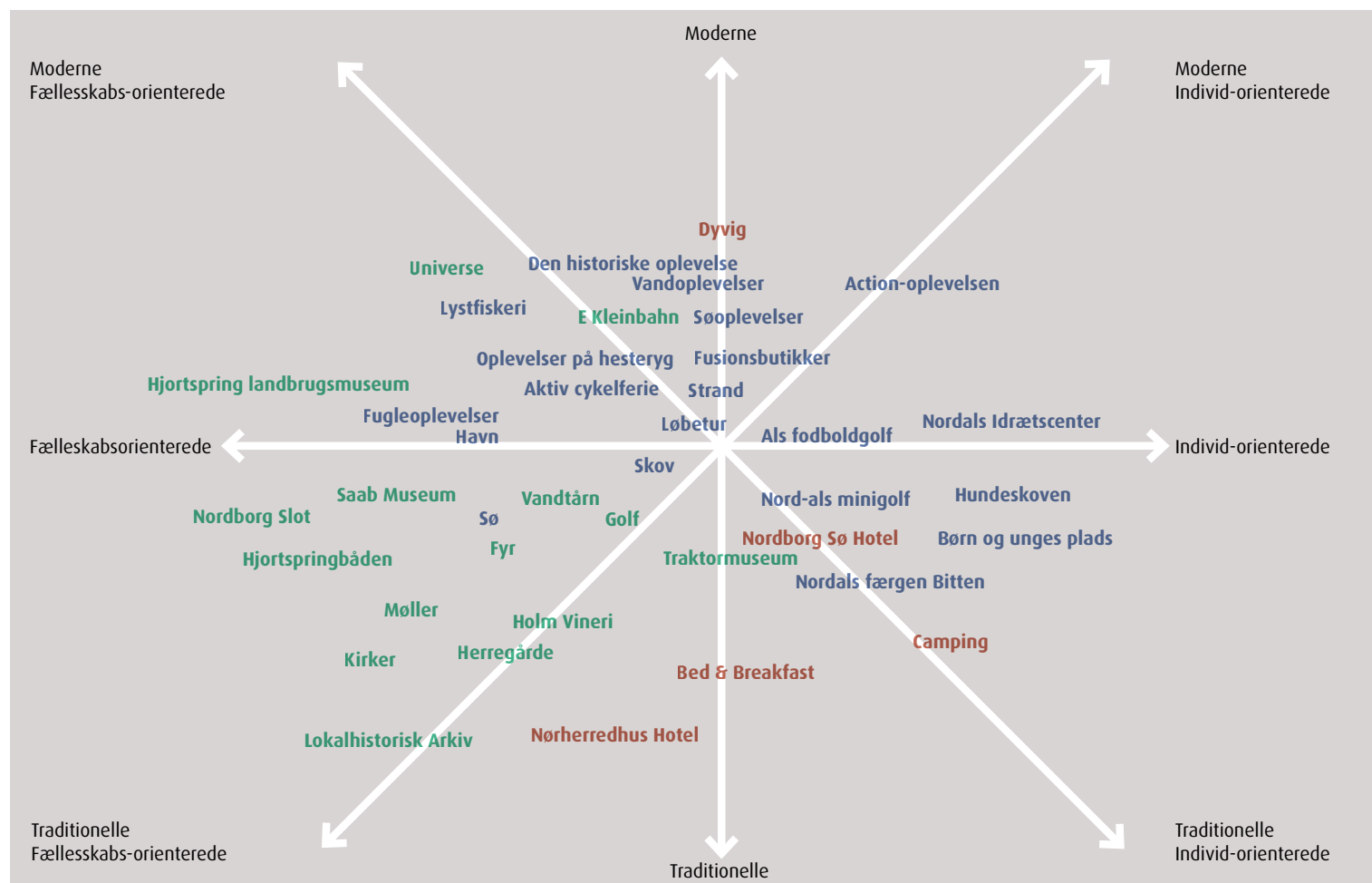
I processen omkring udvælgelse af indsatser/tiltag har målgrupperne fra GallupKompas været i fokus. Målet var at få udviklet Nordals, så vi har mere til flere.

Når GallupKompas opdateres med de nye tiltag, sker der noget meget interessant. Det står nemlig tydeligt frem, at Nordals nu også bliver særlig interessant for det Moderne segment. Denne gruppe er ofte børnefamilier, der foretrækker naturen, afstresning samt kulturoplevelser og som samtidig har et økonomisk råderum til at afholde den gode ferie.



## Målet

Grøn = Oplevelser    Blå = Aktiviteter    Rød = Sov og spis





# Udkast til Tidsplan

Det er selvfølgelig ikke realistisk eller hensigtsmæssigt at søsætte alle projekter og indsats på én gang. Nogle projekter klares ved koordinering og formidling, andre kræver tilladelse fra

flere instanser, imens mange projekter indbefatter godkendelse og indhentning af økonomiske midler. Vi har dog tilladt os at udarbejde et udkast til en egentlig tidsplan. Ved endelig godkendelse af

nærværende Hvidbog og dens anbefalinger bør en fyldestgørende implementeringsplan udarbejdes således, at konkrete handlinger og ejerskab defineres.

<b>Fokusområde</b> Indsats/Tiltag	År 2015	År 2016	År 2017	År 2018	År 2019	År 2020
<b>Idrætscenteret som nyt multikulturcenter</b>						
Skitseprojekt og tiltag						
<b>Et kvalitetsløft til udvalgte strande</b>						
Opkvalificering af strande						
Tang-eftersyn		Løbende				
Bevaring af strandenge			Løbende			
Oprensning af strandområder						Løbende
<b>Cykel skal frem på Nordals</b>						
Vedligeholdelse, faciliteter og udvidelse af cykelstier			løbende			
Cykelkort og apps						
Cykeludlejning						
<b>Oplevelser på Nordals hver dag</b>						
Koordinerede og tilgængelige åbningstider						
Fælles oversigt med oplevelser og åbningstider						
<b>Nye oplevelsesprodukter på Nordals</b>						
Tematiserede vandre- og løberuter						
Løbetur med lokalguide						
Gøre naturen og historien synlig på ruten						
Genetablering af E Kleinbahn - step 1						
Fiskeoplevelser						
Action-pakken						
Oplevelser på hesteryg						
Vandoplevelser						
Nordals' Fortidspark						
<b>Produkterne skal på hylden</b>						
Information og synlighed af <a href="http://www.visitsonderjylland.dk">www.visitsonderjylland.dk</a>						
Koordinering af pakkeoplevelser						
<b>En by med liv</b>						
Fusionsbutikker						
Børn & Unges Plads						
<b>Velkommen til Nordals</b>						
Velkomstport						
Skilte						
Værtskab						
Fælles Nordals portal						
<b>Søerne skal være en oplevelse</b>						
Oplevelsespakker med fokus på søerne						
Fugleområde ved Oldenor						
<b>Hunde er velkomne på Nordals</b>						
Kortlæg hundeskovene på Nordals						
Synliggør at hunde er velkomne på Nordals						
<b>Infrastruktur</b>						
Henvisningsskilt til færgen						
Nyt navn til færgen						





# Målet

Tidligere i denne Hvidbog tog vi dig med på en oplevelsestur rundt i Nordals' pragtfulde natur. Nu skal du igen på tur – og du skal tage din fantasi med dig. For forestil dig, at alle de beskrevne indsatser nu er blevet implementeret – de er blevet til virkelighed. Du er nu i året 2020, og her møder du en af vores nye turister, Heidi Jensen. Vi har fået lov til at læse med over hendes skulder og se den feriemail, hun netop har sendt til familie og venner fra sommeren på Nordals 2020.

## Kære alle sammen

Endelig sommerferie! Hvor har vi dog glædet os og længtes efter denne skønne tid. Vi er ikke blevet skuffede, for allerede nu kan jeg løfte sløret for, at i år har været noget ganske særligt. Men nu foregriber jeg vist begivenhederne, så lad mig starte et andet sted.

Efter at have rejst Europa tyndt de seneste år har vi i år valgt et helt anderledes feriemål. Udfordringen var som altid at finde et sted, der kan dække alle de forskellige interesser og ønsker, som vi hver især har. Og da vi jo, som I ved, rejser fire voksne og i alt har fem børn med i alderen 4-16 år, er det jo noget af en udfordring, for ikke at sige næsten umuligt!

Men i år lykkedes det! Og nej, vi er ikke i Dubai, Los Angeles eller på Caminoen – vi er i Sønderjylland, på Nordals. Hvis I undrer jer, er det bare om at pakke forestillingerne væk, for i så fald kender I ganske enkelt ikke denne enestående natur- og kulturperle – fyldt med et samsurium af action, hygge, ro, fordybelse, eventyr og oplevelser. Og hvor er I heldige, for det betyder bare, at I har denne fantastiske oplevelse til gode.

Vi fik ideen til vores ferie på bookingportalen [www.visitsonderjylland.dk](http://www.visitsonderjylland.dk), hvor det hele var gjort nemt for os med masser af overnatningsmuligheder, oplevelser og aktiviteter samlet på ét sted. Vi sammensatte vores helt egen rejse, hvor vi de første fem dage bookede overnatning på en campingplads ved Købingsmark strand. Den sidste nat var især for

os voksne med velfortjent luksus på det smukke Dyvig badehotel. Af oplevelser bookede vi på forhånd indgang til den sjove og anderledes oplevelsespark Universe og en tur med veterantogbanen E Kleinbahn. Disse ting ville vi alle opleve sammen, men herefter delte vandene sig. Kent og Henning ville på actiontur, og Ingrid, ungerne og jeg ville besøge Fortidspark Nordals i Nørreskoven, hvor vi kunne gå i forfædrenes dybe fodspor og rejse gennem tusinder af år.

Lørdag var afrejsedag, hvor bilerne var pakket og klar til en bare 3,5 timers køretur. Det sætter godt nok de mange timer til Italien sidste år i perspektiv – hvilket vi alle var rigtig glade for! (flere af jer kan måske huske beretningen fra den tyske rasteplads sidste år, hvor Line var køresyg, og bamsen forsvundet...) Allerede ved frokosttid kørte vi under den gigantiske velkomstport "Nordals Natur- og oplevelsespark" ved Guderup. Der var lagt op til, at vi kunne holde ind lige efter skiltet for at danne os et overblik over områdets tilbud. På oversigtsskilte myldrede det frem med interessante oplevelser, og vi kunne allerede nu se, at vi ville få et tidsproblem i forhold til at nå alle de spændende ting. Ungerne fremførte i hvert fald lange ønskelister...

Ved ankomsten på campingpladsen blev teltene slået op – og dårligt var vi færdige, før vi blev konfronteret med det lunefulde danske sommervejr: regn, regn, regn. Vi tog en hurtig beslutning og fik alle mand i bilerne med retning mod Nordals Multikulturcenter. Her blev det triste vejr i stedet erstattet af sjove timer

med alt fra svømmehal med rutschebane og wellness til klatrevægge, bowling og bueskydning. Og som prikken over i'et sluttede vi med stor begejstring af med ægte Sønderjysk kaffebord i den gode café. Hold da op, hvor var det lækkert.

Her på Nordals cykler de fleste rundt for at opleve og få det hele med. Velholdte grusveje gør det let at opleve skov, vand og marker helt tæt på. Vi havde selvsagt ikke plads til at tage vores egne cykler med, men det var slet ikke noget problem. For vi kunne let leje cykler i alle størrelser og til alle aldre – selv cykelstolen til Line var der tænkt på, og Martin fik en superflot mountainbike, som han næsten ikke kunne skilles fra igen. Vores anden dag på Nordals var således på cykelryg i skøn solskin, hvor turen gik til Nordborg by og til de smukke strande og søer. Nordborg by er ikke overvældende stor men enormt hyggelig. Hurtigt blev vi delt op, hvor Ingrid og jeg shoppede (selvfølgelig gjorde vi det...) imens Henning og Kent tog flugten og nød en kop kaffe ved boghandleren, der tilmed var en lækker café. Ungerne havde ikke tid til os, for de havde travlt med at fjolle rundt på Nordborgs "Børn & Unges Plads".

Efter et par timer fik vi igen styr på tropperne, og turen gik til Nordborg slot. Det flotte bygningsværk og en helt speciel ro fandt vi ved Nordborg sø, hvor vi lejede kanoer med lækre frokostkurve. Udlejningsstedet Nordborghus fortalte os, at Nordborg sø bød på mange aktiviteter, og at man bl.a. også kunne stå på kabel wakeboard, prøve vandcykler og fiske i søen.



Efter frokost var vi på cyklerne igen mod søerne Oldenor og Mjels. Et spændende naturområde, som er gennemskåret af store tunneldale, dannet under den sidste istid. Vi gjorde første stop ved Oldenorsø, hvor noget af området er indhegnet som særligt fugleområde. Fra de store udkigstårne kunne vi se en stor skarvkoloni i den vestlige ende af Oldenor, med ca. 200 par, der har sat deres præg på redetræerne. Vi så også mange andre ynglefugle, og Kent kunne brilliere lidt ved både at identificere toppet lappedykker, grågås, gråand og vandrikse. Og bedst som vi stod der, kom en Havørn flyvende for at fiske i søen – et majestætisk syn, der tog pusten fra os. Og nej, vi er ikke blevet fugleekspertes, men der var interessante oversigtskilte ved stedet, der hjalp os med at identificere de forskellige fuglearter – også selvom Kent påstod, at det havde han slet ikke brug for.

Tredje dag på Nordals kan med rette kaldes for en berigende og lærerig historisk dag. Ved Nørreskoven, der er en af Danmarks længste kystskove, ligger Fortidspark Nordals. Det var en helt enestående oplevelse. Det var som at gå ind i en tidsmaskine, hvor vi gik i historiens fodspor i flere timer. Vi oplevede både en af landets mest imponerende arkæologiske samlinger, Hjortspringbåden, udstilling om oldtiden og meget mere. Før frokost kom vi ind i Oldtidslejren, hvor vi alle fik virkelig flotte og autentiske oldtidsdragter, imens vi måtte aflevere alt elektronisk udstyr og moderne tilbehør – noget af en udfordring for en teenager som Charlotte, der næsten panikkede ved tanken

om fem minutter uden Facebook. Men heldigvis var hendes nysgerrighed på Oltidslejren alligevel større – eller også havde en af lejrens nydelige unge ansatte måske noget med det at gøre... Under alle omstændigheder kom vi hurtigt i gang med at tilberede frokost på ægte bondestenalder-manér, og bagefter gik der totalt Indiana Jones i den, da vi kom med på arkæologisk udgravning, hvor vi gik på jagt efter spændende fund fra en svunden og dybt fascinerende tid.

Mens Ingrid, ungerne og jeg således drog dybt ind i historien, var mændene på Action-oplevelse. De havde meldt sig til en sekstimers adventure-oplevelse med mountainbike, ekstremløb, dykning og mad på bål i det fri. Ren overlevelse, hvis I spørger dem – og med et efterfølgende klart ansigtsudtryk af sejr. Henning har selvfølgelig allerede lavet aftale om, at hans afdeling senere på året skal af sted til Nordals på teambuildingtur. Intet mindre kan jo gøre det, når Henning først er blevet grebet.

Hold da op, det er godt nok ved at blive en lang rejseberetning, men her er bare så meget at fortælle om. Men jeg skal nok forsøge at gøre det kort, nu hvor vi er kommet til vores fjerde dag. Den startede vi ved E Kleinbahn (gætter på at det betyder noget i retning af "Den lille bane"). Her kunne vi nyde fem kilometer med veteranog. Turen gik til den naturvidenskabelige oplevelsespark Universe, og det var en kæmpe oplevelse, som jeg hurtigt kunne bruge flere sider på at fortælle om. Men I slipper – dog ikke for at høre, at underholdningsværdien var i top, da vi i Universe kom

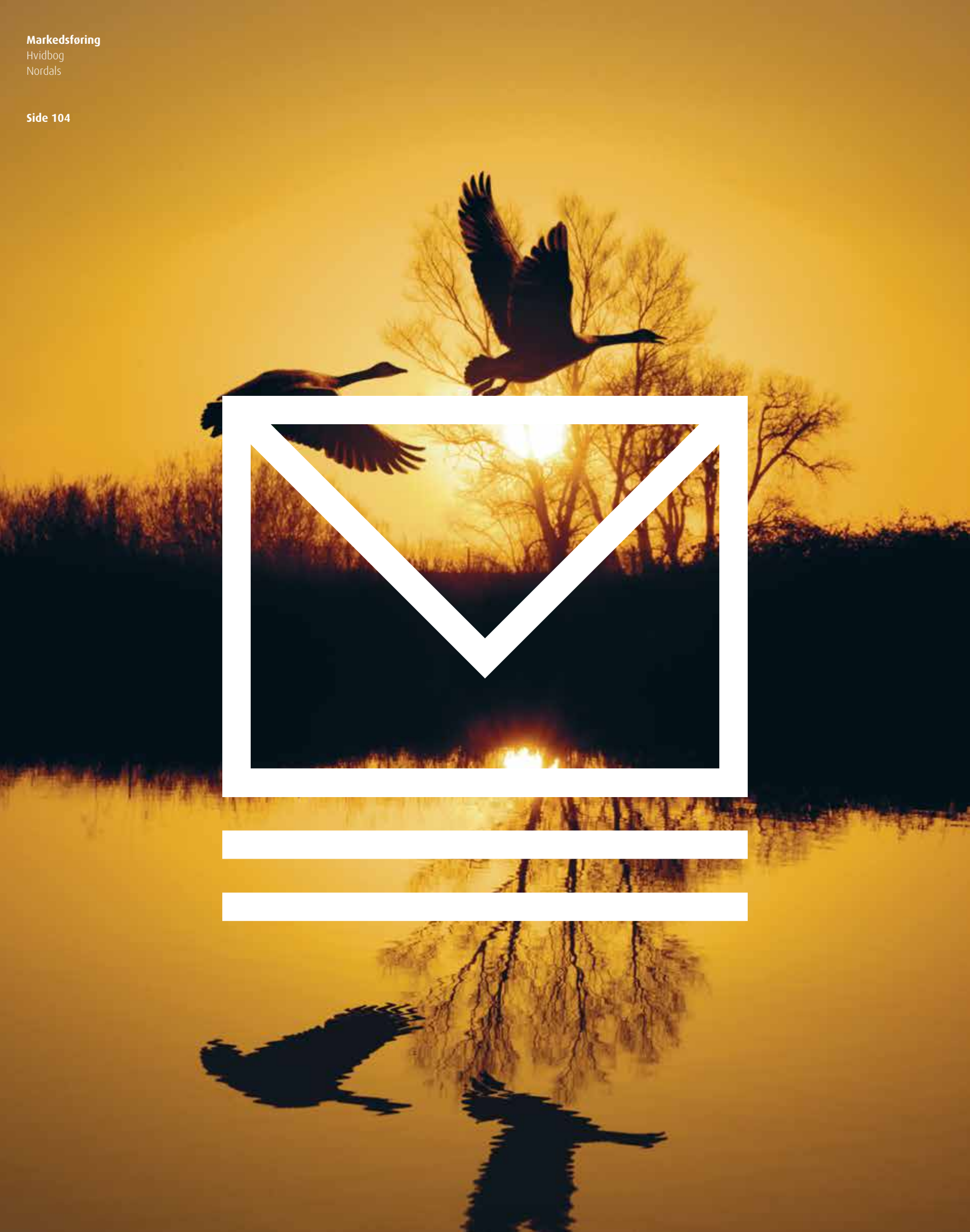
helt tæt på naturens kræfter og al den teknologi, der gør hverdagen sjovere.

Det er nu torsdag aften, og i morgen pakker vi teltene ned for at nyde en overnatning i luksus på Dyvig badehotel. Med smukke og charmerende rammer, fantastisk mad og vin samt flot natur kan det kun blive en god oplevelse og den helt perfekte afslutning på den helt perfekte ferie.

Inden vi rejser hjem lørdag, starter vi dagen med en guidet løbetur, tilpasset ungerne niveau, hvor vi hører om historie, myter og natur undervejs – rart når vi senere på dagen skal sidde flere timer i en bil (igen priser jeg mig lykkelig for, at der ikke venter en tur i Italiens-længde). Vi har bestilt plads på Nordals-Færgen Bitten, og på denne måde sparer vi både tid, får en sejloplevelse og sætter et herligt punktum for en skøn ferie i særklasse.

Vi glæder os til at se jer alle igen – fyldt med masser af energi, indtryk og gode oplevelser. Så på snarligt gensyn og "Mojn" herfra.

Kærlig hilsen  
Heidi – og alle de andre





# Markedsføring

Den gode historie om Nordals' styrker og oplevelser skal selvfølgelig synliggøres og fortælles. En gennemslagskraft skal skabes i samarbejde med Sønderborg Kommune, hvor Nordals spiller sine styrker ind i den samlede helhed. Således puljes kræfterne om de større tiltag, der skal skabe en oplevelses af sammenhængskraft for hele kommunen og i sidste ende i hele Destination Sønderjylland. Af denne årsag er denne Hvidbog bygget tæt op omkring Sønderjyllands styrkepositioner Historie, Natur og Madoplevelsen, hvor Nordals har noget helt unikt at byde ind med i det samlede billede.

Vi anbefaler således ikke, at man planlægger større kampagner, hvor Nordals synliggøres alene. Derimod er det afgørende at få tegnet et helt tydeligt billede af Nordals, der bidrager til at få så mange stærke stemmer som muligt frem, og at de forstærker hinanden i forhold til det gode budskab.

Nordals skal med sine styrkepositioner således være en del af den generelle markedsføring af hele Sønderborg kommune og Sønderjylland.

Under de anbefalede indsatser i denne Hvidbog fremhæver vi forskellige tiltag, der vil fremme markedsføringen af Nordals. Disse er som følger:

- Skiltning og oversigtskort i området
- Tilstedeværelse på Destination Sønderjyllands bookingportal, som både skaber synlighed og fungerer som en salgskanal.
- Det gode værtskab

## Foruden disse indsatser anbefaler vi:

- Udarbejdelse af en brandstrategi. Denne strategi bør indbefatte en kernefortælling om Nordals og inspiration til brug af denne i aktørernes egne materialer, storytelling, tone og sprog.

En problemstilling, der tilmed bør behandles i forhold til den fremtidige markedsføring, er selve navnet "Nordals Natur- og oplevelsespark". Spørgsmål som: Er navnet for langt, er det mere hensigtsmæssigt, at vi siger Als frem for Nordals, og bør det hedde park? Dette emne bør behand-

les under brandstrategien, hvor en anbefaling med begrundelser bør foreligge.

- Kortlægningen i afsnit tre opdateres løbende og gøres tilgængelig både i trykt form og digitalt for områdets aktører og turister.

Både Nordals' aktører, borgere og turister skal kende områdets styrker og de gode oplevelser. Med udgangspunkt i kernefortællingen og kortlægningen i afsnit tre bliver dette vores grundlæggende DNA i al kommunikation. Det skal inspirere bredt fra campingpladser og virksomhedsportrætter til nye guidede ture og turistfoldere. Målet er derfor at få alle aktører og borgere på Nordals til at bruge anbefalingerne i brandstrategien, når de fortæller de gode historier, og når de udvikler ny kommunikation.

# 7

Afsnit 7

Side 106

## Hvidbogens fremtid

Med Hvidbogen for Nordals har vi taget et stort skridt og er godt på vej, men alt-afgørende bliver processen frem til målet. Det kræver forankring, ejerskab og opfølgning for at sikre implementering af de enkelte udviklingstiltag.

På kort sigt har visionsgruppen på Nordals sikret, at der via Sønderborg Kommune er afsat midler til projektstyring og opgaveløsning af de indledende tiltag, hvor Hvidbogen gentagne gange anbefaler en ressourceperson til gennemførelse af koordineringsopgaver. Dette vil sikre, at Hvidbogen er på sporet, og at handlekraft udvises fra start. De synlige handlinger i opstartsfasen vil være afgørende for skabelsen af en positiv spiral, hvor aktører fra Nordals tager fuldt ejerskab og løfter i fællesskab.

For at sikre retning og de rette prioriteringer på længere sigt anbefaler vi, at Nordals sammensætter et forum, hvor interessegrupperne er bredt repræsenteret. Formålet med Nordals' nye udviklingsforum er at sikre en bred forankring og synlige handlinger. Nordals' udviklingsforum vil tilmed kunne fungere som Nordals' talerør og sparringspartnere, når nye kommunale tiltag er på dagsordenen.











# Vejen til Hvidbogen

Et mål i sig selv i udarbejdelsen af denne Hvidbog har været at inddrage områdets aktører og borgere, så vi sammen finder de bedste muligheder og indsatser, som alle tager ejerskab for og i fællesskab realiserer. Gennem talrige dialogmøder med Nordals' aktører, et borgermøde med 300 deltagere og et online værktøj [www.fingeraftryk.nu](http://www.fingeraftryk.nu) har vi modtaget mange gode initiativer og indsatser – et udsnit af disse er:



Det er selvfølgelig ikke muligt at medtage alle de gode idéer i Hvidbogen. Fokus har været at skabe en rød tråd i eksisterende og nye tiltag på Nordals, hvor naturen, historien og kulturen bliver yderligere styrket og fremhævet. Alle anbefalede indsatser og tiltag er enten afstemt med aktørerne i projektfasen ellers står som første fase under handlingsafsnittene.

Det skal fremhæves, at områdets landsbylaug udarbejder fremragende handlingsplaner, hvor de enkelte tiltag bakker op og styrker mange af de nævnte anbefalinger i denne Hvidbog. Fortsat udvikling og fremdrift i de enkelte landsbylaug vil derfor fremme arbejdet med at gøre Nordals til en Natur- og oplevelsespark.

Hvidbogen har fået en imponerende støtte og opbakning fra både lokale borgere, aktører og Sønderborg Kommunes byråd. Således er dette en Hvidbog skabt i et stærkt fællesskab.

## Oplevelser

1. E Kleinbahn
2. Hjortspringbåden
3. Jørgen Riecks Arkæologiske Samling
4. Vagn's Saab Samling
5. Nordborg Slot
6. Lokalhistorisk Arkiv
7. Østerholm Slotsruin
8. Oksbøl Kirke
9. Egen Kirke
10. Svenstrup Kirke
11. Havnbjerg Kirke
12. Nordborg Kirke
13. Jøllmands Gaard
14. Mjelsgaard
15. Alsingergården
16. Hjortspring Landbrugsmuseum
17. Munkegård traktormuseum
18. Havnbjerg Mølle
19. Elstrup Mølle
20. Augustenhof Fyr
21. Traneodde Fyr
22. Nordborg Vandtårn

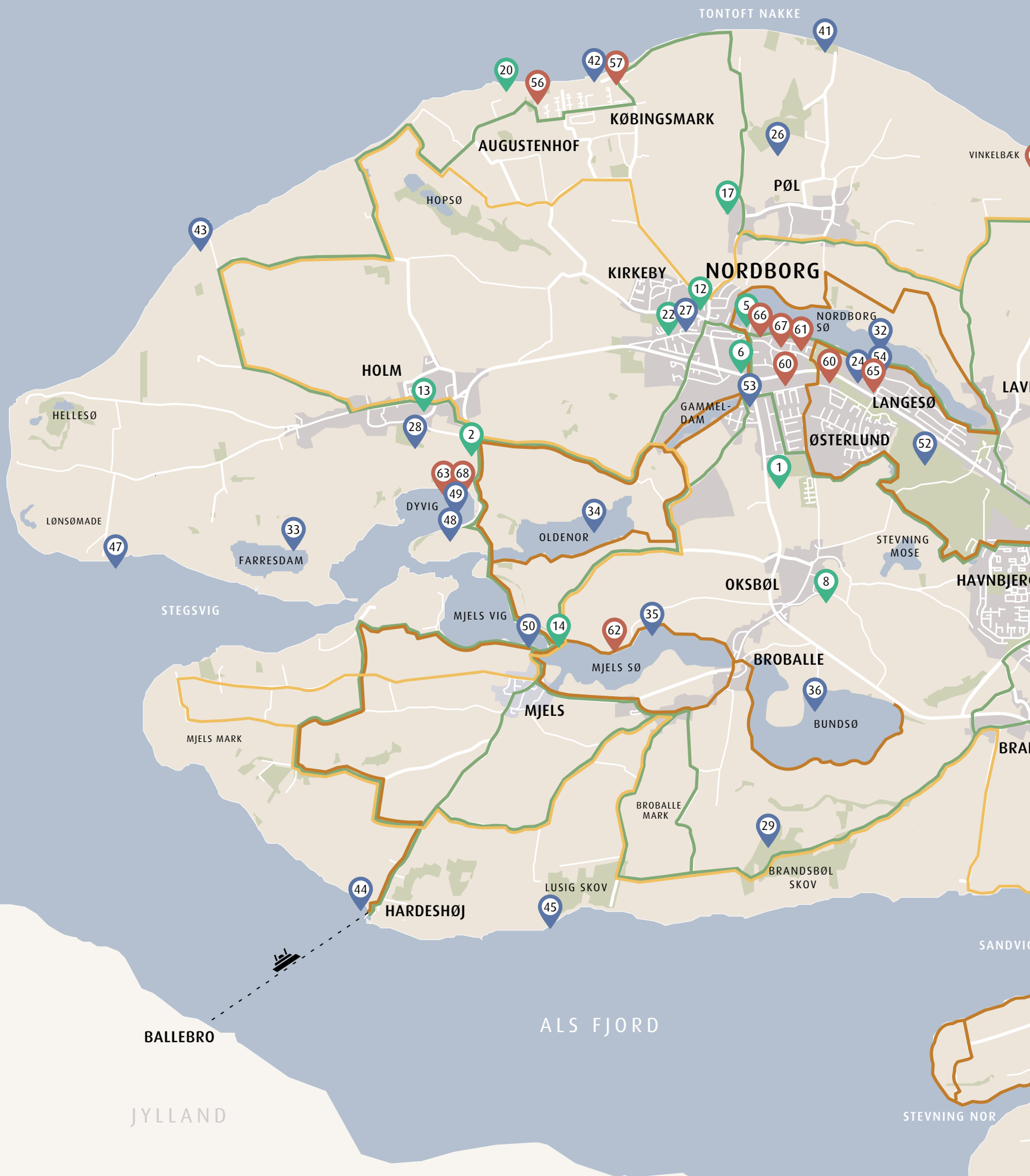
## Aktiviteter

23. Universe
24. Nordals Idrætscenter
25. Nordeuropas højeste solur
26. Pøl Flyveplads
27. Nordborg Bio
28. Holm Vineri
29. Brandsbøl Skov
30. Havnbjerg Skov
31. Nørreskoven
32. Nordborg Sø
33. Farresdam Sø
34. Oldenor Sø
35. Mjels Sø
36. Bundsø
37. Egen Fiskesø
38. Fladbæk Strand
39. Havnbjerg Strand
40. Lavensby Strand
41. Pøl Strand
42. Købingsmark Strand
43. Odderkær Strand
44. Hardeshøj Strand
45. Lusig Strand
46. Sandvig Strand
47. Lønsømade Strand
48. Dyvig Bådelaug Lysbådehavn
49. Dyvig Bro
50. Mjelsvig Havn
51. Stevning Nor Havn
52. Nordborg Golfklub
53. Nord-Als Minigolf Klub
54. Nordals Idrætscenter
55. Als Fodboldgolf

## Sov og spis

56. Augustenhof Strand Camping
57. Købingsmark Strand Camping
58. Lavensby Strand Camping
59. Møllehusets Bed & Breakfast
60. Tangsholm Bed & Breakfast
61. Bed & Breakfast Lis
62. Bøgebjerggård Bed & Breakfast
63. Dyvig Badehotel
64. Hotel Nørherredhus
65. Hotel Nordborg Sø
66. Café & Restaurant Friends
67. Asian Wokhouse
68. Dyvig Badehotel

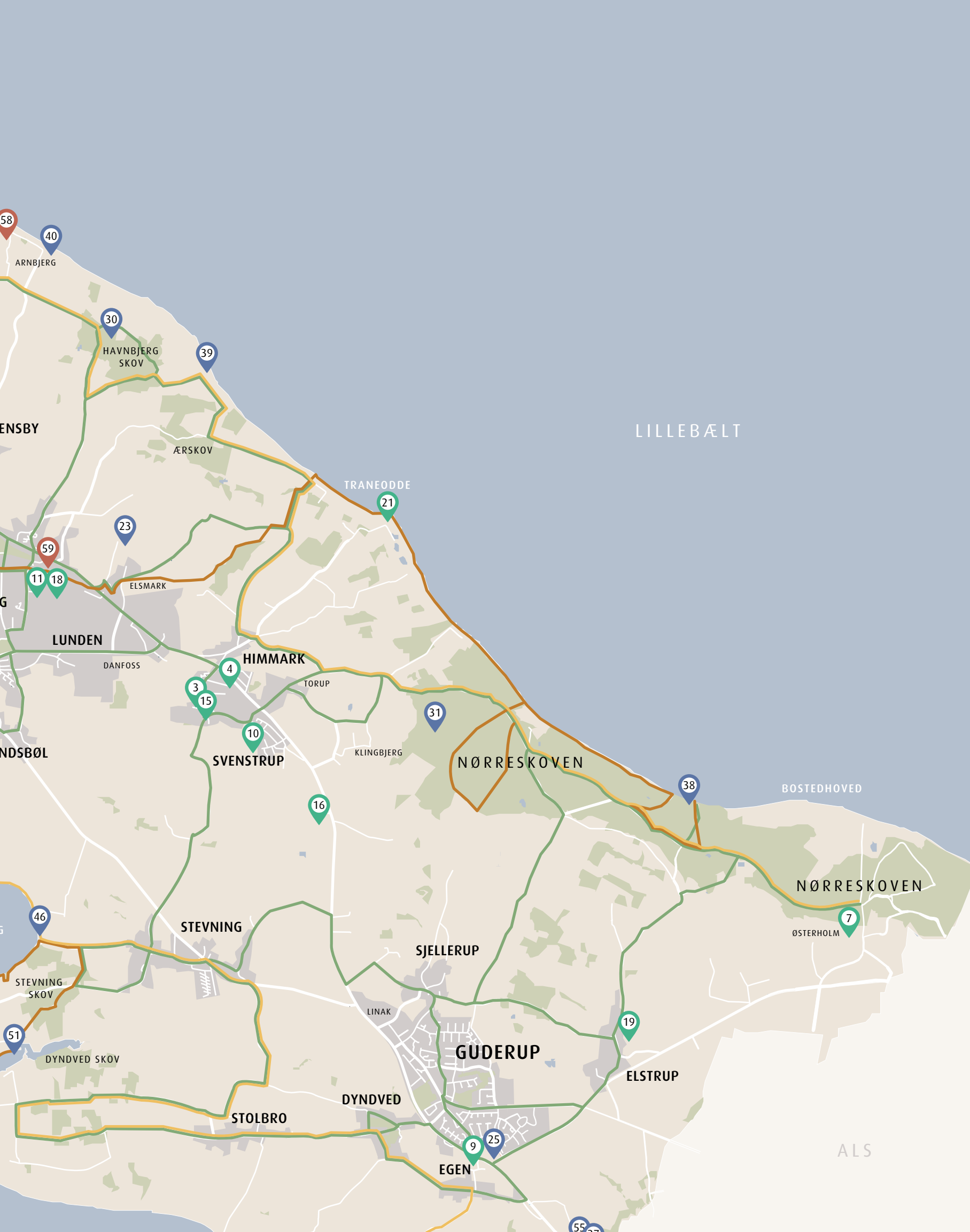




Riderute ———

Vandrerute ———

Gulkelrute



LILLEBÆLT

BOSTEDHOVED

ALS

ARNBJERG

HAVNBJERG SKOV

ÆRSKOV

TRANEODDE

ELSMARK

LUNDÉN

DANFOSS

HIMMÁRK

TORUP

SVENSTRUP

KLINGBJERG

NØRRESKOVEN

NØRRESKOVEN

ØSTERHOLM

STEVNING

SJELLERUP

LINAK

GUDERUP

ELSTRUP

DYNDVED

STOLBRO

EGEN

STEVNING SKOV

DYNDVED SKOV

ENSBY

G

NDSBØL

G

55









Koncept, tilrettelæggelse og projektstyring:  
Tanja Have og Jan Bossen  
Tekst: Tanja Have, Commocean  
Grafisk koncept og layout: Commocean  
Grafisk opsætning: ColorSigns  
Tryk: Grafisk Arbejde  
Foto: Torben Fischer, Ib Trebbien, Arne Prip Hansen, Per H. Franson m.fl.

